

AZ OKTATÁSSAL KÖZVETLENÜL ÖSSZEFÜGGŐ JOGOK ÉRVÉNYESÜLÉSE

A tanszabadságból eredő jogok

Az Alkotmány a 70/F. és a 70/G. §-ban rendelkezik a művelődéshez való jogról, a tanulás és a tanítás szabadságáról. Az Alkotmány kimondja, hogy a Magyar Köztársaság biztosítja az állampolgárok számára a művelődéshez való jogot. Ezt a közművelődés kiterjesztésével és általánossá tételével, az ingyenes és kötelező általános iskolával, képességei alapján mindenki számára hozzáférhető közép- és felsőfokú oktatással, továbbá az oktatásban részesülők anyagi támogatásával valósítja meg. A Magyar Köztársaság tiszteletben tartja és támogatja a tudományos és művészeti élet szabadságát, a tanszabadságot és a tanítás szabadságát. Ezen alkotmányos alapjogok érvényesülését szolgálják a közoktatás rendszerét szabályozó jogszabályok, a közoktatási törvény és annak végrehajtási rendeletei.

A tanszabadság jogának megvalósulását jelentő jogi rendelkezések biztosítják egyfelől a nevelési-oktatási intézmény szabad megválasztásának jogát, a tanulási forma megválasztását, valamint annak lehetőségét, hogy a tanuló megválassza a tanulni kívánt tantárgyakat, illetve az őt oktató pedagógust. A pedagógus oldaláról pedig jogot biztosítanak ahhoz, hogy az általa választott módszerek szerint, az általa választott tankönyvek alapján oktasson. Természetesen e jogok gyakorlása során is vannak olyan korlátok, amelyeket nem lehet figyelmen kívül hagyni. E korlátok részben más alkotmányos jogok megsértésének tilalmából, részben a tankötelezettség teljesítésének kötelezettségéből fakadnak.

A szülőt megilleti a nevelési, illetőleg nevelési-oktatási intézmény szabad megválasztásának joga. A szabad iskolaválasztás joga alapján gyermeke adottságainak, képességeinek, érdeklődésének, saját vallási, illetve világnézeti meggyőződésének, nemzeti vagy etnikai hovatartozásának megfelelően választhat óvodát, iskolát, kollégiumot. Tehát a szülők az általuk választott bármely – a Magyar Köztársaság területén lévő – iskolába beadhatják gyermekük felvételi kérelmét, a gyermek felvételéről pedig az igazgató dönt. Döntését a fenntartó semmilyen formában nem korlátozhatja, csupán azt határozhatja meg a költségvetésen keresztül, hogy egy évfolyamon hány osztályt indíthat az adott iskola. Ennek meghatározásakor a fenntartó önkormányzat a településen lévő tanköteles korú gyermekek létszámának figyelembe vételével dönt. Az iskola vezetőjének a felvételről való döntése során a közoktatási törvény figyelembe vételével kell eljárnia. A felvétel feltételeként meghatározhat követelményeket, ezek azonban csak tanulmányi követelmények lehetnek. A felvétel feltételeként a lakóhelyet nem határozhatja meg.

Egy zeneiskola igazgatója arról kért állásfoglalást, hogy az önkormányzat módosíthatja-e az alapító okiratot úgy, hogy az iskolába csak helyi lakos tanulók járhatnak. Tájékoztatuk, hogy az iskolaválasztás joga az egyik legfontosabb oktatási jog, amely a tanszabadság jogára épül. Álláspontunk szerint e szülői jog sérelmét jelenti, ha egyes gyermekek eleve nem jelentkezhetnek egy iskolába, mert a választást a képviselő-testület döntése megakadályozza. Ha a fenntartó döntése értelmében az intézményvezetőknek eleve el kell utasítani az olyan tanulókat, akik nem az iskola „körzetében” laknak,

a szabad iskolaválasztás joga sérül. Ezért álláspontunk szerint a közoktatási intézménybe való felvétel feltételeként a lakóhelyet nem lehet meghatározni. Az önkormányzat ilyen módon nem korlátozhatja a szülők szabad iskolaválasztáshoz való jogát, valamint nem szűkítheti a közoktatási intézmény vezetőjének jogkörét a tanulók felvételéről való döntés során. (K-OJOG-271/2001.)

Az önkormányzatok helyenként jogszerűtlenül alkalmazzák a közoktatási törvényben megjelenő körzet fogalmát. A törvény 90. § (1) bekezdése szerint a közoktatási intézményt fenntartó önkormányzat feladata, hogy meghatározza azt a működési (felvételi) körzetet, amelyben élő tanulók felvételét, átvételét az iskola nem tagadhatja meg. A kötelező felvételt biztosító iskola köteles felvenni, átvenni azt a tanköteles tanulót, akinek lakóhelye, ennek hiányában tartózkodási helye a körzetében található. Ez azonban azt jelenti, hogy egyes tanulókat kötelező felvennie az iskolának, nem pedig azt, hogy mely területről fogadhat jelentkezőket. E rendelkezés célja, hogy minden tanköteles korú gyermek iskoláztatása biztosított legyen. Ezért teszi kötelezővé a törvény, hogy a települési önkormányzat fenntartson legalább egy olyan oktatási intézményt, amely felveszi tanulóit közé azt a gyermeket, akinek lakóhelye, tartózkodási helye a körzetében található. A kötelező felvételt biztosító iskolának akkor is fel kell vennie az oda jelentkező gyermeket, ha a tanulócsoport létszáma meghaladja a törvényi mértéket, ilyenkor az önkormányzatnak akár új osztály indításáról is gondoskodnia kell.

Egy általános iskola szülői szervezetének panasza szerint a képviselő-testület a tanulók létszámának csökkenése miatt olyan döntést hozott, amely szerint négy iskolája közül egy intézmény – évenkénti váltakozással – nem két elsős osztályt, hanem csak egyet indíthat. Ennek érdekében minden évben megváltoztatják a körzethatárokat, és minden tanuló csak a lakóhelye szerinti iskolába jelentkezhet. A körzetfogalom jogsértő alkalmazása miatt azzal a kezdeményezéssel fordultunk az ügyben érintett polgármesterhez, hogy tegye meg a szükséges intézkedéseket annak érdekében, hogy a szülők szabad iskolaválasztáshoz fűződő joga érvényesülhessen. (K-OJOG-272/2001.)

A gyermek iskoláztatásával kapcsolatban különös kérdésként vetődött fel, hogyan gyakorolhatják a szabad iskolaválasztás jogát az elvált szülők.

Az ügyben érintett tanulók jelentkezési lapját az általános iskola az egyik szülő aláírása nélkül küldte el a gyermekek és a másik szülő által választott gimnáziumba. Mindkét gyermeket felvették a választott iskolába, ám a jelentkezési lapot alá nem író szülő közölte az igazgatóval, hogy nem járul hozzá a beíratásukhoz. A diákok általános iskolájának igazgatója jelezte számunkra a kialakult helyzet visszasságát. (K-OJOG-419/2001.)

Az eljárást a továbbtanulásra jelentkezés esetében rendezik a jogszabályok. A 2000/2001. tanév rendjéről szóló 9/2000. (V. 31.) OM rendelet szerint kiskorú személy jelentkezési lapját mind a két szülőnek alá kell írnia. Az iskola a tanuló jelentkezési lapját akkor is továbbítja, ha azt a külön élő szülő nem írta alá, abban az esetben, ha a gyermek továbbtanulásra való jelentkezéséről a bíróság már döntött, vagy a szülők a bírósági eljárást nem indították meg. [Ugyanígy rendelkezik a 2001/2002. tanév rendjéről szóló 15/2001. (V. 25.) OM rendelet is.] E jogszabályi rendelkezés alapja a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény (Csjt.), amelynek 72/B. §-a szerint a külön élő szülők a gyermek sorsát érintő

lényeges kérdésekben – mint amilyen a gyermek iskolájának megválasztása – együttesen gyakorolják jogaikat. A Csjt. 73. § (2) bekezdése pedig úgy rendelkezik, hogy ha a külön élő szülők a közösen gyakorolt szülői felügyeleti jog tekintetében nem tudnak megegyezni, a döntés a bíróság hatáskörébe tartozik. Vita esetén bármelyik szülő kérelmére a gyermek lakhelye szerint illetékes bíróság nemperes eljárásban soron kívül határoz. Ezzel összhangban egészítették ki a 2001/2002. tanév rendjéről szóló 15/2001. (V. 25.) OM rendeletben a jelentkezés fentebb ismertetett, már a korábbi rendeletben is szereplő szabályait azzal, hogy az iskola értesíti mindkét szülőt, hogy a köztük lévő vita eldöntése a bíróság hatáskörébe tartozik. A jogszabályok azonban nem rendezik a beíratás szabályait. Mivel bírósági eljárás megindítása híján a jelentkezésnél elegendő az egyik szülő aláírása, megítélésünk szerint ugyanez alkalmazandó a beíratásnál is. Amennyiben a másik szülő nem ért egyet a választott iskolával, a vita eldöntésére bírósághoz fordulhat, de az eljárás megindításán kívül mást nem tehet. Ennek megfelelően a tanulók beiratkozhatnak az általuk választott iskolába az egyik szülő beleegyezése nélkül is, ha a szülők a bírósági eljárást nem indították meg. Miután a visszas helyeztet kialakulása összefüggésben van az oktatási intézményekbe történő beíratás, valamint az onnan történő kiíratás eljárásának szabályozásával. Az oktatási szereplők jogainak garanciái című fejezetben visszatérünk e kérdés tárgyalására.

A tanuló joga, hogy tanulmányai során, ha erre lehetőség van, megválassza a tantárgyakat tanító pedagógust.

Egy szülő azért fordult hozzánk, mert gyermeke nyelvi tanulmányai során nem volt elégedett az őt tanító pedagógussal. Az osztályban csoportbontásban tanulták a nyelvet, és a panaszos tanuló inkább a másik csoportban szeretett volna tanulni. Mivel a szabad tanárválasztáshoz való jog csak az iskola lehetőségeihez képest gyakorolható, nem állapítható meg az oktatási jogok sérelme, ha az igazgató az erre irányuló kérelmet nem teljesíti. (K-OJOG-627/2001.)

A szabad tanárválasztáshoz való jog nem minden iskolában, és nem minden tantárgy esetében valósulhat meg. Az alternatívák kidolgozása csupán egy lehetőség, amelyet a jogalkotó a döntéshozók számára biztosít. Amennyiben az érintett intézményben lehetőség van a tanulmányi csoport, illetve a pedagógus szabad megválasztására, úgy annak eljárási szabályait a szervezeti és működési szabályzatban, illetve a házirendben kell rögzíteni. A helyi szabályok megalkotása nélkül e tanulói jog nem tud megvalósulni, így szükséges, hogy az intézmények figyelmet fordítsanak a kérdés szabályozására.

Több esetben fordultak hozzánk szülők azt sérelmezve, hogy a gyermekeiket oktató pedagógus valamely ok miatt nem tanítja tovább a tanulókat.

A panaszos szülők kifogásolták, hogy az iskola vezetője nyomást gyakorolt gyermekeik tanítójára, hogy más oktatási intézményben folytassa munkáját. Az általános iskola harmadik osztályában tanuló gyermekek már a harmadik pedagógus párossal dolgoztak együtt. A gyakori pedagógusváltás hátráltatta a tanulók fejlődését. A szülők elégedettek voltak a tanító munkájával, ám információik szerint az iskola vezetése ennek ellenére nem kívánta őt tovább foglalkoztatni. (K-OJOG-218/2001.)

Egy másik esetben óvodás gyermekek szülei fordultak hozzánk, mert az intézményvezető az óvodapedagógus áthelyezéséről döntött. A panaszosok sérelmezték, hogy a döntés előtt nem kérték ki a véleményüket, és az áthelyezés indokairól az igazgató nem tájékoztatta őket. (K-OJOG-258/2001.)

Egy középiskolai osztály és a tanulók szülei sérelmezték egy pedagógus eltávolítását, aki sokat tett az iskoláért és a diákok neveléséért. (K-OJOG-378/2001.)

A vázolt ügyekből jól látható, hogy a nevelési-oktatási intézmények minden típusában a tanulók és szülei is nagy súlyt helyeznek arra, hogy olyan pedagógus végezze a gyermekek, diákok oktatását, nevelését, akinek munkájával teljes mértékben elégedettek. A közoktatási törvény rendelkezése megteremti a lehetőséget a pedagógus megválasztásához, a törvény azonban maga korlátozza ezt a tanulói jogot, amikor kimondja, hogy ennek gyakorlására csak az intézmény lehetőségeihez képest van mód. Mivel az iskola vezetője munkáltatói jogkörével élve dönthet a pedagógusok alkalmazásáról, ezekben az ügyekben nem állapítottuk meg az oktatási jogok megsértését. Az oktatási jogok biztosja ugyanis nem vizsgálhatja a döntések célszerűségét, annak felelősségét a döntéshozó viseli.

A közoktatási törvény azt a lehetőséget is biztosítja a tanuló számára, hogy tanulmányai során – a kerettantervben, a pedagógiai programban és az érettségi vizsgaszabályzatban meghatározott keretek között – megválassza azokat a tantárgyakat, amelyeket tanulni kíván. A szülő joga pedig hogy, a nevelési-oktatási intézmény által meghatározott feltételek mellett kérje, hogy gyermeke a nem kötelező foglalkozásokat igénybe vehesse, illetve ilyen foglalkozás megszervezését kezdeményezze.

Több szülő kifogásolta, hogy gyermekeik választható tantárgyként nem tanulhatnak idegen nyelvet.

Többszöri kérésük ellenére a diákok drámaismeretek, illetve egészségtan tantárgyat választhattak. Mivel a tanórai foglalkozások megválasztásához való jog is csak az iskola lehetőségei szerint gyakorolható, oktatási jogsérelem nem volt megállapítható. (K-OJOG-442/2001.)

A tanulás szabadsága mellett az Alkotmány tartalmazza azt is, hogy a Magyar Köztársaság tiszteletben tartja a tanítás szabadságát. Ezt az alkotmányos alapjogot bontja ki a közoktatási törvény, amikor biztosítja a pedagógusok jogait. Többek között azt, hogy az ismereteket, a tananyagot, a nevelés és tanítás módszereit megválassza; megválassza továbbá az alkalmazott tankönyveket, tanulmányi segédleteket, taneszközöket; saját világnézete és értékrendje szerint végezze nevelő, illetve nevelő és oktató munkáját, a nevelőtestület tagjaként részt vegyen a nevelési-oktatási intézmény nevelési, illetve pedagógiai programjának tervezésében és értékelésében. Ezek a jogosultságok nagy szabadságot biztosítanak a pedagógusok számára az oktató-nevelő munka megszervezéséhez, elvégzéséhez. Ugyanakkor ezeket a jogokat sem lehet korlátlanul gyakorolni.

A pedagógus világnézete és értékrendje elfogadására a gyermekeket, tanulókat nem kényszerítheti vagy készítheti. Szabadságában korlátozza, hogy a tananyagot a helyi tanterv alapján kell megválasztania, hiszen az intézményekben az oktatás a pedagógiai program részeként elfogadott helyi tanterv alapján folyik, amely magában foglalja az iskola egyes évfolyamain tanított tantárgyakat, a kötelező és választható tanórai foglalkozásokat és azok óraszámait, az előírt tananyagot és követelményeit, az alkalmazható tankönyvek, tanulmányi segédletek és taneszközök kiválasztásának elveit. A pedagógus csak korlátok között – a helyi tanterv alapján, a szakmai munkaközösség véleményének kikérésével – gyakorolhatja azon

jogát is, hogy megválassza az alkalmazott tankönyveket, tanulmányi segédleteket, taneszközöket.

Egy pedagógus azzal a panasszal fordult hivatalunkhoz, hogy az általa készített tantervet az iskola vezetése figyelmen kívül hagyta. Az igazgató és a panaszos egybehangzó elmondása alapján a tanár határidőn túl adta be a tantervet, határidőben is érkezett azonban egy tanterv, amely megfelelt a kerettantervi előírásoknak, ezért azt fogadták el. Oktatási jogsérelmet így nem állapítottunk meg. (K-OJOG-354/2001.)

Egy pedagógus azt kérdezte, jogos-e az iskolaigazgató fenyegetése, miszerint írásbeli megrovásban részesíti, ha tanmeneteit nem adja le ellenőrzés, illetve lemásolás céljából. Tájékoztattuk a panaszost, hogy a közoktatási intézmény vezetőjének feladatkörébe tartozik a nevelő és oktató munka irányítása és ellenőrzése. A nevelési-oktatási intézmények működéséről szóló rendelet értelmében a nevelési-oktatási intézmény szervezeti és működési szabályzatában (SzMSz) kell meghatározni – többek között – a pedagógiai munka belső ellenőrzésének rendjét. Amennyiben tehát az iskolai SzMSz tartalmazza a tanmenetek leadásának kötelezettségét, akkor az igazgató bekérheti és lemásolhatja azokat ellenőrzés céljából. (K-OJOG-560/2001.)

A nevelési-oktatási intézmények a helyi tantervükben olyan tankönyvek oktatását választhatják, amelyek szerepelnek a tankönyvjegyzékben. A tankönyvpiac rendjéről szóló 2001. évi XXXVII. törvény, valamint a tankönyvvé nyilvánítás, a tankönyvtámogatás, valamint az iskolai tankönyvellátás rendjéről szóló 5/1998. (II. 18.) MKM rendelet alapján a tankönyvvé nyilvánítás rendje és a tankönyvrendelés eljárása jogilag szabályozott. Tankönyvként az a nyomtatott formában megjelent, illetve elektronikus adathordozón rögzített könyv hozható forgalomba, amelyet külön jogszabályban meghatározott eljárás keretében tankönyvvé nyilvánítottak. A kiadó által benyújtott tankönyvvé nyilvánítás iránti kérelemről az oktatási miniszter az Országos Köznevelési Tanács javaslata alapján dönt. A tankönyvekről az Oktatási Minisztérium évente jegyzéket készít, ahova a kiadónak kell kérnie a felvételt.

Egy jelzés alapján megvizsgáltuk, hogy két erkölcsstani segédkönyv tartalma okozza-e oktatási jogok sérelmét, illetve e jogok sérelmének közvetlen veszélyét. Megállapítottuk, hogy a könyvekben foglaltak csak abban az esetben vezethetnek oktatási jogsérelemhez, ha legalább egy iskola használja a kiadványokat. Ezért azt vizsgáltuk meg, hogy a kiadványokat jelenleg használják-e oktatási intézményekben, illetve, hogy azok a jövőben eljuthatnak-e oda. Megállapítottuk, hogy mindkét könyv engedélyszámmal rendelkező, – az időközben megszűnt – segédkönyvjegyzéken szereplő kiadvány. A segédkönyvjegyzékről az oktatási intézmények utoljára a 2001/2002. tanévre rendelhettek könyveket, mivel – hivatalunk VI/389/2000. számú eljárásának eredményeként – a tankönyvvé nyilvánításról szóló rendelet és a 2001. szeptember 19-én hatályba lépett, a tankönyvpiac rendjéről szóló törvény a segédkönyv, illetve a segédkönyvjegyzék intézményét megszüntette. Az iskolai rendelőlapon alapján megállapítottuk, hogy a 2001/2002. tanévben e segédkönyvekből egyetlen oktatási intézmény sem rendelt, tehát azokat egyetlen iskola sem használja. A tankönyvjegyzékre a kiadványok nem kerültek fel, ezért azokat a jövőben sem vehetik igénybe oktatási intézmények. Mivel segédkönyvként e

kiadványokat jelenleg egyetlen oktatási intézmény sem használja, a könyvek léte – tekintet nélkül a bennük foglaltakra – nem okozza oktatási jogok sérelmét. A jogszabályváltozás következtében és tankönyvvé nyilvánítás hiányában pedig az intézmények a jövőben sem oktathatnak e kiadványokból, így oktatási jogsérelem közvetlen veszélye sem áll fenn. A jogszabályok kivételesen lehetőséget biztosítanak arra, hogy az oktatási intézmények a jövőben a tankönyvrendelésbe felvegyenek olyan könyveket, amelyek nem szerepelnek a tankönyvjegyzékben. Garanciális jelentőségű szabály, hogy ehhez a szakmai munkaközösség, az iskolaszék, iskolaszék hiányában az iskolai szülői szervezet (közösség) és az iskolai diákönkormányzat egyetértése szükséges. Amennyiben e szabályokat betartva valamely oktatási intézmény a jövőben rendelne a vizsgálat tárgyát képező könyvekből, akkor nyílik lehetőségünk arra, hogy beadvány alapján vagy hivatalból megvizsgáljuk a könyvek tartalmát. (K-OJOG-581/2001.)

A pedagógusi autonómia körébe tartozó jog a módszerek megválasztásának szabadsága.

Egy igazgató, az érintett szülők és a pedagógus is hivatalunkhoz fordult a tanár tanítási módszereivel kapcsolatban kialakult konfliktus miatt. Az ügyben az igazgató által elrendelt szakértői vizsgálat nyomán megállapítottuk, hogy a pedagógus által alkalmazott módszerek nem felelnek meg az iskola pedagógiai programjának. Megállapítottuk, hogy a pedagógiai program figyelmen kívül hagyása a tanulók azon joga sérelmének közvetlen veszélyét okozza, hogy a képességeiknek megfelelő oktatásban részesüljenek. Ez a pedagógus feyelemi felelősségét is felvető súlyos vétségnek minősülhet. Az igazgató a jogsérelem veszélyét saját hatáskörében orvosolta. (K-OJOG-147/2001.)

Az oktatási módszer megválasztásának jogát korlátozza, hogy azoknak illeszkedniük kell a pedagógiai, illetve nevelési programhoz. Egy pedagógiai módszer tehát önmagában nem ítéhető meg, azt mindig a pedagógiai program célkitűzéseivel kell viszonyítani. A pedagógiai programnak pedig minden esetben meg kell felelnie a jogszabályoknak.

A tanév rendje

A közoktatási intézmények működésének kereteit jogszabályi előírások határozzák meg, ám helyben kell megszervezni a nevelési, illetve a tanítási év feladatainak végrehajtását. A tanév helyi rendjének elkészítésekor figyelembe kell venni a közoktatási törvényben és a tanév rendjéről szóló miniszteri rendeletben megfogalmazott rendelkezéseket, mindemellett tekintettel kell lenni a helyi sajátosságokra is. A tanév szervezeti keretei, azaz hogy hány órája van a tanulónak egy napon, illetve egy héten, és mikor vannak tanítási szünetek, minden diákot és szülőt érintenek. A tanórákkal kapcsolatban a panaszos szülők gyermekük magas óraszámát, illetve az első tanóra korai időpontját kifogásolták, és a túlterheltségre hivatkoztak. A tanítási szünetek időpontja pedig jelentősen befolyásolja a családok iskolán kívüli életét.

A tanév rendjéről szóló miniszteri rendelet meghatározza a tanév kezdő és befejező napját és a tanítási szünetek időszakát.

A beadványozó azt sérelmezte, hogy az iskola nem tartotta meg az őszi szünetet. Az intézmény vezetője arról értesítette hivatalunkat, hogy az iskolában az őszi szünetet szeptember 10-14. között megtartották, az oktatási miniszter által meghatározott időponttól fenntartói engedéllyel tértek el. A 2001/2002. tanév rendjét az oktatási miniszter a 15/2001. (V. 25.) OM rendeletben állapította meg. A rendelet 4. § (1) bekezdése értelmében az őszi szünet 2001. október 29-től október 31-ig tart. A rendelet hatálya fenntartóra való tekintet nélkül kiterjed minden iskolára. Sem a közoktatási törvény, sem az idézett rendelet nem enged olyan jellegű eltérést, hogy a fenntartó jóváhagyásával az őszi szünetet máskor lehetne megtartani, még akkor sem, ha azt egyébként méltányolható körülmények indokolják. Ezen nem változtat az a tény sem, hogy a diákokat és a szülőket kellő időben tájékoztatták a változásról. Mindezek alapján megállapítottuk, hogy az iskola őszi szünetét jogszerűtlenül helyezték át a szeptemberi időpontra. A fentiekre tekintettel azzal a kezdeményezéssel fordultunk az intézmény vezetőjéhez, hogy a jövőben a jogszabályi előírásoknak megfelelően tartsák meg a tanítási szüneteket. Az igazgató a kezdeményezést elfogadta. (K-OJOG-559/2001.)

Többen fordultak hivatalunkhoz nemcsak írásban, hanem telefonon is a tanulók kötelező óraszámával kapcsolatban. Jellemzően gyermekükért aggódó szülők érdeklődtek, hogy mennyi lehet a tanulók napi óraszám, illetve heti tanóráinak maximális száma. (K-OJOG-503/2001., K-OJOG-573/2001.)

A közoktatási törvény meghatározza, hogy az egyes iskolai évfolyamokon naponta legfeljebb hány kötelező tanítási órája lehet a tanulónak. Ezen felül az iskola a tanulók érdeklődése, igénye szerint nem kötelező (választható) tanórai foglalkozásokat szervezhet. A kerettantervek kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 28/2000. (IX. 21.) OM rendelet tartalmazza, hogy a tanuló heti – kötelező és nem kötelező – tanítási óráinak együttes száma az adott évfolyamon hány órával haladhatja meg a közoktatási törvényben a kötelező tanórai foglalkozásokra meghatározott időkeretet. Azaz a kerettantervről szóló rendelet megszabja, hogy egy-egy iskolai évfolyamon mennyi az engedélyezett nem kötelező tanórák száma. Ezen megengedett óraszámom felül azonban az iskola szervezhet testnevelési órákat, egész napos (iskolaotthonos) tanítás esetén napközis foglalkozásokat, a nem állami, nem helyi önkormányzati iskolákban hitoktatást. A tanuló heti tanórai terhelésének felső határán túlmenően kell megszervezni az egészségügyi és pedagógiai célú rehabilitációs, rehabilitációs tanórai foglalkozásokat, egyéni foglalkozásokat és tanórán kívüli foglalkozásokat.

Olyan beadvány is érkezett hivatalunkba, amelyben a tanórák idejéről és időpontjáról érdeklődtek. (K-OJOG-448/2001.) A tanítási órák idejét és időpontját a 11/1994. (VI. 8.) MKM rendelet 9. §-a szabályozza. Elméleti tanítási órát az iskolában reggel nyolc órától tizenkilenc óráig terjedő időszakon belül, ha a rendelkezésre álló tanterem elegendő, délelőtt lehet megtartani. Az első tanítási órát – az iskolai szülői szervezet (közösség) és az iskolai diákönkormányzat egyetértésével – legfeljebb negyvenöt perccel korábban lehet megkezdeni. Tehát legkorábban negyed nyolckor kezdődhet a nulladik órának nevezett tanóra. Elméleti oktatás keretében a tanítási órák ideje általában negyvenöt perc. Az iskola ennél rövidebb, illetve hosszabb tanítási órákat is szervezhet azzal a megkötéssel, hogy a tanítási órák ideje hatvan percnél nem lehet hosszabb, továbbá az egy tanítási napon a közoktatási törvény alapján tartható kötelező tanórai foglalkozások számításánál a tanítási órákat negyvenöt

perces órákra átszámítva kell figyelembe venni. További megszorítás, hogy a tanítási órák között – a tanulók részére – szünetet kell tartani. A szünetek rendjét az iskola házirendje határozza meg. A fentiekből következik, hogy nem lehet összevont, kilencven perces tanórát tartani szünet közbeiktatása nélkül.

Értékelés, minősítés

A tanuló félévi és tanév végi osztályzatait egyrészt évközi munkája és érdemjegyei, másrészt a tanulmányok alatti vizsgán (az osztályozó, a különbözeti, a javítóvizsgán) nyújtott teljesítménye alapján állapítja meg a pedagógus. A tanulmányok alatti vizsgát nemcsak abban az iskolában lehet letenni, amellyel a diák tanulói jogviszonyt létesített, hanem független vizsgabizottság előtt is. Az osztályzat megállapításával összefüggő panaszok többsége az adott iskola pedagógusának értékelésével, minősítésével volt kapcsolatos, ám érkezett beadvány független vizsgabizottság előtt tett vizsgára vonatkozóan is.

A tanulók értékelésével, minősítésével összefüggő panaszok többségét a diákok szülei juttatták el hivatalunkba. Ezekben a beadványokban a szülők általában azt sérelmezték, hogy gyermekük egy vagy több tantárgyból elégtelen osztályzatot kapott. Pedagógusoktól is érkeztek értékeléssel kapcsolatos beadványok, ezekben az iskola működésének hiányosságaira mutattak rá.

Pusztán az a tény, hogy egy tanuló osztályzatával a szülő elégedetlen, nem jelenti azt, hogy a tanár jogsértést követett el. A közoktatási törvény 19. § (1) bekezdésének e) és f) pontja kimondja, a pedagógus joga, hogy értékelje a tanulók munkáját, minősítse teljesítményüket. A tanári autonómia széles körű szabadságot jelent a pedagógus számára, akár az értékelés módszereiben, akár az érdemjegyek megállapításában, ez az autonómia azonban nem korlátlan. A pedagógus az értékeléssel összefüggő jogai gyakorlása során nem térhet el a pedagógiai programban lefektetett értékelési elvektől.

A pedagógus autonómiájának határt szab tájékoztatási kötelezettsége is. Az iskola rendszeresen részletes és érdemi tájékoztatást köteles adni a tanuló fejlődéséről, tanulmányi előmeneteléről. E kötelezettséget a közoktatási törvény mind a szülők jogainak, mind a pedagógusok feladatainak körében rögzíti. A közoktatási intézmény működésére, belső és külső kapcsolataira vonatkozó rendelkezéseket a szervezeti és működési szabályzat határozza meg. Tehát az iskola SzMSz-ében kell rendelkezni a szülők értékeléssel, minősítéssel összefüggő tájékoztatásáról. Itt kell szabályozni, hogyan ismertetik a szülőkkel az értékelés elveit és az osztályzatok kiszámítási módját, illetve azt, milyen módon tekinthetők meg a dolgozatok. (K-OJOG-544/2001.)

Korlátozza a fentebb említett pedagógusi szabadságot, hogy egyrészt az érdemjegy, illetőleg az osztályzat megállapítása a tanuló teljesítményének, szorgalmának értékelésekor, minősítésekor nem lehet fegyelmezési eszköz. Másrészt az osztályozó értekezleten a többi pedagógusnak is befolyása van az adandó osztályzat meghatározására. A közoktatási törvény 70. § (4) bekezdése kimondja, hogy az egyes tanulók év végi osztályzatát a nevelőtestület osztályozó értekezleten áttekinti, és a pedagógus, illetve az osztályfőnök által megállapított osztályzatok alapján dönt a tanuló magasabb évfolyamba lépéséről. Abban az esetben, ha az év végi osztályzat a tanuló hátrányára lényegesen eltér a tanítási év közben adott érdemjegyek átlagától, a nevelőtestület felhívja az érdekelt pedagógust, hogy adjon tájékoztatást ennek okáról, és indokolt esetben változtassa meg döntését. Ha a pedagógus nem változtatja meg azt, és a nevelőtestület ennek indokaival nem ért egyet, az osztályzatot az évközi érdemjegyek alapján a tanuló javára módosítja. A tantestület – döntéseinek meghozatalakor – nem

feltétlenül foglalja magába az iskolában tanító valamennyi pedagógust, ugyanis a közoktatási törvény 57. § (4) bekezdése szerint a nevelőtestület a feladatkörébe tartozó ügyek előkészítésére vagy eldöntésére tagjaiból – meghatározott időre vagy alkalmilag – bizottságot hozhat létre.

Egy pedagógus azt sérelmezte, hogy a tanév végi osztályozó értekezleten a nevelőtestület azon tagjai, akik az adott osztályban tanítottak, egy tanuló - általa megállapított osztályzatát - megváltoztatták. A pedagógus azt kifogásolta, hogy a döntést nem a nevelőtestület, hanem annak csak egy része hozta. Erre pedig a panaszos szerint kizárólag a tantestület egészének lett volna joga, mert az iskola szervezeti és működési szabályzata nem tartalmazott arra vonatkozó rendelkezést, hogy az osztályozó értekezleten az osztályt tanító pedagógusokból álló bizottság a nevelőtestület hatáskörében járhat el. A nevelési-oktatási intézmények működéséről szóló 11/1994. (VI. 8.) MKM rendelet 4. § (1) bekezdésének h) pontja szerint a nevelési-oktatási intézmény szervezeti és működési szabályzatában meg kell határozni a nevelőtestület feladatkörébe tartozó ügyek átruházására vonatkozó rendelkezéseket. Az igazgató nyilatkozata szerint az SzMSz azt a szabályt tartalmazta, hogy az osztályozó értekezleten jelen kell lennie az osztályt tanító pedagógusoknak, ezt a hatáskört átruházó szabálynak tekintették. Ugyanakkor a nevelőtestület jogkörének átruházásáról szóló rendelkezések között nem szerepelt, hogy a pedagógusok ezen csoportja a tantestület hatáskörében járhat el az osztályzatok megállapításakor. A fentiekre tekintettel azzal a kezdeményezéssel fordultunk az intézmény vezetőjéhez, hogy tegyék egyértelművé az iskola szervezeti és működési szabályzatát a jogszabályok előírásainak megfelelően. Az igazgató a kezdeményezést elfogadta. (K-OJOG-201/2001.)

A közoktatási törvény 83. § (2) bekezdése garanciális szabályként jogorvoslati lehetőséget is biztosít a tanuló, illetve a szülő számára a pedagógus értékeléssel, minősítéssel összefüggő jogsértő döntésével szemben. A tanuló, illetve a szülő a tanulmányok értékelése, minősítése tárgyában hozott iskolai döntés ellen – a közléstől, ennek hiányában a tudomására jutásától számított tizenöt napon belül – a tanuló érdekében eljárást indíthat, ha az nem az iskola által alkalmazott helyi tantervben meghatározottak alapján történt, illetve az eljárás jogszabályba vagy a tanulói jogviszonyra vonatkozó rendelkezésekbe ütközik.

A szülőktől érkező, a pedagógus osztályozását kifogásoló beadványokban többször megfogalmazódott, hogy a pedagógus nem a tudásának megfelelően értékelte a tanulót, aminek háttérében személyes ellentétet véltek felfedezni. Ezekben az esetekben felhívtuk a figyelmet arra, hogy az ilyen problémák megoldása érdekében biztosítja a közoktatási törvény a tanulói jogok között a független vizsgabizottság előtti vizsga lehetőségét, amelyhez garanciális szabályok fűződnek. A független vizsgabizottság előtt letehető tanulmányok alatti vizsgát az Országos Közoktatási Értékelési és Vizsgaközpont (OKÉV) által kijelölt intézmény szervezi. Ezt a vizsgát háromtagú vizsgabizottság előtt kell letenni. A vizsgáztatásra kijelölt intézmény által szervezett független vizsgabizottságnak nem lehet tagja az a pedagógus, aki abban az iskolában tanít, amellyel a diák tanulói jogviszonyban áll. A szülő, illetve a tanuló – a döntést követő három munkanapon belül – jogszabálysértésre hivatkozással törvényességi kérelmet nyújthat be a független vizsgabizottság döntése ellen is az Országos Közoktatási

Értékelési és Vizsgaközponthoz. A törvényességi kérelmet az OKÉV három munkanapon belül bírálja el.

A független vizsgabizottság előtt letehető vizsga szabályairól írásban is, telefonon is többen érdeklődtek. A kérdezőket tájékoztattuk, hogy a tanuló a félév illetve a szorgalmi idő utolsó napját megelőző harmincadik napig jelezheti azt, hogy a félévi, illetőleg a tanév végi osztályzatának megállapítása érdekében független vizsgabizottság előtt kíván osztályozó vizsgát tenni. Továbbá a bizonyítvány átvételét követő tizenöt napon belül lehetőség van a javítóvizsga független vizsgabizottság előtti letételét kérni.

A panaszos szülő gyermeke kérte, hogy a javítóvizsgát független vizsgabizottság előtt tehesse le. A vizsgabizottság szintén elégtelen osztályzatot adott a tanulónak. A szülő vizsgaismétlésre vonatkozó kérelmét az OKÉV főigazgatója elutasította. A hivatalunkhoz érkezett beadványban a szülő az OKÉV által szervezett javítóvizsga követelményeit sérelmezte, valamint azt, hogy a vizsgabizottság tagjai konzultáltak az iskola tanáraival, ez a beadványt tevő szerint megkérdőjelezte a vizsgabizottság függetlenségét. Az OKÉV főigazgatója szerint a vizsgabizottság – a panaszban foglaltakkal ellentétben – az iskola helyi tanterve alapján állította össze a vizsgakérdéseket. Ezeket az éves tananyagból válogatták, hiszen a javítóvizsgán egy teljes tanév követelményeiből kell számot adnia a tanulónak. A főigazgató álláspontja szerint mind a tanterv bekérése, mind a szaktanárokkal való konzultáció a vizsgabizottság alapfeladata, amely a diák érdekében történő szakmai tájékozódást szolgálja. A fentiek alapján megállapítottuk, hogy jogszabálysértés nem történt. Mivel a 11/1994. (VI. 8.) MKM rendelet 21. § (3) bekezdése szerint a szabályosan megtartott tanulmányok alatti vizsga nem ismételhető, a tanuló évismétlésre köteles. (K-OJOG-430/2001.)

Az elégtelen év végi osztályzat kijavítását célzó javítóvizsga lehetőségét a jogszabály függővé teszi attól, hogy a tanuló a tanév végén hány tantárgyból bukott meg. A nevelési-oktatási intézmények működéséről szóló 11/1994. (VI. 8.) MKM rendelet 21. § (8) bekezdése kimondja, hogy ha az elégtelen osztályzatok száma meghaladja a kettőt, a tanuló a nevelőtestület engedélyével tehet javítóvizsgát.

Egy tanuló három tantárgyból elégtelen év végi osztályzatot kapott. A szülő azért fordult hozzánk, mert a tantestület nem engedélyezte, hogy gyermeke javítóvizsgát tegyen, hanem évismétlésre kötelezte. Mivel a három javítóvizsga engedélyezése a nevelőtestület jogkörébe tartozik, az elutasító döntéssel az iskola nem követett el jogsértést. (K-OJOG-104/2001.)

Többször adtunk információt az iskola által szervezett osztályozó vizsga lehetőségéről. A nevelési-oktatási intézmények működéséről szóló 11/1994. (VI. 8.) MKM rendelet 21. § (4) bekezdése szerint a tanulónak osztályozó vizsgát kell tennie, ha engedélyezték, hogy egy vagy több tantárgy tanulmányi követelményének egy tanévben, illetve az előírtnál rövidebb idő alatt tegyen eleget. A 24. § (3) bekezdése értelmében ha a tanuló egy vagy több tantárgy több évfolyamra megállapított követelményeit egy tanévben teljesíti, osztályzatait minden érintett évfolyamra meg kell állapítani. A rendelet 25. § (1) bekezdése kimondja, hogy az iskola osztályozó vizsgát a tanítási év során bármikor szervezhet.

A tanulmányok alatti vizsgák lebonyolításának szabályait a nevelési-oktatási intézmények működéséről szóló 11/1994. (VI. 8.) MKM rendelet 26. § (1)–(2) bekezdése határozza meg. Ezek egyaránt vonatkoznak a független vizsgabizottság előtti és az iskolában szervezett vizsgára. E rendelkezések szerint a vizsgát háromtagú vizsgabizottság előtt kell letenni. Ha a tanulmányok alatti vizsgát az iskola szervezi, a vizsgabizottság az iskola pedagógusaiból áll, elnökét és tagjait az igazgató bízza meg.

Egy pedagógus azt kifogásolta, hogy nem kapott helyet az iskolai javítóvizsga vizsgabizottságában. A nevelési-oktatási intézmények működéséről szóló rendelet nem tartalmaz rendelkezést arra vonatkozóan, hogy a vizsgabizottságban a vizsgázókat tanító szaktanárnak is részt kell vennie. Tehát az oktatási jogok sérelme nem volt megállapítható. (K-OJOG-201/2001.)

Mulasztás

Számos tanórai mulasztással összefüggő beadvány érkezik hivatalunkhoz. A közoktatási törvény, illetve annak végrehajtási rendelete keveset mond arról, hogy mit tekinthetünk mulasztásnak, azaz e jogintézmény tartalmi meghatározása hiányzik a jogszabályokból. A mulasztás jogkövetkezményei azonban igen súlyosak, ezért fontos tisztázni, hogy mit is jelent e fogalom. A 11/1994. (VI.8.) MKM rendelet szerint, ha a tanuló a tanítási óráról, a kollégiumi foglalkozásról távol marad, mulasztását igazolnia kell. A tanuló távolmaradásának, mulasztásának igazolására vonatkozó rendelkezéseket a nevelési-oktatási intézmény szervezeti és működési szabályzatában kell meghatározni. A jogszabály szövegéből tehát két dolog következik: egyfelől az, hogy minden esetben, ha a tanuló távol marad az óráról, mulasztásról beszélhetünk, másfelől pedig csak akkor beszélhetünk mulasztásról, ha a tanuló a tanóráról távol marad.

Több panaszban jelezték a szülők, hogy gyermekük iskolájában a házirendek olyan szabályozást tartalmaznak, amely szerint a tanóráról való késések bizonyos számának meghaladása igazolatlan mulasztásnak minősül. A fentiek alapján azonban nem tekinthető mulasztásnak az, ha a tanuló elkésik az óráról. Ezért a házirendek ezirányú szabályozása jogsértő, a késéseket egyéb fegyelmezési eszközökkel lehet szankcionálni. Ezért azt a tájékoztatást adtuk, hogy amennyiben az iskola házirendjében hasonló tartalmú rendelkezés található, a tanulóknak, a szülőknek lehetőségük van javaslatot tenni a házirend módosítására.

Az előbbieken bemutatott jogellenes rendelkezés további oktatási jogokat is veszélyeztet. Az igazolatlan mulasztásokhoz a jogszabályok súlyos jogkövetkezményeket fűznek. A közoktatási törvény 75. § (3) bekezdése ugyanis kimondja, hogy megszűnik a diák tanulói jogviszonya – a tanköteles korú kivételével – ha az iskola kötelező foglalkozásairól a jogszabályban meghatározott időnél igazolatlanul többet mulasztott.

Egy tanuló azért fordult hozzánk, mert tanulói jogviszonya igazolatlan óráinak száma miatt megszűnt.

Az igazolatlan órák egy része késésből adódott, mivel a házirend tartalmazta azt a szabályt, hogy a tanóráról való késések bizonyos számának meghaladása igazolatlan mulasztást von maga után. Az

ügyben kezdeményeztük, hogy módosítsák a házirend késésekre vonatkozó szabályát úgy, hogy a rendelkezés a jogszabályokkal összhangban fogalmazza meg a tanóráról való késés következményeit. A kezdeményezést elfogadták. (K-OJOG-196/2001.)

Hasonló problémát vet fel a tanóráról történő kiküldés kérdése is. A diákok órán tanúsított fegyelmezetlen magatartásának megítélése összetett kérdés. A tanuló ezzel ugyanis nemcsak saját kötelességeit nem teljesíti, hanem zavarja a tanóra megfelelő lebonyolítását, gátolja társai tanuláshoz való jogának érvényesülését, valamint a pedagógus munkájának elvégzését. Éppen ezért indokolt, hogy e kötelességszegő magatartás ne maradjon következmények nélkül, a kiküldés azonban szankcióként nem alkalmazható. A kiküldésre álláspontunk szerint csak akkor kerülhet sor, ha az mások jogainak vagy a tanuló egyéb jogainak védelme érdekében szükséges. Megítélésünk szerint pusztán a felszerelés hiánya miatt sem lehet a tanulót kiküldeni az óráról, így az nem vezethet – sem igazolt, sem igazolatlan – mulasztáshoz. Adott esetben a pedagógus joga és felelőssége eldönteni, hogy sor kerüljön-e a kiküldésre. Megítélésünk szerint az óráról való kiküldés csak a szükséges ideig korlátozhatja a tanuló órai részvételhez fűződő jogát. Azaz a tanóra bármelyik percében is küldik ki a tanulót, az nem tarthat automatikusan az óra végéig, hanem csak a szükséges ideig. Ezzel együtt biztosítani kell a kiküldött tanuló felügyeletét is.

Egy igazgató kérte, hogy vizsgáljuk meg az intézmény szervezeti és működési szabályzatának néhány pontját, mert felmerült, hogy azok a tanulók oktatási jogait sérthetik. Az SzMSz tartalmazta, hogy ha a tanuló a figyelmeztetés ellenére sem tesz eleget kötelezettségeinek, a pedagógus a tanóráról kiküldheti. Ha ez a tanóra 30. percéig bekövetkezik, úgy igazolt mulasztásként a naplóban fel kell tüntetni hiányzását. Az SzMSz más helyen úgy rendelkezett, hogy ha a tanuló az adott tantárgy helyi tantervében rögzített felszerelést nem viszi magával az órára, a tantárgyat oktató pedagógus által meghatározott helyen és módon töltheti a tanórát, ugyanakkor igazolt mulasztásként a naplóba be kell vezetni hiányzását. Az igazgatót tájékoztattuk arról, hogy az SzMSz rendelkezéseit a fentiek szerint jogsértőnek találtuk. (K-OJOG-227/2001.)

A fenti ügyekből világossá vált számunkra, hogy a mulasztás meghatározásának hiánya a tanulói jogok érvényesülését veszélyezteti, ezért a 2002. évben jogalkotási javaslattal fordulunk az oktatási miniszterhez.

A mulasztás tartalmának megítélése más vonatkozásban is problémásnak mutatkozott.

Egy iskola szülői közösségének képviselője kifogásolta, hogy az iskolai normákban a tanórán kívüli foglalkozásokról való mulasztás megítélése a tanórakéval azonos, tehát igazolatlan hiányzást vonhat maga után. A jogszabályok a mulasztások kapcsán a tanóráról való távolmaradáshoz kapcsolják az igazolási kötelezettséget, illetve a jogkövetkezményeket. A tanórán kívüli foglalkozásokhoz a jogszabályok ilyen jogkövetkezményt nem fűznek. A fentiek alapján megállapítottuk, hogy a kifogásolt iskolai rendelkezés az oktatási jogok sérelmének veszélyét okozza, ezért kezdeményeztük, hogy az iskola igazgatója tegye meg a szükséges intézkedéseket a szabály módosítására. Kezdeményezésünket az intézményvezető elfogadta. (K-OJOG-231/2001.)

A jogszabályok a tanóráról történő mulasztással kapcsolatban elsődleges kötelezettségként annak igazolását írják elő, amelynek szabályait a szervezeti és működési szabályzatban kell meghatározni. Amennyiben a távolmaradást nem igazolják, a mulasztás igazolatlan. Részben eltérő következmények kapcsolódnak az igazolt és az igazolatlan hiányzásokhoz. Mivel a szülő kötelezettsége, hogy a tanuló fejlődését figyelemmel kísérje, ezért abban az esetben, ha a szülő nem igazolja a tanuló hiányzását, felmerül, hogy annak tudta nélkül mulaszt a gyermek. Ezért az iskola köteles a szülőt értesíteni a tanköteles tanuló első igazolatlan mulasztásakor, illetve ha a nem tanköteles kiskorú tanuló igazolatlan mulasztása a tíz órát eléri. Az értesítésben fel kell hívni a szülő figyelmét az igazolatlan mulasztás következményeire. Amennyiben az értesítést követően is nő a tanuló hiányzásainak száma, feltételezhető, hogy a szülő megszegi a szülői felügyeletből fakadó kötelezettségeit, ezért az iskolának a családon kívüli szervekhez kell fordulnia, annak érdekében, hogy a gyermek tankötelezettségének teljesítése a szülő mulasztása miatt ne kerüljön veszélybe. Ezt a célt szolgálja, hogy az igazolatlan mulasztásokról szóló értesítés eredménytelensége esetén az iskola a gyermekjóléti szolgálat közreműködését igénybe véve köteles megkeresni a tanuló szülőjét. Ha a tanköteles tanuló egy tanítási évben tíz óránál igazolatlanul többet mulaszt, az iskola igazgatója értesíti a gyermek lakóhelye szerint illetékes jegyzőt. Ebben az esetben a jegyző államigazgatási eljárás keretében vizsgálhatja a mulasztás okait, és megteheti a szükséges intézkedéseket a gyermek érdekében. A nem tanköteles tanulók igazolatlan mulasztásához fűzi a törvény a súlyosabb jogkövetkezményt. Ugyanis megszűnik a tanulói jogviszonya annak a nem tanköteles korú diáknak, aki igazolatlanul harminc tanítási óránál többet mulaszt, feltéve, hogy az iskola a tanulót, kiskorú tanuló esetén a szülőt legalább kétféle alkalommal, írásban figyelmeztette az igazolatlan mulasztás következményeire. (Alapfokú művészetoktatási intézményben már tíz igazolatlan óra ugyanezzel a jogkövetkezménnyel jár.) Garanciális jelentőségű, hogy az igazolatlan órák számának növekedése esetén a szülőt kétszer értesíteni kell. Hiszen a szülő csak akkor tudja gyermeke oktatásával, nevelésével összefüggő feladatait teljesíteni, ha megkapja a szükséges tájékoztatást.

A hivatalunkhoz forduló diák tanulói jogviszonya azért szűnt meg, mert igazolatlan óráinak száma meghaladta a harmincat. Megállapítottuk, hogy a tanulói jogviszony megszüntetésére a jogszabályok előírásaival ellentétes módon került sor, mivel az intézmény nem tett eleget az értesítési kötelezettségének. Ezért kezdeményezéssel fordultunk az intézmény vezetőjéhez, hogy az iskola biztosítsa a tanulói jogviszony helyreállítását, és azt, hogy az új tanév megkezdése előtt a tanuló a 2000/2001. tanévre előírt tanulmányi kötelezettségeket teljesíthesse. Az igazgató kezdeményezésünket elfogadta, és lehetőséget adott a panaszos számára, hogy osztályozó vizsgán adjon számot tudásáról. (K-OJOG-196/2001.)

Egy tanuló a 2000/2001. tanév első két hónapjában nagy számban mulasztott tanórákat igazolatlanul, ezért megszűnt a tanulói jogviszonya. A szülő csak november hónapban értesült arról, hogy gyermeke 28 igazolatlan órával rendelkezik. Megállapítottuk, hogy az iskola eleget tett a jogszabályban előírt kétszeri értesítési kötelezettségnek. A diák azonban még tanköteles korú volt akkor, amikor első igazolatlan óráját megszerezte, ezért az iskolának a jogszabályok szerint már az első igazolatlan mulasztásakor értesíteni kellett volna a szülőt. Ezt az intézmény elmulasztotta, így – mivel a tanuló azóta másik iskolában tanul, és nem kíván visszatérni – azzal a jövőre irányuló kezdeményezéssel fordultunk az intézmény vezetőjéhez, hogy minden esetben fordítson kiemelt figyelmet az igazolatlan

hiányzásokkal kapcsolatos értesítési kötelezettség teljesítésére. Az iskola kezdeményezésünket elfogadta. (K-OJOG-269/2001.)

Abban az esetben, ha az iskola a jogszabályban előírt értesítési kötelezettségének megfelelő módon tesz eleget, a tanulói jogviszony igazolatlan hiányzások miatti megszüntetése nem tanköteles korú tanulók esetén nem okoz oktatási jogsérelmet.

A panaszos két – már nem tanköteles korú – gyermekének tanulói jogviszonya az igazolatlan órák nagy számának következtében megszűnt. A szülő kifogásolta, hogy az igazolatlan órák számáról nem értesült időben. Elismerte ugyan, hogy a hivatalos értesítéseket az iskola postai úton elküldte, ám azokat fiai vették át, és nem mutatták meg neki. Megállapítottuk, hogy az iskola a jogszabályoknak megfelelően értesítette a szülőt gyermekei hiányzásainak számáról. Az intézmény nem tehető felelőssé azért, mert az értesítéseket a gyermekek vették át, és a szülőknek azokat nem adták át. A fentiek alapján a tanulók oktatási jogainak sérelmét nem állapítottuk meg. (K-OJOG-254/2001.)

Az igazolatlan mulasztásokhoz a jogszabályok büntető jellegű következményt fűznek, már azok viszonylag alacsony száma esetén is. Más a helyzet akkor, ha a tanuló igazoltan van távol a tanórától. Abban az esetben ugyanis, ha a mulasztások száma magas, előfordulhat, hogy a tanuló – akár rajta kívül álló okok miatt – nem képes eleget tenni tanulmányi kötelezettségeinek. Hiszen az órák jelentős részén nem volt jelen, tudásáról nem tudott számot adni, így a pedagógusok nem tudják megállapítani félévi, év végi osztályzatát. A különböző iskolatípusok esetén eltérő ez a mérték: az iskolai nevelés-oktatás általános műveltséget megalapozó szakaszában a kettőszázötven tanítási óra, az iskolai nevelés-oktatás szakképesítés megszerzésére felkészítő szakaszában az elméleti tanítási órák húsz százaléka, alapfokú művészetoktatási intézményben a tanítási órák egyharmada, valamint egy adott tantárgyból a tanítási órák húsz százaléka.²

Egy szülő sérelmezte, hogy gyermekét a magyar irodalom tantárgy óraszámának húsz százalékát meghaladó hiányzása miatt évfolyamisméltásra kötelezte a tantestület. A tanulók ügyében a nevelőtestületi értekezleten külön vizsgálták a magyar nyelvtan, illetve a magyar irodalom tantárgyból elért hiányzásokat. A kerettantervek kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 28/2000. (IX. 21.) OM rendelet szerint a magyar nyelv és irodalom egy tantárgynak számít, amit az iskola magyar nyelv, továbbá irodalom tantárgyakra bonthat. Tehát azt a kérdést, hogy a magyar nyelv és irodalom egy vagy két tantárgy-e, az adott iskola pedagógiai programjában kell azt meghatározni. Mivel az intézmény helyi tantervében a magyar nyelv és az irodalom önálló tantárgyakra bontva szerepelt, a

² 2001. szeptember 1-jétől ez utóbbi arány harminc százalékra emelkedett, megváltoztak továbbá az eljárási szabályok is. A mulasztások meghatározott számának meghaladása esetén a tanuló csak akkor nem osztályozható a tanítási év végén, ha mulasztásai miatt a teljesítménye tanítási év közben nem volt érdemjeggyel értékelhető. Ebben az esetben a nevelőtestület engedélyezheti, hogy osztályozó vizsgát tegyen. A tantestület az osztályozó vizsga letételét akkor tagadhatja meg, ha az igazolatlan mulasztások száma meghaladja az igazolt mulasztások számát, és az iskola eleget tett az értesítési kötelezettségének.

tantestület a jogszabályoknak megfelelően döntött a húsz százalékot meghaladó hiányzás tárgyában. (K-OJOG-260/2001.)

A tanuló fegyelmi felelőssége, fegyelmező intézkedések

A tanulók kötelességszegő magatartása többféle jogkövetkezményt vonhat maga után. Abban az esetben, ha a tanuló súlyosan és vétkesen megszegi kötelességeit, fegyelmi eljárás indításának van helye. Amennyiben a tanuló cselekménye nem éri el a fegyelmi eljárás megindításához szükséges szintet, úgy annak következménye fegyelmező intézkedések alkalmazása lehet. A fegyelmi eljárás a törvényben részletesen szabályozott, a fegyelmező intézkedések formáit és alkalmazásának elveit az iskola, a kollégium szervezeti és működési szabályzatának kell tartalmaznia.

Több esetben fordultak hozzánk a fegyelmi eljárás lebonyolítását kifogásolva.

Egy szülő sérelmezte a gyermeke elleni fegyelmi eljárás menetét, illetve a fegyelmi eljárásról szóló értesítés módját. A beadványozó előadta, hogy az iskola által küldött hivatalos értesítésben a tárgyalás időpontjaként december 7-ét jelölték meg. A fegyelmi tárgyalást azonban tudta és jelenléte nélkül november 30-án tartották meg. A közoktatási törvény értelmében a kiskorú tanuló szülőjét a fegyelmi tárgyalásra meg kell hívni. A szülő szabályszerű értesítésének hiányában a fegyelmi tárgyalást nem lehet megtartani. A fentiekre tekintettel azzal a kezdeményezéssel fordultunk az intézményvezetőhöz, hogy – mivel a diák már nem volt az iskola tanulója – a jövőben a jogszabályok megtartásával folytassák le a fegyelmi eljárásokat. Az igazgató a kezdeményezést elfogadta.

(K-OJOG-50/2001.)

Egy szülő a gyermeke ellen lefolytatott fegyelmi tárgyalás menetét sérelmezve fordult hivatalunkhoz. Megállapítottuk, hogy a tárgyalás során az intézmény vezetője jogszerűen tartózkodott a helyszínen, hiszen a tárgyalás nyilvánosságát nem korlátozták. Jogszerűtlen volt viszont az, hogy az igazgató – aki nem volt a fegyelmi bizottság tagja – közbeszólásaival zavarta a tárgyalás menetét, veszélyeztette a bizottság pártatlan döntéshozatalát. Mivel a fegyelmi eljárás során eljárást megszüntető határozat született, a jogsérelem csekély jelentőségére tekintettel kezdeményezést nem foglaltunk meg. Az igazgatót azonban tájékoztattuk a fegyelmi eljárás szabályairól annak érdekében, hogy a jövőben a fegyelmi tárgyalásra vonatkozó rendelkezések megsértésére ne kerülhessen sor. (K-OJOG-332/2001.)

A fegyelmező intézkedésekkel kapcsolatos beadványok vizsgálata során több esetben állapítottuk meg az oktatási jogok sérelmét. Lényeges, hogy ezeket az intézkedéseket csak a tanulói jogviszonnyal összefüggő köteleességszegések szankciójaként lehet alkalmazni.

Egy tanár arról érdeklődött, hogy tanulóknak egy focimeccsen való nem megfelelő viselkedéséért alkalmazható-e intő, mint iskolai szankció. Tájékoztattuk, hogy amennyiben a kerületi focimeccs nem iskolai rendezvény volt, bármilyen iskolai szankció alkalmazása jogsértő. (K-OJOG-569/2001.)

A fegyelmező intézkedések felsorolását és alkalmazásuk elveit a nevelési-oktatási intézmények szervezeti és működési szabályzatának kell tartalmaznia. Azonban pusztán az a tény, hogy egy intézkedés szerepel az SzMSz-ben, nem teszi jogszerűvé annak alkalmazását. A tanulók köteleességszegő magatartásának következményeként oktatási jogokat sértő fegyelmező intézkedéseket az SzMSz sem tartalmazhat. Korábban, a Mulasztás című fejezetben már érintettük az – egy szervezeti és működési szabályzatban szereplő – óráról való kiküldés mint fegyelmező intézkedés jogszerűtlenségét. (K-OJOG-227/2001.)

Több esetben fordultak hozzánk más fegyelmezési célú pedagógusi, iskolai intézkedések jogszerűtlenségét sérelmezve. Megállapítottuk, hogy a hazaküldés fegyelmező intézkedésként nem alkalmazható.

Egy szülő sérelmezte, hogy fiát fegyelmezetlen magatartása miatt tanára az óráról hazaküldte. Az ügyben megállapítottuk az oktatási jogok sérelmét, hiszen a tanulót akkor küldték el az iskolából, amikor a törvényi rendelkezés értelmében az iskola felügyelete alatt állt. Ezért azzal a kezdeményezéssel fordultunk az igazgatóhoz, hogy tegye meg a szükséges intézkedéseket annak érdekében, hogy a jövőben az iskolában hasonló eset ne fordulhasson elő, az iskola a törvényben előírtak szerint gondoskodjon a rábízott tanulók felügyeletéről. Az igazgató kezdeményezésünket elfogadta. (K-OJOG-137/2001.)

Több ügyünkben sérelmezték, hogy az iskola fegyelmező intézkedésként alkalmazta a bizonyítvány kiadásának megtagadását.

A panaszos kifogásolta, hogy az iskola megtagadta a bizonyítvány kiadását, mert gyermeke nem festette át a szekrénye ajtajába karcolt feliratot. A közoktatási törvény 77. § (1) bekezdése kimondja, hogy ha a tanuló tanulmányi kötelezettségeinek teljesítésével összefüggésben a nevelési-oktatási intézménynek jogellenesen kárt okoz, a Polgári Törvénykönyv szabályai szerint kell helytállnia. Lehetőség van arra, hogy a pedagógiai szempontokat szem előtt tartva a tanuló is részt vegyen a helyreállításban, de kizárólag abban az esetben, ha ehhez minden érintett hozzájárul és az emberi méltósághoz való jog nem szenved sérelmet. A helyreállítástól, illetve a kár megtérítésétől azonban a bizonyítvány kiadása nem tehető függővé. A bizonyítvány ugyanis közokirat, amelynek kiadását az iskola semmilyen indokkal nem tagadhatja meg. (K-OJOG-296/2001.)

Egy panasz szerint egy tanuló azért nem kapott bizonyítványt, mert a szülei elmulasztották az utolsó havi napközi otthoni térítési díj befizetését. (K-OJOG-299/2001.)

A panaszosok azt kifogásolták, hogy mivel a szóbeli érettségi vizsgára menet ellopták leányuktól az osztálypénzt, és azt a szülők nem tudták megtéríteni, a tanuló nem kapta meg az érettségi bizonyítványát. (K-OJOG-337/2001.)

Ezekben az ügyekben egyértelműen megállapítható volt, hogy az intézmény jogszerűtlenül járt el akkor, amikor a bizonyítványt nem adta át a tanulónak a bizonyítványosztás időpontjában. A fentiekre tekintettel azzal a kezdeményezéssel fordultunk az intézmény vezetőjéhez, hogy a jövőben a bizonyítvány kiadását az iskola semmilyen indokkal ne tagadja meg. Kezdeményezésünket minden esetben elfogadták.

A tanulói jogviszony megszűnése

A tanulói jogviszony csak a közoktatási törvényben szabályozott esetekben és az ott előírt módon szűnhet meg.³ Ha az iskola nem tartja be e garanciális jelentőségű rendelkezéseket, az minden esetben az oktatási jogok sérelméhez vezet.

Egy szülő gyermeke ügyében kérte állásfoglalásunkat. A pedagógusok fekete pontokkal büntették a rossz magaviseletű tanulókat. Az iskolában a szülővel közölték, hogy még öt fekete pontot szerezhethet a gyermeke, azután el kell vinnie őt az iskolából. Tájékoztattuk a szülőt, hogy a jogszabályok alapján ilyen módon nem kerülhet sor gyermeke tanulói jogviszonyának megszüntetésére. (K-OJOG-631/2001.)

A jogszabályok szerint megszűnik a nem tanköteles korú diákok tanulói jogviszonya, ha harminc tanítási óránál többet mulasztanak igazolatlanul. Korábban a mulasztásokról szóló fejezetben már bemutattuk, a tanulói jogviszony megszűnésének feltétele, hogy az iskola eleget tegyen értesítési kötelezettségének. Ennek elmulasztása esetén a jogviszony megszűnése az oktatási jogok sérelmét okozza. (K-OJOG-196/2001., K-OJOG-269/2001., K-OJOG-254/2001.)

A hivatalunkhoz érkező beadványokból kiderült, esetenként előállhat olyan helyzet, hogy egy tanuló iskolája – tanulmányi vagy egyéb – követelményeit nem tudja teljesíteni, ezért a pedagógusok szerint tanácsosabb, ha tanulmányait másik intézményben folytatja. Ha a szülő elfogadja az iskola érveit, dönthet úgy, hogy gyermekének másik iskolát keres. Amennyiben mégis úgy határoz, hogy e lehetőséggel nem kíván élni, az iskola egyoldalúan nem szüntetheti meg a tanulói jogviszonyt. Gyakori jelenség, hogy rossz magaviseletű tanulók esetén az igazgató azt tanácsolja, hogy a szülők inkább keressenek másik iskolát gyermekük számára. Az oktatási jogok megsértése akkor mutatható ki, ha a szülő szabad akarata nem érvényesülhet a döntés során, hanem az iskola valamilyen módon kényszert alkalmaz. E kényszer leggyakoribb megjelenési formája, amikor az intézményvezető azzal bírja rá a szülőt a tanulói jogviszony megszüntetésére, hogy ellenkező esetben fegyelmező intézkedéseket alkalmaznak a gyermekkel szemben, végső soron pedig fegyelmi eljárás során szüntetik meg a jogviszonyt. Az igazgatók általában azzal érik el a magatartási problémákkal rendelkező tanulók eltávolítását, hogy a szülőt meggyőzik arról, kedvezőbb lesz gyermeke számára az, ha előmenetelét nem nehezíti fegyelmező intézkedések alkalmazása, fegyelmi büntetés kiszabása.

A hivatalunkhoz forduló szülő gyermeke magatartási problémák miatt több ízben kapott figyelmeztetést. Tanév végén az igazgató közölte a szülővel, hogy a tantestület döntése értelmében keressenek másik iskolát a diáknak. Vizsgálatunk alatt a tanulót beírták egy másik intézménybe, ahonnan nem kívánt visszatérni. Az igazgató figyelmét felhívtuk arra, hogy a jövőben a tanulói jogviszony megszüntetésénél a jogszabályoknak megfelelően járjanak el. (K-OJOG-391/2001.)

³ A közoktatási törvény e rendelkezéseitől való eltérésre csak a nem helyi önkormányzat, illetve a nem állami szerv által fenntartott intézmények esetén van lehetőség.

Szülők számos más ügyünkben is sérelmezték gyermekük eltanácsolásának módját. (K-OJOG-17/2001., K-OJOG-31/2001., K-OJOG-137/2001., K-OJOG-153/2001., K-OJOG-456/2001., K-OJOG-572/2001.) Az eltanácsolás, bár semmiféle jogi kötőerővel nem bír, mégis komoly hatást tud gyakorolni a szülőre. A szülő és az iskola képviselőjében eljáró igazgató helyzete ugyanis rendkívül eltérő. A szülő ilyenkor nincs alkupozícióban, hiszen nem kíván gyermekének rosszat, nem akarja, hogy egy esetleges ellenséges környezetben legyen kénytelen tanulni. Az iskola részéről érkező hasonló felszólítás nyomán látszólag a szabad iskolaválasztás jogával él, amikor elviszi gyermekét más intézménybe, valójában azonban nyomásnak enged, mert úgy érzi, nincs más lehetősége. Ezzel a megoldási móddal az iskola jogilag szabályozott eljárásokon kívüli útra tereli az ügyet, amelynek pedig jogilag szigorúan kötött rendben kellene zajlania. Így megfosztják a tanulót azokról a garanciáktól, amelyek a fegyelmező intézkedések alkalmazásához, illetve a fegyelmi eljárás lefolytatásához kapcsolódnak. Álláspontunk szerint az eltanácsolás kényszerrel párosuló megoldásának nem szabad előfordulnia a közoktatási intézményekben. A tanulók köteleességszegő magatartásának szankcionálására az iskolának rendelkezésére állnak a jogszabályokban rögzített lehetőségek (pl. fegyelmi eljárás), ha indokoltnak tartja, élhet velük. Az eltanácsolás azonban még ilyen esetben sem alkalmazható. Amennyiben eljárásunk során felmerült az igazgatók hasonló magatartása, az megalapozta, hogy a kérdést megvizsgáljuk. A gondot többnyire az okozta, hogy az igazgató felszólítása gyakran négy szemközt hangzott el, így ez bizonyítási nehézséget okozott. A szülők sokszor már csak akkor fordultak hivatalunkhoz, amikor engedve az igazgatói nyomásnak, gyermeküket átírták egy másik iskolába, és nem kívánták, hogy a jogsértő intézményben folytassa tanulmányait.

Az oktatási szereplők jogainak garanciái

A korábbiakban elemzett ügyek alapján megállapítható, hogy sok esetben azért sérülnek az oktatási szereplők jogai, mert az intézmények nem tartják be azon garanciális jelentőségű rendelkezéseket, amelyek az előzőekben bemutatott oktatási jogok érvényesülésének nélkülözhetetlen előfeltételei.

Az oktatási szereplők tájékoztatáshoz való joga, illetve a többi szereplő ebből fakadó tájékoztatási kötelezettsége az együttműködés nélkülözhetetlen része, alapfeltétele. Az oktatási jogok egy olyan speciális felépítésű közösségben, mint a nevelési-oktatási intézmény, csak az érintettek együttműködésével érvényesülhetnek maradéktalanul.

A tájékoztatáshoz való jog a közoktatási törvényben az egyes oktatási szereplők jogai között általános elvként szerepel. A tanuló joga, hogy tájékoztatást kapjon a személyét és a tanulmányait érintő kérdésekről, valamint e körben javaslatot tegyen, továbbá kérdést intézzon az iskola, a kollégium vezetőihez, pedagógusaihoz, az iskolaszékhez, a kollégiumi székhez, s arra legkésőbb a megkereséstől számított harminc napon belül – az iskolaszéktől, kollégiumi széktől a harmincadik napot követő első ülésén – érdemi választ kapjon. A szülő joga egyfelől, hogy megismerje az intézmény nevelési, illetve pedagógiai programját,

házi rendjét, tájékoztatást kapjon az abban foglaltakról, valamint hogy gyermeke fejlődéséről, magaviseletéről, tanulmányi előmeneteléről rendszeresen részletes és érdemi tájékoztatást, neveléséhez tanácsokat, segítséget kapjon. Az oktatási szereplők csak abban az esetben tudják saját jogaikat megfelelőképpen gyakorolni, ha birtokában vannak a szükséges információknak. Ezért alapvető fontosságú, hogy az iskolai életet, a tanítást-nevelést szabályozó dokumentumok a tanulók, a szülők számára hozzáférhetőek legyenek.

Egy szülői munkaközösség kifogásolta, hogy a házi rend nincs kifüggesztve az iskolában, ezért a tanulók nem ismerik annak szabályait. Az igazgató nyilatkozata szerint tanévkezdéskor minden tanteremben kifüggesztésre kerül a házi rend, minden osztályfőnök kötelessége, hogy a tanév első osztályfőnöki óráján azt ismertesse. Amennyiben a házi rendet módosítják, az osztályfőnök arról is tájékoztatja a tanulókat. A fentiek alapján az ügyben jogsérelmet nem állapítottunk meg. (K-OJOG-231/2001.)

A jogszabályok több esetben megfogalmazzák speciális tájékoztatási jogot és kötelezettséget is, ezek egy részénél a tájékoztatás megtörténte az iskolai döntés érvényességének feltétele. Korábban már bemutattuk azokat az ügyeket, amelyekben az igazolatlan órák magas száma miatt szűnt meg a tanulói jogviszony. Amennyiben ezekben az esetekben az iskola nem tett eleget értesítési kötelezettségének oktatási jogsérelmet állapítottunk meg. (K-OJOG-196/2001., K-OJOG-254/2001., K-OJOG-269/2001.)

A szülő tájékoztatáshoz való jogával kapcsolatban merült fel az a kérdés, hogy az iskolai dolgozatokat haza vihetik-e a tanulók annak érdekében, hogy a szülők ellenőrizhessék gyermekeik felkészültségét és segíthessék a hatékonyabb tanulását.

Egy szülő előadta, hogy gyermeke iskolájában a tanulók nem vihetik haza a dolgozatokat, a szülők csak a fogadóórán nézhetik meg azokat. Tájékoztattuk a panaszost, hogy a közoktatási törvény egyrészt a szülői jogoknál, másrészt a pedagógusok feladatainál úgy rendelkezik, hogy a tanuló fejlődéséről, tanulmányi előmeneteléről az iskola rendszeresen részletes és érdemi tájékoztatást ad. Megítélésünk szerint a havi fogadóórákon biztosított dolgozatokba való betekintéssel az iskola eleget tesz tájékoztatási kötelezettségének. Annak érdekében azonban, hogy a tanuló hiányosságait a szülővel korrigálhassa, a megtekintés nem jelentheti a dolgozatok megismerését és tanulmányozását csupán az iskola helyiségében egy meghatározott időkeretben. A megtekintésnek szükségszerűen magában kell foglalnia a dolgozat birtoklását, vagyis arról a szülő kérésére és költségén másolatot kell rendelkezésére bocsátani. (K-OJOG-544/2001.)

A tanuló fejlődését, előmenetelét rögzítő dokumentumok megfelelő, jogszerű vezetése a tájékoztatáshoz való jog érvényesülésének nélkülözhetetlen alapfeltétele, mivel a dokumentumok e jog megvalósulásának fontos formáját jelentik. Az okiratok jogszerű vezetése más szempontból is garanciális szerepű.

Az iskolai dokumentumok közül kiemelkedő jelentőségű az osztálynapló. Annak pontos vezetése teszi lehetővé azt, hogy a tanuló egyes kötelességeinek – iskolába járás kötelezettsége, tanulmányi kötelezettség – teljesítése ellenőrizhető legyen. Több ügyünkben

azt vizsgáltuk, hogy az intézmény valamely döntése a naplóban vezetett adatokkal összhangban született-e meg. Egyes ügyekben a panaszosok azt vitatták, hogy a naplóban megjelenő érdemjegyek valósak-e.

Egy szülő sérelmezte, hogy a naplóban utólagosan beírt érdemjegyek szerepeltek, azok okáról, alapjáról sem a tanuló, sem a szülő nem tudott. A panaszos csatolta a naplónak az igazgató által hitelesített másolatait, amelyek alapján azt láttuk, hogy a naplót a pedagógusok nem vezették folyamatosan. Mivel az igazgató a naplómásolatokkal bizonyítottakat tagadta, a kezdeményezés megfogalmazását nem tartottuk célravezetőnek, ezért az iskola fenntartójához fordultunk azzal az ajánlással, hogy ellenőrizze a közoktatási intézmény működésének törvényességét, különös tekintettel a nyilvántartások vezetésének szabályosságára, és tegye meg a szükséges intézkedéseket. A fenntartó az ajánlást elfogadta. (K-OJOG-285/2001.)

Az ellenőrző könyv az iskolai élet másik fontos dokumentuma, tartalmának összhangban kell lennie a naplóval, különös tekintettel arra, hogy a szülők elsősorban ezen keresztül kapnak tájékoztatást a naplóban foglaltakról.

A szülők sérelmezték, hogy az iskola az ellenőrző könyvön keresztül nem tájékoztatta őket megfelelően gyermekük tanulmányi előmeneteléről, az érdemjegyek utólagosan, egyszerre kerültek beírásra. Az igazgató szerint – amennyiben a tanuló az ellenőrzőjét átadta – az érdemjegyeket megszerzésükkor beírták, azonban a diák gyakran letagadta ellenőrzőjét. Később – amikor osztályfőnöke pótellenőrzőt állított ki a számára – két ellenőrző könyvét váltogatva használta, szüleit és tanárait is megtévesztve. Amikor az eredeti ellenőrző előkerült, az igazgató utólag beírta azokat a jegyeket, amelyeket addig csak a napló és a pótellenőrző tartalmazott. Tehát az eredeti ellenőrzőbe valóban egyszerre kerültek be az érdemjegyek, amelyek azonban a pótellenőrzőben és a naplóban már korábban is szerepeltek. A fentiek alapján nem volt megállapítható az oktatási jogok sérelme. (K-OJOG-304/2001.)

Más esetben a naplóban vezetett hiányzások számával kapcsolatos kifogásokat terjesztettek elő a beadványozók.

A panaszos tájékoztatást kért arról, hogy évisméltésre bocsátható-e az a tanuló, aki a tantárgyi órák húsz százalékánál többet mulasztott, ám ez a tény az osztálynaplóban nem, csak a szaktanár külön füzetében szerepelt. Tájékoztattuk a beadványozót, hogy a tanórai foglalkozásokról a nevelő munkát végző pedagógusnak osztálynaplót kell vezetnie. Ez az egyetlen jogszerű módja annak, hogy az iskola a tanuló hiányzásait nyilvántartsa. (K-OJOG-387/2001.)

Álláspontunk szerint a mulasztásokat – kifejezett törvényi rendelkezés hiányában – nem a naplóba való bejegyzésük keletkezteti. Azonban a hozzájuk kapcsolódó jogkövetkezmények igen súlyosak, ezért garanciális jelentőségű, hogy a naplóban pontos információk jelenjenek meg a hiányzások számáról. Ugyanez elmondható az érdemjegyekkel kapcsolatosan is.

A tanügyi nyilvántartások között rendelkezik a törvény a bizonyítványról is. A tanuló által elvégzett évfolyamokról kiállított év végi bizonyítvány tanúsítja azt, hogy a diák mikor, hol és milyen formában tett eleget tankötelezettségének, és dokumentálja annak eredményeit.

Az iskola a jogszabályi előírásokkal szemben nem töltötte ki megfelelően a tanulók év végi bizonyítványát. A tantárgyak helyét üresen hagyták, nem jelölték a mulasztott órák számát sem. Csak annyit tüntettek fel a nevelőtestület határozataként, hogy a tanuló osztályozó vizsgát köteles tenni. A fentiekre tekintettel kezdeményezéssel fordultunk az intézmény vezetőjéhez, hogy az iskola a jövőben a jogszabályoknak megfelelően állítsa ki a hivatalos dokumentumokat. Az igazgató a kezdeményezést elfogadta. (K-OJOG-451/2001.)

A tanulót érintő iskolai döntések egy részét a pedagógus, illetve az igazgató hozza. Más esetekben a döntés joga testületet illet meg: a nevelőtestületet, illetőleg valamely bizottságot. Több ügyünk vizsgálata során kiderült, hogy az oktatási jogok megsértésének veszélyét az okozta, hogy a nevelőtestület döntését nem dokumentálták megfelelő módon.

A panaszos tájékoztatást kért abban a kérdésben, hogy kötelező-e jegyzőkönyvet vezetni a nevelőtestület értekezletein. A 11/1994. (VI.8.) MKM rendelet 4. számú mellékletének 9. pontja értelmében minden olyan esetben jegyzőkönyvet kell készíteni, ha a tantestület a tanulókra vonatkozó kérdésben határoz. Továbbá a nevelőtestület – működése és döntéshozatala rendjének meghatározásakor – egyéb esetekre is előírhat jegyzőkönyv-vezetési kötelezettséget. E szabályok garanciális jelentőségűek, mivel egy esetleges jogvita, konfliktus esetén a jegyzőkönyv alapján vizsgálható a nevelőtestület döntése.

(K-OJOG-387/2001.)

A panaszos azt sérelmezte, hogy gyermekét húsz százalékot meghaladó hiányzása miatt évfolyamisméltásra kötelezte a tantestület. Az igazgató eljuttatott hozzánk két – nevelőtestületi értekezletről készült – jegyzőkönyvet, amelyekről megállapítottuk, hogy ellentmondanak egymásnak. Mindkét jegyzőkönyv szerint az abban dokumentált nevelőtestületi értekezleten hozták meg a sérelmezett döntést. Nyilvánvaló volt tehát, hogy az egyik jegyzőkönyv nem a tényeket tartalmazta. A fentiekre tekintettel kezdeményeztük, hogy az iskola szabályosan vezesse a tanügyi nyilvántartásokat, a nevelési-oktatási intézmény nevelőtestületének határozatát tartalmazó jegyzőkönyvek a valóságnak megfelelően rögzítsék a tényeket, nyilatkozatokat, különös tekintettel a hozott döntésekre. Az igazgató a kezdeményezést annak ismételt megfogalmazását követően fogadta el. (K-OJOG-260/2001.)

A fentiekben bemutatott garanciális jelentőségű jogszabályi rendelkezések betartása nélkülözhetetlen az oktatási jogok érvényesüléséhez. Az intézmények legnagyobb gondossága esetén is előfordulhat azonban, hogy a jogok érvényesülése veszélybe kerül a jogszabályok hiányosságai miatt. A jogszabályok nem rendelkeznek kielégítően a naplővezetés szabályairól, nem rendezik egyértelműen a különélő szülők gyermekei iskoláztatásának kérdéseit, valamint azt, hogy az egyik oktatási intézményből történő kiíratás, majd a másik oktatási intézménybe történő beíratás pontosan milyen sorrendben, milyen eljárási szabályok mentén zajlik. Álláspontunk szerint a konfliktusok egy része kiküszöbölhető lenne azáltal, ha a közoktatási jogszabályok a dokumentumok vezetése körében egyértelműbb és részletesebb rendelkezéseket tartalmaznának. Folyamatosan érkeztek hozzánk olyan beadványok, amelyek vizsgálata során előtérbe kerültek a garanciális szabályok. Ezért hivatalunk e témában átfogó vizsgálatot indított. A vizsgálattal párhuzamosan a hivatalhoz érkezett beadványok alapján összegyűjtjük a jogszabályok hiányosságaiból fakadó visszasságokat. Az átfogó vizsgálat megállapításainak elemzése után indokolt lehet, hogy javaslatot tegyünk az oktatási miniszternek a jogszabályok módosítására.

Fenntartói irányítás

A közoktatási törvény rendelkezései értelmében a fenntartónak számos jogosítványa van a közoktatási intézmények irányításával kapcsolatban. Ezen jogosítványok gyakorlása során azonban be kell tartania a jogszabályokban előírt tartalmi és eljárási korlátozásokat.

A közoktatási törvény 102. §-a kimondja, hogy a fenntartó bízza meg a közoktatási intézmény vezetőjét, döntése előtt be kell szereznie az intézmény alkalmazotti közössége, az iskolaszék, a szülői szervezet és a diákönkormányzat véleményét. A véleménykérés elmulasztása jogsértés, a döntés érvényességét – csakúgy, mint az intézményátszervezés alábbiakban bemutatott eseteiben – azonban nem befolyásolja. (K-OJOG-139/2001.)

Számos panasz a pedagógusoktól érkezett, akik azt sérelmezték, hogy az igazgatóválasztás során a fenntartó nem vette figyelembe az intézmény alkalmazotti közösségének véleményét. A pedagógusok beadványaikban azzal érveltek, hogy számukra a közös álláspont kialakítása nem könnyű feladat, mivel igyekeznek minden szempontot figyelembe véve, felelősségteljesen dönteni arról, melyik pályázót támogassák. Ha ezek után a fenntartó nem az általuk legjobbnak tartott személyt bízza meg, megítélésük szerint kérdésessé válik, hogy miért is írja elő a törvény a fenntartó számára kötelezettségként a vélemények kikérését. A törvényben előírt vélemények beszerzése kötelessége a fenntartónak, ám azok döntésében nem kötik. A fenntartó a véleményekben foglaltakkal ellentétes tartalmú határozatot is hozhat, hiszen a döntés felelősségét minden esetben ő viseli. A határozat szemben állhat a pedagógusok érdekeivel, ez a nevelőtestületek törvényben biztosított jogait azonban nem sérti. (K-OJOG-276/2001., K-OJOG-282/2001., K-OJOG-288/2001., K-OJOG-301/2001., K-OJOG-328/2001.)

A közoktatási törvény 102. § (2) bekezdése szerint a fenntartó döntési jogkörébe tartozik a közoktatási intézmény létesítése, átszervezése és megszüntetése. A törvény 88. § (6) bekezdése ugyanakkor kimondja, hogy a helyi önkormányzat a közoktatási intézményét, illetve egyes szolgáltatás ellátását akkor szüntetheti meg, ha az adott tevékenységről, szolgáltatásról továbbra is megfelelő színvonalon gondoskodik oly módon, hogy annak igénybevétele a gyermeknek, tanulónak, szülőnek nem jelent aránytalan terhet. Aránytalan tehernek minősül, ha a gyermek, tanuló az óvodai nevelést, iskolai nevelést és oktatást

lényegesen nehezebb körülmények között vagy jelentős költségnövekedés mellett tudja igénybe venni, figyelembe véve a gyermek, tanuló életkorát, fogyatékosságát (pl. a változás miatt a nevelési-oktatási intézmény eléréséhez szükséges időtartam jelentősen megnövekszik; a nevelési-oktatási intézményt csak tömegközlekedési eszközzel, többszöri átszállással lehet megközelíteni). A megfelelő színvonal biztosítása, illetőleg az aránytalan teher okozásának tilalma a fenntartó közoktatási intézmények megszüntetésére vonatkozó döntésének fontos tartalmi korlátja.

Szülők sérelmezték, hogy a fenntartó megszüntetett két általános iskolát. Azt állították, hogy gyermekeik a döntés nyomán hátrányosabb helyzetbe kerülnek, mivel nem tudják elhelyezni az összes gyermeket, megszűnik a tanulók mindennapos testedzése, valamint nem lesz lehetőség a matematika tagozat munkájának folytatására sem. A polgármester arról tájékoztatta hivatalunkat, hogy felülvizsgálták eredeti elképzeléseiket, és ennek nyomán sikerült minden tanulónak megfelelő helyet találni. Intézkedtek annak érdekében, hogy a mindennapos testedzés és a matematika tagozat programja folytatódjon. A jogsérelem veszélyét tehát a fenntartó saját hatáskörében megszüntette. (K-OJOG-168/2001.)

A közoktatási törvény 102. § (3) bekezdése értelmében a fenntartónak a közoktatási intézmény létesítéséről, átszervezéséről, illetőleg megszüntetéséről szóló döntése meghozatala előtt ki kell kérnie többek között az intézmény alkalmazotti közösségének, az iskolaszéknek, az iskolai szülői szervezetnek (közösségnek), az iskolai diákönkormányzatnak a véleményét. Tapasztalataink szerint igen sok problémát okoz a véleménykérés elmulasztása, amely minden esetben jogsértést eredményez. A hozzánk fordult panaszosok számos ügyben sérelmezték, hogy a fenntartók úgy szüntették meg vagy szervezték át a közoktatási intézményt, hogy előtte nem kérték ki az érintettek véleményét.

Egy szülői munkaközösség panasa nyomán megállapítottuk, hogy a fenntartó az iskola átszervezésére és az intézkedési terv elkészítésére vonatkozó döntésének meghozatala előtt elmulasztotta beszerezni az arra jogosultak előzetes véleményét. Álláspontunk szerint – amely összhangban van a Legfelsőbb Bíróság Közigazgatási Kollégiumának 31. számú állásfoglalásával - a képviselő-testület eljárási szabálysértése a döntés érvényességét nem befolyásolta. A véleménykérés elmulasztása ugyanis kisebb súlyú eljárási jogszabálysértésnek minősül, ami a döntés érdemére nem hat ki, hiszen a véleményekben foglaltakkal ellentétes döntés is születhet. A fentiekre tekintettel jövőre irányuló kezdeményezéssel fordultunk a polgármesterhez, aki a kezdeményezést elfogadta. (K-OJOG-231/2001.)

A közoktatási törvény 102. § (9) bekezdése értelmében a fenntartó tanítási évben (szorgalmi időben), továbbá – a július-augusztus hónapok kivételével – nevelési évben iskolát nem indíthat, továbbá iskolát, kollégiumot, óvodát nem szervezhet át, nem szüntethet meg, fenntartói jogát nem adhatja át, iskolai osztályt, kollégiumi csoportot, óvodai csoportot nem szerveztethet át, és nem szüntethet meg, az iskola, kollégium, óvoda feladatait nem változtathatja meg. A hozzánk érkező beadványokból kiderül, hogy nem minden fenntartó tartja be ezt a rendelkezést.

Egy fenntartó a gyermeklétszám csökkenésére hivatkozva januárban össze akart vonni két óvodai csoportot. Az óvoda vezetője arról kérte állásfoglalásunkat, hogy jogszerű volt-e a fenntartó összevonásra vonatkozó döntése. Tájékoztattuk arról, hogy a fentebb idézett rendelkezések szerint a fenntartó jogsértően járt el. (K-OJOG-73/2001.)

A közoktatási törvény szerint a fenntartó joga az is, hogy döntsön a közoktatási intézményekben működő csoportok számáról. A fenntartó azonban ez irányú döntésével nem sértheti meg a törvény más rendelkezéseit.

Egy szülő beadványában arról számolt be, hogy gyermekét a következő tanévtől másik iskolába irányították át. A közoktatási törvény 75. § (1) bekezdése a) pontja értelmében a tanulói jogviszony átvétellel is megszűnhet; a jogviszony keletkezésére vonatkozó rendelkezések között pedig a törvény 66. § (1) bekezdése kimondja, hogy az átvétel jelentkezés alapján történik. A szabad iskolaválasztás jogával összhangban tehát a tanulói jogviszony megszüntetése, illetve létesítése átvétel esetén a szülők döntésétől függ. Áthelyezésre pedig a törvény 76. § (1)-(2) bekezdései alapján kizárólag fegyelmi büntetésként kerülhet sor, de csak abban az esetben, ha a tanuló a kötelességeit vétkesen és súlyosan megszegi. Az iskola igazgatójának nyilatkozata alapján megállapítottuk, hogy a tanuló átirányítására a képviselő-testület döntése következtében került sor. A képviselő-testület ugyanis a tanuló évfolyamán megszüntetett egy osztályt, és ezért a maximális osztálylétszám feletti tanulókat az igazgatónak egy másik iskolában kellett elhelyezni. A közoktatási törvény alapján azonban a fenntartó csak abban az esetben csökkentheti a tanulócsoportok számát, ha ezzel továbbra is biztosított marad az intézményben tanulók további elhelyezése. A fenntartó döntése tehát oktatási jogsérelmet okozott, annak orvoslása azonban nem volt lehetséges, mivel a tanév már elkezdődött. Ezért azzal a kezdeményezéssel fordultunk a fenntartóhoz, hogy döntései során a jövőben vegye figyelembe a közoktatási törvénynek az osztályok, csoportok létszámára vonatkozó rendelkezéseit, és az oktatási intézményekben működő csoportok számának meghatározásakor ne hozza olyan helyzetbe az intézményvezetőket, hogy azok jogsértő módon szüntessék meg a diákok tanulói jogviszonyát. Kezdeményezésünket a polgármester elfogadta. (K-OJOG-320/2001.)

A fenntartó nemcsak szervezeti kérdésekben, hanem a nevelő-oktató munkát meghatározó pedagógiai programra vonatkozóan is rendelkezik hatáskörrel. A törvény 44. § (1) bekezdése értelmében a pedagógiai programot a nevelőtestület fogadja el, és a fenntartó jóváhagyásával válik érvényessé.

Egy alapfokú művészetoktatási intézmény vezetője azért fordult hozzánk, mert a nevelőtestület által elfogadott pedagógiai programot a képviselő-testület nem tárgyalta meg és nem hagyta jóvá. Az igazgató aggályosnak tartotta a képviselő-testület hallgatását, és arra vonatkozóan kért tőlünk állásfoglalást, hogy ebben az esetben az iskola jogszerűen folytathatja-e a nevelő-oktató tevékenységet. Tájékoztattuk az igazgatót, hogy a közoktatási törvény 103. § (3) bekezdése szerint a nevelési, illetve pedagógiai programot, annak módosítását jóváhagyottnak kell tekinteni, ha a fenntartó harminc napon

belül, helyi önkormányzat által fenntartott nevelési-oktatási intézmény esetén – ha a döntést a képviselő-testület (közgyűlés) hozza – a harmincadik napot követő első képviselő-testületi (közgyűlési) ülésen sem nyilatkozik. Amennyiben tehát ezek a feltételek megvalósultak, az iskolának érvényes pedagógiai programja van, amelynek alapján jogszerűen folytatja a nevelő-oktató tevékenységet. (K-OJOG-528/2001.)

A fogyatékossgal élő tanulók jogainak érvényesülése

A közoktatási törvény a fogyatékossgal élő tanulók testi, érzékszervi, enyhe vagy középsúlyos értelmi, beszéd- és más fogyatékos csoportját különbözteti meg. Az utóbbiba a törvény az átható fejlődési zavarral küzdő, valamint a pszichés fejlődés egyéb zavara miatt részképesség- és iskolai teljesítményzavarral küzdő, ennek következtében fejlődésében és a tanulási folyamatban tartósan akadályozott tanulókat sorolja.

A hivatalunkhoz érkezett panaszok azt mutatják, hogy a fogyatékossgal küzdő tanulók a közoktatás talán legkiszolgáltatottabb szereplői. Ennek megfelelően a hivatal a tőlük érkezett, velük kapcsolatos panaszokat különös gonddal kezeli, kiemelt figyelemben részesíti.

Több panasz arra hívja fel a figyelmünket, hogy egyes települési önkormányzatok nem rendelkeznek a szükséges feltételekkel ahhoz, hogy a törvényben előírt kötelező ellátást ezen tanulók számára biztosítani tudják.

Gyakran találkozunk azzal a helyzettel, hogy a szakértői bizottságok a fogyatékos tanuló oktatását integráltan, normál osztályban javasolják megoldani, ám a pedagógus nincs felkészülve az ezzel együtt járó kihívásokra, képezése nem terjed ki azon módszerek ismeretére, amelyekkel az eltérő igényeket kezelni, és a más fogyatékos tanuló képességeit fejleszteni lehet. Több ügyben a magatartászavaros, hiperaktív, diszlexiás, diszgráfiás vagy diszkalkuliás gyermeket egyszerűen rossz magaviseletű vagy rosszul tanuló gyermekként kezelték.

E jelenségek miatt a fogyatékossgal élő tanulók gyakran nem állami, önkormányzati fenntartású intézményben részesülnek az állapotuknak és képességeiknek megfelelő oktatásban. Az ilyen, tipikusan alapítványi iskolák esetenként magas tandíjat állapítanak meg, amely az egyébként is többletkiadásokkal terhelt családok számára komoly anyagi erőpróbát jelent.

A hozzánk érkezett ügyek alapján megállapíthatjuk, hogy a szülők gyakran nincsenek birtokában a szükséges információknak arra vonatkozóan, milyen jogaik vannak, hol érvényesíthetik ezeket, kiktől várhatnak segítséget. A tanulók számára problémát jelent a helyzet okozta bizonytalanság, főként az olyan, nem ritka esetekben, amikor a megfelelő

iskola megtalálása hosszú időt, akár több évet vesz igénybe. A tanulási zavarok megállapítását gyakran megbélyegzésként élik meg mind a szülők, mind a tanulók. Ezért tevékenységünk során különösen hangsúlyozzuk, hogy azoknak a szerveknek – beleértve hivatalunkat is –, akikhez az ilyen helyzetbe került szülők fordulnak, a segítő együttműködésre kell helyezniük a hangsúlyt.

A fogyatékossgal élő tanulók és családjuk életében a tanuló további tanulmányi fejlődése szempontjából kiemelkedő jelentőségű az az időszak, amely a tanulási zavarok észlelésével kezdődik, a szakértői diagnózis megállapításával folytatódik, majd a megfelelő intézmény megtalálásával zárul.

A közoktatási törvény 30. § (1) bekezdése értelmében a fogyatékos gyermeknek, tanulónak joga, hogy különleges gondozás keretében állapotának megfelelő pedagógiai, gyógypedagógiai, konduktív pedagógiai ellátásban részesüljön attól kezdődően, hogy fogyatékossgát megállapították. A fogyatékossg megállapítása a tanulási képességet vizsgáló szakértői és rehabilitációs bizottságok feladata. A fogyatékossg megállapítására irányuló szakértői bizottsági vizsgálatok a képzési kötelezettségről és a pedagógiai szakszolgálatokról szóló 14/1994. (VI. 24.) MKM rendelet 12. §-a értelmében a szülő kérésére, illetve egyetértésével indulnak. A szülő a vizsgálatot bármikor kérheti, ha pedig az oktatási-nevelési intézmény szükségesnek látja, hogy a tanuló ilyen vizsgálaton vegyen részt, erről a szülőt indokolással együtt tájékoztatja, és javaslatot tesz a bizottsági vizsgálaton való részvételre. A vizsgálat megkezdéséhez a szülő jelenléte szükséges. A szakértői és rehabilitációs bizottság – vizsgálata alapján – javaslatot tesz a gyermek, tanuló különleges gondozás keretében történő ellátására, az ellátás módjára, formájára és helyére, valamint az ellátáshoz kapcsolódó pedagógiai szakszolgálatra.

A fogyatékos tanuló a szakértői és rehabilitációs bizottság által kijelölt általános iskolában folytatta tanulmányait. A szülő panasa alapján megállapítottuk, hogy gyermeke nem részesült az állapotának megfelelő ellátásban. Az intézményi jegyzékből kiválasztott iskola ugyanis nem rendelkezett valamennyi, a fogyatékos gyermekek oktatásához szükséges feltétellel. Ajánlásunkban a polgármestert felhívtuk arra, tegye meg a szükséges intézkedéseket annak érdekében, hogy a fogyatékos gyermekek oktatásához szükséges feltételek az iskola rendelkezésére álljanak. (K-OJOG-127/2001.)

A Gyermekek jogairól szóló New York-i Egyezményben részes államok, így Magyarország is elismerik a fogyatékos gyermek különleges gondozáshoz való jogát, és kötelezettséget vállalnak arra, hogy a gyermek állapotához alkalmazkodó segítséget biztosítsanak a szülőnek, gondozónak. Mindezek érvényesüléséhez azonban fontos, hogy a szülő is elismerje gyermeke különleges gondozáshoz való jogát. Ez a jog ugyanis csak abban az esetben érvényesülhet, ha a gyermekkel olyan szakemberek foglalkoznak, akik birtokában vannak annak a tudásnak és tapasztalatnak, amely a fogyatékos gyermekek neveléséhez szükséges. Ezért a szülők a közoktatási törvényben biztosított szabad iskolaválasztás jogával fogyatékossgal élő gyermekük tekintetében csak korlátozottan élhetnek. Az iskola megválasztásakor figyelembe kell venniük

gyermekük állapotát, egyedi szükségleteit és a szakértői javaslatban megfogalmazottakat, még akkor is, ha ez rájuk többletfeladatokat ró.

Egy szülő sérelmezte, hogy gyermekét – aki korábban fogyatékosokat oktató, speciális tantervű iskolába járt – új lakóhelyén a normál tantervű iskola nem vette fel. Az igazgató javaslatára indult szakértői vizsgálat ismételten megállapította, hogy a gyermek enyhe fokban értelmi fogyatékos, és a szakértői bizottság speciális tantervű iskolát javasolt számára. A szülő a javaslatot nem fogadta el. Több normál tantervű iskolába próbálta beírni gyermekét, de mindenhol elutasították. A szakértői vélemények alapján megállapítottuk, hogy az iskolák a jogszabályoknak megfelelően jártak el, mert nem rendelkeztek a fogyatékoság típusának megfelelő személyi és tárgyi feltételekkel. Emellett tájékoztattuk a szülőt a tankötelezettséggel kapcsolatos feladatairól. (K-OJOG-15/2001.)

Ahogy a közoktatás egész rendszerében, a fogyatékos tanulókkal kapcsolatos ügyeinkben is jellemző, hogy a konfliktusok nagy része a felek közötti kommunikáció elégtelenségéből adódik. Fontos, hogy a vizsgálat során megállapítást nyert diagnózis közlése ne csupán formális tájékoztatás legyen, hanem a szakember meggyőzze a szülőt, hogy a javasolt oktatási módszer a legalkalmasabb gyermeke számára. A legkörültekintőbb, legtapintatosabb tájékoztatás mellett sem zárható ki ugyanakkor annak a lehetősége, hogy a szülő nem fogadja el a szakértői bizottság azon álláspontját, hogy a gyermek állapotának valamely speciális oktatási forma a megfelelő. Amennyiben a szülők nem íratják be gyermeküket a szakértői véleményben megjelölt iskolába, veszélyeztetik fejlődését, és a jegyző államigazgatási eljárást indíthat ellenük.

Külön ügycsoportot alkottak az integráltan oktatható más fogyatékos tanulók eltérő tanulmányi követelményeivel kapcsolatos kérdések és panaszok. Gyakran felmerült, hogy az erről hozott döntés kötelezettség vagy lehetőség az intézményvezető számára. A közoktatási törvény az egyes tantárgyakból, tantárgyrészekből való mentesítések, illetve a kötelező tanórai foglalkozás alóli felmentések rendszerével biztosítja az integráltan oktatott más fogyatékos tanulóknak, hogy tudásukat képességeiknek megfelelően értékelhessék. Az eltérő tanulmányi követelmények megállapítása az igazgató döntési jogosultsága. E két jogintézmény az igazgató döntési jogköre szempontjából is különbözik.

Az egyik lehetőség, amely nem kizárólag a más fogyatékos tanulók vonatkozásában áll fenn, a kötelező tanórai foglalkozáson való részvétel alóli felmentés. Az erre vonatkozó kérelmet a tanuló terjeszti az igazgató elé. Ebben a kérdésben az igazgató mérlegelheti, hogy a tanuló egyéni adottságai, fogyatékosága, továbbá sajátos helyzete ezt indokoltá teszi-e vagy sem. Az, akit felmentettek a kötelező tanórai foglalkozásokon való részvétel alól, az igazgató által meghatározott időben és a nevelőtestület által meghatározott módon ad számot tudásáról.

A másik lehetőség az egyes tantárgyakból, tantárgyrészekből az értékelés és minősítés alóli mentesítés. Erről szintén az oktatási intézmény vezetője dönt, de az előbbiekkal ellentétben ekkor nincs mérlegelési jogköre. A közoktatási törvény úgy rendelkezik, hogy a fogyatékos gyermekek számára a különleges gondozást a szakértői és rehabilitációs bizottságok szakértői

véleményében foglaltak szerint kell biztosítani. Az igazgatónak tehát a szakértői véleményben foglaltak alapján kell meghoznia e döntését.

Egy szakközépiskola tanulóját a szakértői véleménynek megfelelően kilencedik évfolyamon mentesítették az írásbeli számonkérés alól. A bizottság javaslatának jogszerűségével kapcsolatban kérték állásfoglalásunkat. A képzési kötelezettségről és a pedagógiai szakszolgálatról szóló rendelet legutóbbi módosítása értelmében a hatodik évfolyamot követően is van lehetőség mentesítés céljából vizsgálatot kezdeményezni. Ez esetben az iratokhoz csatolni kell az iskola igazgatójának a vizsgálat szükségességével kapcsolatos egyetértő nyilatkozatát. Az igazgatónak ehhez be kell szereznie a tanuló osztályfőnöke és az adott tantárgyat tanító pedagógus véleményét. A mentesítés az elénk tárt tények alapján jogszerű volt. Az igazgatót – kérésére – tájékoztattuk továbbá arról, hogy ha a tanulót egy adott tantárgyból az írásbeliség alól mentesítették, akkor az érettségi vizsgán is biztosítani kell számára e kedvezményt. (K-OJOG-23/2001.)

A fogyatékos tanulók helyzetének fontos kérdése, hogy ki fedezze az oktatással kapcsolatban felmerült többletköltségeket. Munkánk során azt tapasztaltuk, hogy a szülők nem mindig tájékozottak a gyermeküket megillető ingyenes juttatásokat és ellátásokat illetően.

A közoktatási törvény a helyi önkormányzatokról szóló törvény rendelkezéseivel összhangban szabályozza a települési és a területi önkormányzatok fogyatékos tanulók oktatásával kapcsolatos feladat-ellátási kötelezettségeit.

A települési önkormányzatnak az általános iskolai oktatás keretében gondoskodnia kell a normál tantervű általános iskolában integráltan nevelhető és oktatható fogyatékos tanulók ellátásáról. A megyei önkormányzat tartja fenn a normál tantervű középiskolák mellett azokat az intézményeket, ahol a többi tanulóval együtt nem oktatható tanulók nevelése, oktatása folyik. A fogyatékos tanuló ezekben az intézményekben ingyenesen vehet részt az oktatásban. Az oktatáshoz kapcsolódó, azt kiegészítő állami feladatellátás körében biztosított pedagógiai szakszolgáltatásokat – a nevelési tanácsadást, a logopédiai ellátást, a továbbtanulási és pályaválasztási tanácsadást, a gyógytestnevelést, a gyógypedagógiai tanácsadást, a korai fejlesztést és gondozást, a tanulási képességeket vizsgáló szakértői és rehabilitációs tevékenységet és a konduktív pedagógiai ellátást – szintén ingyenesen veheti igénybe a tanuló. A közoktatási törvény előírja, hogy meg kell téríteni a fogyatékos személy és kísérője részére azon helyközi utazás költségeit, amely a pedagógiai szolgálatot, a fejlesztő felkészítést és a fogyatékos tanuló nevelését, oktatását ellátó intézmény eléréséhez szükséges. Az állam az intézményhálózat fenntartásával, valamint az útiköltség megtérítésével eleget tesz alkotmányos kötelezettségének.

Számos esetben tapasztaltuk, hogy a települési vagy a területi önkormányzat nem tett eleget feladat-ellátási kötelezettségének. Az elmúlt évben több ügyünket zártuk le azzal, hogy kezdeményezésünk nyomán az érintett önkormányzat megtette a kezdő lépéseket a

fogyatékoság típusának megfelelő intézmény, kisebb tanulócsoport létrehozására, vagy a már létező intézmény alapító okiratának módosításával és gyógypedagógus alkalmazásával tett eleget e jogszabályi kötelezettségének. (K-OJOG-46/2001., K-OJOG-127/2001., K-OJOG-481/2001.)

A szülő joga, hogy gyermeke számára nem állami, illetve nem önkormányzati fenntartású nevelési-oktatási intézményt válasszon. Az ilyen intézmény a közoktatási törvény szerint a tanulói jogviszony létesítését fizetési kötelezettséghez kötheti. A szülők ezt a fizetési kötelezettséget gyakran ellentmondónak érzik az ingyenes oktatáshoz való jogosultság elvével. Munkánk során többször jelezték ezt olyan családok, amelyek hiperaktív gyermeküket az alábbi okok miatt nem állami, önkormányzati fenntartású iskolába írták. A hiperaktivitás magatartási problémaként jelentkezik, amely speciális pedagógiai módszerek alkalmazását igényli. A tanulók többségétől eltérő viselkedést a normál tantervű iskolákban tanító pedagógusok nagy része nem tudja kezelni, ha nem rendelkezik az ehhez szükséges pedagógiai ismeretekkel. Az ilyen módszerek ismeretének hiánya gyakran eredményezi azt, hogy az érdemjegy jogszerűtlenül fegyelmezési eszközzé válik. Nem ritka az sem, hogy az igazgató a pedagógus javaslatára megkéri szülőt, hogy vigye el hiperaktív gyermekét az intézményből.

Az ilyen módon iskolaváltásra kényszerített szülőt iskolakeresésében elsősorban az vezérli, hogy gyermeke számára megtalálja azt az intézményt, amelynek nevelési-pedagógiai módszerében megbízik, és amely képességeinek és adottságainak megfelelően biztosítani tudja a gyermeke fejlődését. Számos esetben láttuk azt, hogy ha az állami, önkormányzati fenntartású iskolával nincsenek a szülők megelégedve, magániskolába íratják a gyermeket, amelynek tandíját a családi költségvetésből finanszírozzák. Az anyagi gondok gyakran csak a tanulmányok előrehaladtával jelentkeznek, amikor a család már végképp nem tudja fedezni a magániskola költségeit. Egyes esetekben a helyi önkormányzatok speciális juttatási formákkal támogatják az ilyen helyzetbe került családokat. (K-OJOG-72/2001., K-OJOG-457/2001.)

Azt tapasztaltuk, hogy ha a szülő az önkormányzat megkeresése nélkül alapítványi iskolába íratja be gyermekét, előfordul, hogy az önkormányzat nem is szerez tudomást az állami feladatellátás hiányosságáról és szükségességéről. Sokan nem tudják, hogy az önkormányzatok kötelessége a feladat ellátása, a megfelelő intézmény felállítása és szakképzett munkaerő alkalmazása. Kiemelkedő fontosságúnak tartjuk, hogy a szülő éljen közoktatási törvény adta jogával, és forduljon a település polgármesteréhez, amennyiben gyermeke oktatásának feltételei a településén nem biztosítottak. Az ilyen jellegű beadványok indíthatják el azokat a mechanizmusokat, amelyek nyomán az ország minden régiójában kiépülhet a fogyatékos gyermekeket oktató, megfelelő szakmai színvonalon működő intézményhálózat.

A fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény alapvető rendelkezése szerint a tervezési és döntési folyamatok során kiemelten kell kezelni a fogyatékos személyek sajátos szükségleteit, és figyelemmel kell lenni arra, hogy a fogyatékos személyek a bárki által igénybe vehető lehetőségekkel csak különleges megoldások alkalmazása esetén élhetnek. Felismerve azt, hogy a fogyatékos személyek az őket mindenki mással egyenlően megillető jogaikkal állapotukból fakadóan kevésbé tudnak élni, a jogalkotó szerint indokolt őket esélykiegészítő intézkedésekkel segíteni. Így a

közoktatásban a jogérvényesítés feltételeit úgy kell megszervezni, hogy a fogyatékos tanulók művelődéshez való jogukkal ugyanúgy élhessenek, valamint kötelezettségeiket épp olyan esélyek mellett teljesíthessék, mint egészséges társaik.

Egy kisvárosi gyermekjóléti szolgálat alkalmazottja abban kérte állásfoglalásunkat, hogy kinek a feladata két város között közlekedő, egyazon intézménybe tartó fogyatékos tanulókat a buszmegállótól elkísérni az iskolába. A célintézmény nem vállalta el a kíséretet arra hivatkozva, hogy az iskola bentlakásos formában is működik, és a fogyatékos tanulók felügyeletéről ilyen módon gondoskodnak. Az érintett két önkormányzat szintén elhárította magától a feladatot. A közoktatási törvény 91. § (9) bekezdése alapján a lakóhely szerint illetékes önkormányzat feladata gondoskodni szükség esetén a tanulók részére kísérő személyzetről, amennyiben a kötelező felvételt biztosító intézmény a településen kívül található. Tekintettel azonban arra, hogy a feladatellátás ebben az esetben kizárólag a másik önkormányzat illetékességi területén merült fel, több speciális megoldást is javasoltunk. Egyik elképzelhető megoldás lehet, hogy a két önkormányzat megosztja a kísérő személyzet foglalkoztatásával, illetve az útiköltség megtérítésével kapcsolatos kiadásokat. Másik lehetséges megoldás, hogy az iskola a bejáró tanulók után járó normatívát a tanulók plusz felügyeletére, így az autóbuszhoz történő elkísérésére fordítja, amely feladatot egy, az iskolában dolgozó pedagógus lát el hivatalos iskolai foglalkozás keretében. Levelünkben felhívtuk az állásfoglalásunkat kérő személy figyelmét arra, hogy a probléma megoldása jogszabályi kötelezettség az érintett intézmények számára akár az általunk javasolt, akár más módon. (K-OJOG-443/2001.)

A közoktatási törvény által deklarált különleges gondozáshoz való jog a másik oldalon kötelezettséget teremt. E gondozási kötelezettség teljesítése körében szükséges, hogy a jogalkalmazók együttműködjenek a hivatalokkal, a szülőkkel, gyermekekkel és a civil szervezetekkel. A fogyatékos tanulók érdekeit szem előtt tartva és a helyi adottságokat, a feladat teljesítéséhez szükséges személyi és tárgyi feltételeket számba véve más és más megoldások lehetnek a legcélravezetőbbek.

Egy szülő tíz autista gyermek szüleinek képviselőjében azt sérelmezte, hogy körzetükben nem létezett olyan intézmény, amelybe tanköteles korú autista gyermekeiket beiskolázhatták volna. A szülők az ügyben először a települési önkormányzathoz fordultak. Az önkormányzat amellet, hogy segítő szándékáról biztosította a szülőket, arra hivatkozva utasította el kérésüket, hogy a feladatellátási kötelezettség a megyei önkormányzatot terheli. A megyei közgyűlés elnöke arról tájékoztatta hivatalunkat, hogy a települési önkormányzat megkeresésére testületük már megtette az előkészítő lépéseket az autista gyermekek intézményes ellátásához szükséges feltételek megteremtésére. Terveik szerint az érintett kistérségen fekvő egyik óvodai épületrészt bérbe veszik a települési önkormányzattól, és az autista csoport egy, a megyei önkormányzat által fenntartott intézmény kihelyezett tagozataként fog működni. Tekintettel arra, hogy az önkormányzat a jogsértő helyzet orvoslására saját hatáskörben megtette a kívánt lépéseket, nem tettünk kezdeményezést. (K-OJOG-481/2001.)

A közoktatási törvény 30. § (11) bekezdése meghatározza a gyógypedagógiai oktatásban részt vevő nevelési-oktatási intézményekben a pedagógus munkakör betöltéséhez szükséges felsőfokú iskolai végzettségeket és szakképzettségeket. Működésünk során azt láttuk, hogy gyakori problémát jelent a megfelelő végzettségű szakember alkalmazása. Fokozottan igaz ez a kistelepülésekre, pedig az itt élő fogyatékos tanulókat ugyanúgy megilleti a különleges gondozáshoz való jog, mint az ebből a szempontból ellátottabb területen élő társaikat.

Egy kistelepülésen élő szülő sérelmezte, hogy gyermeke fejlesztő felkészítését – a fejlesztő pedagógus távozása miatt – az iskola nem tudja ellátni. Megfelelő képzettségű pedagógust csak négy hónap elteltével tudtak ismét alkalmazni, a gyermek ez idő alatt ellátatlan volt. Azt javasoltuk, hogy az új gyógypedagógus visszamenőleg végezze el az elmaradt foglalkozásokat. Javaslatainkat az érintettek elfogadták. (K-OJOG-371/2001.)

Tapasztalataink szerint a fogyatékos gyermekek és szüleik jogai súlyosan sérülhetnek, és e jogsértések a tanulók, illetve a szülők nagy csoportját érintik, ezért a jogalkotási és jogalkalmazási visszasságok feltérképezésére 2001-ben országos vizsgálatot indítottunk. A vizsgálat megszervezésével Dr. Illyés Sándor egyetemi tanárt bíztuk meg. A kiváló tudós tavaly őszi halála késleltette a vizsgálat befejezését, munkatársai és tanítványai segítségével a vizsgálat összegzése 2002 végére várható. A vizsgálat egyik eredményeként olyan kiadvány megjelentetését tervezzük, amely segítheti a fogyatékos gyermekeket és szüleiket jogaik megismerésében és gyakorlásában.

* * *

Az oktatási jogok biztosának eljárása jogilag szabályozott rendben zajlik, álláspontunk kialakításának, intézkedéseink megválasztásának a jogszabályokon kell alapulnia. A hivatalunkhoz érkező beadványok, illetve a személyes egyeztetéseken szerzett tapasztalatok alapján azonban azt látjuk, hogy a közoktatás területén jelentkező jogi konfliktusokat számos egyéb körülmény övezi. Kevés intézmény működtet kulturált konfliktuskezelő mechanizmusokat. Befolyásoló tényező továbbá az oktatás világát jellemző függőségi viszonyrendszer, az információk, a jogismeret hiánya, különös tekintettel arra, hogy az oktatási szereplők ritkán ismerik fel a garanciális szabályok jelentőségét. Meggyőződésünk, hogy e szempontok jelentős szerepet játszanak a konfliktusok kialakulásában, és ahhoz is vezetnek, hogy közülük számos rejtve marad. E tényezők meghatározzák a problémák felszínre kerülésének módját is. Az elfojtott konfliktusok is idővel nyílttá válhatnak, ám ekkor úgy, hogy a kulturált feloldásnak már kisebb az esélye, az érzelmek háttérbe szorítják a valódi okokat. Éppen ezért a fenti szempontokra eljárásunk során, az ügy jogi megoldásakor tekintettel kell lennünk.

Gyakran tapasztaljuk, hogy a konfliktusok nagy része az információáramlás hiányosságából fakad. Ez nem csupán a párbeszéd hiányát jelenti, a legtöbb esetben a vitában érintettek nincsenek tisztában sem a saját, sem a másik fél jogaival. A jogok ismerete azonban csak szükséges, de nem elégséges feltétele a konfliktusok kulturált feloldásának. Nélkülözhetetlen, hogy az oktatás szereplői megfelelő technikákkal rendelkezzenek ezek kezelésére. Két éves tapasztalatunk alapján elmondhatjuk, a közoktatási intézmények túlnyomó többségében nincsenek olyan konfliktusfeloldó mechanizmusok, amelyek lehetővé tennék az ellentétek felvállalását, elemzését, az okok feltérképezését, az orvoslás érdekében kialakított megegyezést. Hivatalunk ezért arra törekszik, hogy szakértők bevonásával olyan eljárásokat mutasson be, amelyek lehetőséget biztosítanak a vitás helyzetek rendezésére. Néhány intézményben működik diákbíróság, ahol a tanulók vitát kezdeményezhetnek az őket érintő legfontosabb kérdésekről. A diákbíróság működtetésével elkerülhető, hogy számos ügy mesterségesen váljon tanár-diák vagy másképpen szólva felnőtt-gyermek konfliktussá. Ismert előttünk a panaszlánc intézménye, amelynek segítségével a tanulók egy másik intézmény diákjaitól kérhetnek segítséget olyan ügyben, amellyel maguk már nem boldogulnak. Hiszen elképzelhető, hogy néhány utcával odébb hasonló konfliktusra már találtak megoldást. Ilyen technikák leírását, ezek hatékonyságának vizsgálatát tartalmazó kiadványt szándékozunk megjelentetni a 2002. esztendőben.

A közoktatás világához hozzátartozik az iskolára oly jellemző függőségi viszony, amely a jogszabályi környezetből szükségszerűen adódik. Ennek következménye, hogy a konfliktusok sokszor nem kerülnek felszínre, hiszen a jogsérelmet szenvedett fél attól tart, hogy panaszra nyomán helyzete még hátrányosabbá válik. Ugyanehhez vezethet, hogy az erősebb pozícióban lévő fél zárkózik el a probléma megoldásától. Ennek oka lehet, hogy a pedagógusok gyakran presztízavesztésként élik meg a tanulók, illetve a szülők jelzéseit. Amennyiben

a konfliktus nyílttá válik, az erősebb pozícióban lévő csoportok vagy személyek sokszor fölényüket kihasználva egyoldalúan kívánják az ügyet lezárni. Az eredmény sokszor ellenállás, engedetlenség, kibújás a döntés végrehajtása alól.

Hivatalunk kiemelt jelentőséget tulajdonít azon garanciális szabályoknak, amelyek az oktatási jogok érvényesülésének elengedhetetlen feltételei. Ilyenek tartjuk a tájékoztatáshoz való jogot. Az intézményvezetők, a pedagógusok gyakran gondolják úgy, nem szabad kiadni bizonyos információkat, mert így befolyásuk gyengül. Információk hiányában azonban az oktatás szereplői kiszolgáltatottakká válnak, ez további konfliktusok forrása. Erre a legjobb példa a pedagógusok és a szülők közötti konfliktusok nagy részét kitevő problémakör, az értékelési szempontokkal kapcsolatos információhiány. Ha a szülő nem tudja, hogy a pedagógus milyen szempontok szerint osztályoz, és hogyan alakul a tanuló félévi, illetve év végi osztályzata, akkor nincs abban a helyzetben, hogy megfelelő szülői döntést hozzon. Ennek következménye, hogy vita esetén a pedagógust teszi felelőssé, megkérdőjelezve annak hozzáértését. A másik oldalról pedig a tanár a szülő alkalmasságát vitatja. Ilyen esetekben a széleskörű tájékoztatás teheti egyértelművé azt, hogy kinek, mikor, milyen kérdésben kell felelősen és számon kérhetően döntést hoznia. A tájékoztatás nemcsak a szülőt, illetve a tanulót védi, de a pedagógus sem kerül abba a helyzetbe, amelyben alkalmasságát, döntéseinek megalapozottságát kell bizonygatnia.

A garanciális eljárási szabályok betartása a tanuló fegyelmi felelősségéről szóló döntés jogszerűségének nélkülözhetetlen feltétele. Ezek közé tartozik a diák ügyében hozott fegyelmi határozat indokolása, illetve a jogorvoslatról szóló tájékoztatás. Ezek elmaradása esetén a másodfokon eljáró fenntartó – alaki hiányosságok miatt – gyakran megsemmisíti a határozatot. Ilyenkor a döntéshozók nemcsak jogi vesztesként élik meg az esetet, de úgy érzik, a jog annak az oldalán áll, aki vétséget követett el. Jóllehet ezekben az esetekben a fenntartó nem is vizsgálja, hogy a tanuló megszegte-e kötelességét, csupán azért születik megsemmisítő határozat, mert kizárólag akkor lehet a döntés jogszerű, ha az eljárási szabályokat maradéktalanul betartották. Intézményvezetők körében jól ismert az a helyzet is, amikor a felmentett pedagógust a bíróság – szintén a határozat formai hiányosságaira hivatkozva – visszahelyezi állásába.

Gyakran e tapasztalatokból kiindulva a hasonló helyzetek elkerülésére alkalmazzák az eltanácsolást. Az igazgató arra kéri a vétséget elkövető tanulót és szüleit vagy a beosztott pedagógust, keressen magának másik intézményt, és így elkerülheti a fegyelmi eljárást. Az ilyen felszólítás ellen keveset tehet az érintett, függetlenül attól, hogy tanulóról vagy pedagógusról van szó. Nincs mód a bizonyítékok feltárására, a védekezésre, a jogorvoslatra. E jogszerűtlen eljárásnak a további üzenete az, hogy valójában bármit el lehet követni az iskolában, ám utána alku köthető, és „tisztá lappal” lehet kezdeni másik intézményben. Az eltanácsolás e formája látszólag megfelel az érintettek érdekeinek, ám az ilyen eljárás jogszerűtlensége egyértelmű. Csak megismételni

tudjuk: az eltanácsolás kényszerrel párosuló megoldásának nem szabad előfordulnia a közoktatási intézményekben.

Végezetül szólnunk kell a tanulói jogok rendszeréről. A közoktatási törvény, valamint a gyermekek jogainak védelméről szóló törvény azért biztosítanak a tanulóknak, a gyermekek számára különleges jogokat, mert életkorukból adódóan nem képesek a felnőttekhez hasonlóan gyakorolni jogaikat, megvédeni érdekeiket. A közoktatási törvény a tanulói jogok tekintetében nem tesz mást, mint az alkotmányos jogokat a gyermekek életkori sajátosságaihoz igazítja. Ezek nem „többletjogok”, hanem érvényesülésük teremti meg a gyermekek számára az esélyegyenlőséget. A gyermeki jogokra vonatkozó nemzetközi és hazai szabályozás fontos alapelve, hogy a gyermek jogaival szemben mindig valamely felnőtt kötelességei állnak. Az iskola, az óvoda életében ez azt jelenti, hogy a gyermek jogai esetében a kötelezett a pedagógus. Az iskolai élet szükségszerű sajátossága, hogy a tanulók számos jogukat önállóan gyakorolják. A tanuló csak így válhat az oktatás olyan szereplőjévé, aki a többi szereplővel egyenlő félként, partnerként vesz részt a nevelési-oktatási intézmény életében. Ehhez azonban nem elegendő a felnőttek passzív magatartása a tanulói jogokkal szemben. A gyermekek jogainak védelméről szóló törvény rendelkezése szerint a gyermeki jogok védelme minden olyan természetes és jogi személy kötelessége, aki a gyermek nevelésével, oktatásával, ellátásával, ügyeinek intézésével foglalkozik. E kötelezettség megfogalmazása nélkül nem is beszélhetnénk gyermeki jogokról, hiszen azok érvényesülése lehetetlenné válna. Megítélésünk szerint a fenti helyzet felismerésével és elfogadásával számos konfliktus megelőzhető vagy megfelelő módon kezelhető.

SZAKKÉPZÉS

A szakképzés területének elsődleges jogforrása a szakképzésről szóló 1993. évi LXXVI. törvény, amely a szakképzés intézményeként határozza meg a szakközépiskolát, a szakmunkásképző iskolát, a szakiskolát, valamint a speciális szakiskolát.⁴ A felsorolt intézmények azonban egyben közoktatási intézmények is, amelyekre a közoktatási törvény, valamint a nevelési-oktatási intézmények működéséről szóló 11/1994. (VI. 8.) MKM rendelet hatálya is kiterjed. A szakképzési törvény hatálya alá eső intézményekből hozzánk érkező panaszok azon része, amelyben közoktatási jog sérelmét kifogásolták, az előző fejezetben került tárgyalásra. A fentieknek is lehet következménye az a tény, hogy a hivatalunkhoz érkezett panaszok közül a tisztán szakképzési jellegű ügyek száma a legkevesebb.

Ilyen ügynek ugyanis csak azokat tekintjük, amelyekben a szakképzési jogszabályokban biztosított jog sérelmével fordultak hozzánk. E jogszabályok bizonyos kérdéseket a közoktatási törvénytől eltérően szabályoznak, illetve tartalmaznak olyan rendelkezéseket, amelyek kizárólag a szakképzésre vonatkoznak.

Tisztán szakképzési kérdés a szakképzési hozzájárulási kötelezettség teljesítésének módja.

Egy szakközépiskolai igazgató azért fordult hivatalunkhoz, mert sérelmesnek találta, hogy egy részvénytársaság – szakítva a korábbi gyakorlattal – az utóbbi két évben megtagadta anyagi támogatását iskolájától. A szakképzési hozzájárulásról és a szakképzés fejlesztésének támogatásáról szóló 1996. évi LXXVII. törvény 2. § (1) bekezdése szerint – valamint az újonnan elfogadott és 2001. július 1-jén hatályba lépett 2001. évi LI. törvény 2. § (1) bekezdése alapján is – a részvénytársaság szakképzési hozzájárulásra kötelezett. Ez a kötelezettség többféleképpen teljesíthető, egyik módja az, hogy szakképző iskolát – együttműködési megállapodás alapján – ún. fejlesztési támogatásban részesít, ahogyan tette ezt korábban a panaszos iskolájának vonatkozásában is. Amennyiben azonban az iskola és a részvénytársaság között nincs hatályos együttműködési megállapodás, illetőleg – a 17/1999. (IV. 2.) OM rendelettel szabályozott – támogatási szerződés, a részvénytársaság döntésén múlik, hogy nyújt-e fejlesztési támogatást hozzájárulási kötelezettsége csökkentéseként. Az is a részvénytársaság jogköre, hogy meghatározza, mikor, mely oktatási intézményt támogat szakképzési hozzájárulása terhére. Miután az iskolának alanyi joga nincs arra nézve, hogy fejlesztési támogatást kapjon, a részvénytársaság jogsérelmet nem okozott.
(K-OJOG-395/2001.)

⁴ Itt csak azokat az intézményeket említjük, amelyekre az oktatási miniszter hatásköre kiterjed.

FELSŐOKTATÁS

A tavalyi évhez képest mind a felsőoktatási ügyek száma, mind azok aránya növekedett. 2000-ben az ügyek 26 százaléka, 159 panasz érkezett az oktatás ezen területéről. Ebben az évben vizsgálataink 35 százaléka, 221 eljárás érintette a felsőoktatást. A hivatalunk által vizsgált felsőoktatási tárgyú ügyeknek azonban nem csupán száma és aránya változott az elmúlt évhez képest, változást tapasztaltunk a beadványok tárgyában, az ügyek jellegében is. Vizsgálataink alapján elmondhatjuk, hogy ebben az évben összetettebb jogi megítélést igénylő ügyekben jártunk el. Ebből is következik, hogy a felsőoktatás területén kezdeményezések és jogalkotási javaslatok is nagyobb számban születtek, mint a tavalyi évben.

A felsőoktatás jogi szabályozása számos olyan jellemzővel bír, amelyek hivatalunk ilyen tárgyú vizsgálataira is hatást gyakorolnak. A felsőoktatási normák egy igen összetett, ellentmondásokról sem mentes rendszert alkotnak. E bonyolult rendszerben – amely jogszabály-módosítások nyomán nem ritkán változik – sem a hallgatóknak, sem a felsőoktatási intézményeknek nem könnyű eligazodniuk. A szabályozás sokszínűségét fokozza, hogy az egyetemeknek és főiskoláknak – autonómiájuk alapján – nagy szabályozási tere nyílik.

A felsőoktatás területéről érkező beadványok legnagyobb részét hallgatók juttatják el hozzánk. Ám ez nem jelenti azt, hogy hivatalunk csupán ezen oktatási szereplők jogait védené – a felsőoktatási intézmények ellenében. Éppen hallgatói panaszok nyomán láttuk, hogy az egyetemek, főiskolák és hallgatóik konfliktusa, a hallgatói jogok esetleges megsértése sok esetben az intézmények és az állam közötti – gyakran finanszírozási jellegű – ellentétre vezethető vissza. Ezekben az esetekben hivatalunk nem csupán a hallgatók oktatási jogainak védelme érdekében járt el, hanem eszközeinkkel a felsőoktatási intézmények és az állam közötti konfliktusok megoldásában is közreműködtünk.

A tavalyi évről szóló beszámolóban foglaltakhoz képest a felsőoktatás területén kirajzolódó ügycsoportok nem változtak, az alábbiakban ügyeinket ezen csoportok mentén mutatjuk be.

FELVÉTELI A FELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNYEKBE

A felvételi a felsőoktatási jogterület egyik sarkalatos pontja. A felvételizőknek minden évben kisebb-nagyobb túljelentkezéssel kell számolniuk a választott felsőoktatási intézményben, ezért különösen fontos számukra, hogy valódi tudásuk alapján, a jogszerű eljárás kereteinek betartásával határozzanak felvételi kérelmükről.

A felvételt szabályozó legfontosabb jogszabályok között először a felsőoktatási törvényt kell említeni. A felvételi jogi hátterének alapját képezi a törvény 64. § (2) bekezdés c) pontjában megfogalmazott szabály, amelynek értelmében a felsőoktatási intézmények törvény által biztosított autonómiájának külön nevesített esete a felvétel feltételeinek meghatározása. Az intézmények saját hatáskörükben állapítják meg a felvehető hallgatók számát, belátásuk szerint választhatják ki a felvételizők közül leendő hallgatóikat. Természetesen ennek a jogszabályok keretei között kell zajlania, az autonómia nem jelentheti azt, hogy az intézmény ne lenne köteles tiszteletben tartani az általános jogelveket és a felvételre vonatkozó jogszabályi rendelkezéseket. A törvény 83. § (4) bekezdése kötelezővé teszi az intézmény

számára, hogy a felvételi vizsgakövetelményeket legalább két évvel, az egyéb feltételeket pedig legalább egy évvel a bevezetésük előtt – a Felsőoktatási felvételi tájékoztatóban – nyilvánosságra hozza. Alapvető jogforrása még e jogterületnek a felsőoktatási intézmények felvételi eljárásainak általános szabályairól szóló 269/2000. (XII. 26.) Korm. rendelet. A jogszabályok mellett a felsőoktatási intézményeket kötik saját intézményi felvételi szabályzatuk rendelkezései is.

Panasz nyomán megállapítottuk, hogy a 269/2000. (XII. 26.) Korm. rendelet szerint minden intézmény köteles biztosítani a jelentkezők számára felvételi szabályzatának megismerhetőségét. E feladatának teljesítésére a felsőoktatási intézmény számos, egyaránt jogszerű tájékoztatási mód közül választhat. A szabályzatról másolat biztosítása természetesen külön térítés ellenében is történhet. (K-OJOG-374/2001.)

A felsőoktatási törvény idézett rendelkezéséből következő intézményi autonómia azt is jelenti, hogy az oktatási jogok biztosa nem rendelkezik hatáskörrel a felvételtől szóló döntések tartalmának, a felvételi követelmények teljesítése értékelésének vizsgálatára. Hivatalunk kizárólag azt vizsgálhatja, hogy az intézmények eleget tettek-e a felvételre vonatkozó jogszabályok és intézményi szabályzatok – garanciális jelentőségű – eljárási követelményeinek.

A panaszos felülvizsgálati kérelmet nyújtott be az intézmény vezetőjéhez, mert felvételi vizsgáján az egyes kérdésekre adott válaszait értékelő pontszámot kevésnek ítélte meg. Miután elutasító választ kapott, hozzánk fordult. A fentieknek megfelelően ügyében nem járhattunk el, tájékoztattuk arról, hogy a vizsgakérdésre adott válasz pontszámának meghatározása a vizsgáztató kizárólagos joga. (K-OJOG-366/2001.)

A hozzánk érkezett beadványok egy része olyan, a felvétellel kapcsolatos kérdést tett fel, amelyekre a válasz a mindenkor Felsőoktatási felvételi tájékoztatóban (a továbbiakban: Tájékoztató) megtalálható volt. Ezekben az esetekben is igyekeztünk felvilágosítást adni a beadványozóknak, ám felhívtuk figyelmüket a Tájékoztatóra, amelyben részletes információhoz juthattak a kérdéseiket illetően, illetve esetenként tájékoztatást adtunk az érintett felsőoktatási intézmény elérhetőségéről.

Érdeklődtek a beadványozók arról, hogy beszámít-e a felvételi pontszámba az érettségi eredménye (K-OJOG-550/2001.), van-e lehetőség pótfelvétele (K-OJOG-270/2001., K-OJOG-219/2001.), mentesülhet-e a felvételi alól az, aki már elvégzett bizonyos oktatási időszakot más intézményben (K-OJOG-424/2001.). Tekintve, hogy az ilyen kérdéseket a felsőoktatási intézmények más-más módon rendezik, tanácsos a Tájékoztatóban választ keresni rájuk, hiszen e kiadvány intézményenként tartalmazza a felvételi követelményeket.

A Tájékoztató megjelentetéséről az Oktatási Minisztérium az Országos Felsőoktatási Felvételi Irodán (OFI) keresztül gondoskodik. A Tájékoztatóban minden intézmény felvételi feltételei megjelennek, jelentőségét pedig növeli, hogy a felvételi eljárásról általános tudnivalókat is tartalmaz. A kiadvány szerepére, és arra való tekintettel, hogy annak hibás vagy hiányos tartalma a felsőfokú tanulmányok folytatásához fűződő alkotmányos jog sérelmét, illetve sérelemének közvetlen veszélyét okozhatja, a hozzánk érkező, a Tájékoztatóban található információk esetenkénti hiányosságával kapcsolatos számos beadvány nyomán hivatalból vizsgálatot indítottunk a Tájékoztató tartalmával kapcsolatban.

Az ügyben a következő észrevételeket tettük az oktatási miniszternek. A 2001. évi Tájékoztató magát a felvételi eljárásra vonatkozó jogszabályként jelölte meg, holott az a magyar jogforrási rendszerben nem minősül jogszabálynak. A Tájékoztató több helyen is

tartalmazott információt arra nézve, hogy külföldi állampolgárok milyen esetben vehetnek részt államilag finanszírozott képzési formában, azonban a kérdésre vonatkozó pontos szabályt nem ismertette. A jogszabályok továbbá nem tiltják, hogy a leadást követően, de a leadási határidő lejárta előtt a jelentkezők módosíthassák jelentkezési lapjukat, a Tájékoztató azonban határozottan kizárta ezt a lehetőséget. Szintén kifejezett jogszabályi rendelkezés hiányában szerepelt a Tájékoztatóban, hogy a jelentkezési lapok eltérő kitöltése esetén az „A” lapon szereplő adatok az érvényesek. Félrevezető volt a kiadvány azon információja, amely a gyesben, gyedben részesülők költségtérítés-mentességére vonatkozott. Ez a kedvezmény ugyanis csak állami felsőoktatási intézményekben jár, és egyáltalán nem vehető igénybe katonai és rendészeti felsőoktatási intézményekben. Szintén pontatlan volt a második tanári oklevél megszerzéséért tanulók finanszírozására vonatkozó utalás, és nem szólt a mentesség pontos feltételeiről. A már felsőfokú oklevéllel rendelkezők a Tájékoztató szerint minden esetben csak költségtérítéses képzési formában vehetnek részt, a kiadvány nem tartalmazta az e főszabály alóli kivételeket. A Tájékoztató szerint, ha államilag finanszírozott képzésre jogosult felvételiző olyan jelentkezési helyet jelöl meg, ahol mindkét finanszírozási forma létezik, de csak a költségtérítéses formát választja, az adatok regisztrációjakor az OFI az államilag finanszírozott formát automatikusan beilleszti a költségtérítéses elé. Megállapítottuk, hogy ennek a rendelkezésnek sincs jogszabályi alapja. Végül: több helyen szerepelt a Tájékoztatóban az ún. keresztféléves képzésre vonatkozó speciális szabály, ám az erre vonatkozó információknak szintén nincs jogszabályi alapja. Észrevételeinket a miniszter elfogadta. A vizsgálatot ezért lezártuk, azzal, hogy a Tájékoztató tartalmának alakulását továbbra is nyomon követjük, és az esetlegesen felmerülő újabb problémákat időről-időre jelezzük, szükség esetén utóvizsgálatban ellenőrizzük észrevételeink érvényesülését. (K-OJOG-479/2001.)

A panaszok egy csoportja azt a kérdést érintette, hogy milyen feltételekkel kerülhet be valaki a felvételi eljárásba, vagyis milyen követelményeknek kell megfelelnie ahhoz, hogy egyáltalán érvényes jelentkezést adhasson be.

A panaszos sérelmezte, hogy az OFI kijavította hibásan kitöltött jelentkezési lapját, mert azt az OFI álláspontja szerint egyértelműen lehetett javítani. A panaszos észrevételeit ezek után az OFI elutasította. Az OFI adminisztratív-nyilvántartási feladatai körébe azonban nem tartozik az, hogy a jelentkező akarata ellenére javításokat eszközöljön a jelentkezési lapokon. Megkeresésünkre az OFI hivatalvezetője biztosított minket arról, hogy a jövőben automatizmusok nélkül, a jelentkező szándékának tisztázása után végzik a hibák kijavítását. (K-OJOG-342/2001.)

Egy másik panaszos azt sérelmezte, hogy az intézmény felvételi szabályzata szerint párhuzamos képzésben való részvételre csak négy lezárt, legalább 4,20 tanulmányi átlagú félév elvégzése után van lehetőség. A panaszos álláspontja szerint ez sérti az esélyegyenlőséget, mivel szigorúbb követelményeket állít olyan felvételizők elé, akik már egy felsőoktatási intézmény hallgatói. Megállapításunk szerint ez a szabály nem sérti a diszkrimináció tilalmának elvét, mivel a felvételizők közötti különbségtétel ésszerű indokon alapul: az intézmény a párhuzamos képzéssel járó többletterhek vállalásához írja elő, hogy a felvételiző a másik felsőoktatási intézményben jó eredménnyel folytassa tanulmányait. (K-OJOG-577/2001.)

A panaszos keresztféléves képzésre nyert felvételt, ám a képzés végül kellő számú jelentkező híján nem indult meg. Az intézmény viszont felajánlotta a panaszosnak, hogy amennyiben kívánja, felvételét érvényesnek tekintik a szeptemberben induló képzésre. A panaszos ezt az ajánlatot elfogadta, ám jelentkezését egy másik intézménybe adta be. Az OFI ez utóbbi jelentkezést törölte, annak ellenére, hogy a panaszos akkor már a másik intézmény hallgatója kívánt lenni. Az eljárás során megállapítottuk, hogy a felvételi jogszabályok egyetlen érvényes jelentkezési formát ismernek, ez pedig az "A" és "B" lapokkal történik. Minden ezen kívüli jelentkezés szükségszerűen érvénytelen, az OFI azonban éppen az egész folyamat egyetlen jogszerű elemét törölte. Felhívásunkra az OFI

végül visszavonta a panaszos törlését, aki így a másik intézményben kezdhette meg tanulmányait. (K-OJOG-403/2001.)

A 269/2000. (XII. 26.) Korm. rendelet 2. § (4) bekezdése szerint az intézmények a Tájékoztatóban kötelesek közzétenni a felvételi vizsgák időpontját. A vizsgák időpontjával kapcsolatos kérdések több panasz alapjául szolgáltak.

Több felvételiző felvetette, hogy amennyiben egy szakra több tárgyból kell felvételizni, a vizsgákat nem szabadna ugyanazon a napon megrendezni. Ezeket a panaszokat el kellett utasítanunk, a fenti gyakorlatot ugyanis a jogszabályok nem tiltják. (K-OJOG-248/2001., K-OJOG-361/2001.)

Több beadványozó sérelmezte a vizsga lefolytatása során elkövetett jogsértéseket. Olyan, a vizsga menetére vonatkozó, garanciális eljárási szabályok megsértését, amelyek pedig a felvételi törvényes lefolytatása alapvető biztosítékainak számítanak.

A panaszos beadványa a szóbeli vizsga menetével volt kapcsolatos. Az ügyben érintett intézmény felvételi szabályzata szerint a pályázó a vizsgán bevezető tételt húz, erre azonban nem került sor. A szabályzat nem biztosít lehetőséget arra, hogy a bizottság a tételhúzástól vagy a felelet előadásától eltekintsen. Az intézmény részéről megküldött nyilatkozatok alapján megállapítottuk, hogy az intézmény nem tartotta be saját felvételi szabályzatának e rendelkezését. Ugyanebben az ügyben a panaszos sérelmezte a szóbeli vizsgán elhangzott egyes kérdések jellegét is. A dokumentumok alapján megállapítottuk, hogy a vizsgán elhangzottak személyes jellegű kérdések, illetve kérdések arra vonatkozóan, hogy a felvételiző mely politikai napilapokat olvassa. A személyes jellegű kérdések álláspontunk szerint nem alkalmasak a felvételi vizsga az intézmény szabályzatában meghatározott céljának – a leginkább felkészült és az adott pályára leginkább alkalmas pályázók kiválasztásának – elérésére. A személyes jellegű kérdések továbbá azt a látszatot kelthetik a felvételizőben, hogy az arra adott válasz, illetve a válasz esetleges megtagadása befolyásolhatja felvételi eredménye értékelését. A napilapok ismeretére vonatkozó kérdés szintén azt a látszatot keltheti a felvételizőben, hogy a válaszból levonható, a saját vagy családjának politikai véleményére vonatkozó következtetés befolyásolhatja felvételi eredményének értékelését. Mindezekre való tekintettel az ügyben kezdeményeztük, hogy a felvételi vizsgán maradéktalanul tartsák be a felvételi szabályzat rendelkezéseit. Az intézmény a kezdeményezést elfogadta. (K-OJOG-364/2001.)

Vizsgálatunk eredményeképpen biztosított az OFI közös érettségi-felvételi pótírásbeli időpontot az érintetteknek, miután többen hozzánk fordultak azzal a panasszal, hogy adminisztratív jellegű problémák miatt a vizsgázóknak a feladatok kidolgozása során nem állt rendelkezésükre az előírt 180 perc. (K-OJOG-257/2001.)

Amint korábban említettük, hivatalunk által nem vizsgálható, hogy a vizsgán adott pontszám megfelel-e a felvételiző által nyújtott teljesítménynek. Azonban a felvételiző pontjainak kiszámításával kapcsolatos beadványokkal foglalkozhatunk.

A panaszos sérelmezte, hogy érettségi eredményét felvételi pontjainak kiszámításánál az intézmény nem vette figyelembe, annak ellenére, hogy azt postai úton megküldte az intézmény részére. Miután az intézmény ezt tagadta, a panaszos pedig nem tudta postai feladóvevénnyel alátámasztani állítását, a panaszt el kellett utasítanunk. (K-OJOG-417/2001.)

A jogsérelem csekély jelentősége miatt utasítottuk el azt a panaszt, amely vizsgálatkor ugyan kiderült, hogy a felvételi dolgozat egy feladatára szabályosan nem volt adható annyi pont, mint amennyit a panaszos kapott, ám, ha a panaszos az adott feladatra a maximális pontszámot kapta volna, sem érte volna el a szükséges ponthatárt. (K-OJOG-370/2001.)

A beadványozó az államilag elismert A (szóbeli) és B (írásbeli) típusú nyelvvizsgák C (komplex) típusúvá való egyesítésének feltételeiről kérdezett. Felvetette továbbá, hogy a felsőoktatási intézményekbe történő felvételizés során hogyan vehetők figyelembe többletpontként a nyelvvizsgák, különös tekintettel az A+B=C problematikára, azaz, hogyan lehet egyenértékű egy külön szerzett A, illetve B típusú nyelvvizsga-bizonyítvány egy C típusúval.

A beadványozót tájékoztattuk a jogszabályok értelmezésével kialakított álláspontunkról. Az idegennyelv-tudást igazoló államilag elismert nyelvvizsgáztatás rendjéről és a nyelvvizsga-bizonyítványokról szóló 71/1998. (VI. 8.) Korm. rendelet 2002. február 25-ig hatályos rendelkezése szerint C típusú nyelvvizsga-bizonyítvány csak annak adható ki, aki C típusú vizsgára jelentkezett, és a követelményeket teljesítette. Az akkor hatályos jogszabály alapján az A és B típusú nyelvvizsga nem volt egyesíthető C típusúvá. 2002. február 25-én lépett hatályba a fenti rendelet módosítása. Eszerint C típusú bizonyítvány egy vizsgaidőszakban, ugyanannál a vizsgaközpontnál tett írásbeli és szóbeli vizsga sikeres letétele esetén adható ki. Az A és B típusú vizsgabizonyítványok együttesen a komplex nyelvtudást igazoló C típusú vizsgabizonyítvánnyal lehetnek egyenértékűek, függetlenül a két vizsgacselekmény között eltelt időtől és a vizsga helyéül szolgáló vizsgaközpontról. Az egyenértékűség részletes szabályait az oktatási miniszter a Nyelvvizsgát Akkreditáló Testület ajánlásai alapján rendeletben szabályozza. Az említettekén kívül azok a bizonyítványok lesznek tehát egyenértékűek, amelyeket az oktatási miniszter annak nyilvánít.

A felsőoktatási intézményekbe való felvételt illetően, a 269/2000. (XII: 26.) Korm. rendelet 6. § (4) bekezdés a) pontja szerint a felvételi eljárásban legfeljebb egy nyelvvizsgáért adható többletpont, függetlenül attól, hogy a felvételiző egyébként hány nyelvvizsgával rendelkezik, így amennyiben a felvételiző rendelkezik például egy A és egy B típusú középfokú nyelvvizsgával, maximum 2 pontot kaphat, hiszen csak az egyik nyelvvizsga-bizonyítvány számítható be pluszpontként a felvételin. (K-OJOG-625/2001.)

A felvételi eljárás fontos garanciális eleme a jogorvoslathoz való jog. E jog gyakorlásának alapvető szabályait a 269/2000. (XII. 26.) Korm. rendelet határozza meg.

Egy ügyben az írásbeli vizsgára behívó levélben a dolgozat javításának felülvizsgálata iránti kérelem benyújtására az intézmény 24 órát biztosított. A kormányrendelet szerint azonban a jelentkező az írásbeli dolgozata értékelésébe való betekintés napját követő második munkanap végéig kérheti az általa észlelt javítási, pontszámítási hiba kivizsgálását. Az intézmény a panaszos felvételét elutasító határozatában azt a tájékoztatást adta, hogy a döntés elleni fellebbezés beadási határideje a kézhezvételtől számított 48 óra. A kormányrendelet ellenben a kézhezvételtől számított 8 munkanapban határozza meg a fellebbezés benyújtásának határidejét. Ezekben a kérdésekben az intézmény saját hatáskörben megtette a szükséges intézkedéseket a jogsértések orvoslására, így kezdeményezést az ügyben nem fogalmaztunk meg. (K-OJOG-374/2001.)

TANULMÁNYI ÉS VIZSGAÜGYEK

Számos főiskolai és egyetemi hallgató fordult hivatalunkhoz a felsőoktatási intézmények tanulmányi, illetve vizsgaügyekben hozott döntéseit sérelmezve.

Több panasz érkezett a felsőoktatási intézmények órafelvételi és vizsgajelentkezési rendjével kapcsolatban, amely a hallgatói jogok gyakorlásának és kötelezettségek teljesítésének nélkülözhetetlen kerete és előfeltétele. Többször tapasztaltuk, hogy e tárgykörökben a szabályozás és a szervezés hiányosságai veszélyeztetik a hallgatók oktatási jogait, hátrányos megkülönböztetésüket és emberi méltóságuk sérelmét is előidézhetik.

A fentiekre tekintettel a 2001. évben e tárgykörben hivatalból átfogó vizsgálatot indítottunk. Az eddigi vizsgálat során minden magyarországi felsőoktatási intézménytől írásbeli tájékoztatást kértünk az

órafelvételek rendjének szabályozásáról és a lebonyolítás gyakorlatáról. Emellett számos egyetemre és főiskolára személyesen is ellátogattunk, vizsgálatot folytattunk fővárosi és vidéki, állami és nem állami fenntartású intézményekben. Találkoztunk az intézmények vezetőivel, oktatóival, hallgatóival, a hallgatói önkormányzatok képviselőivel, és a jelentkezések lebonyolításában részt vevő intézményi dolgozókkal. A vizsgálat jelenleg folyamatban van. (K-OJOG-247/2001.)

A tavalyi évhez hasonlóan idén is több beadványban kifogásolták azt, hogy az intézmények nem vagy számukra kedvezőtlen eredménnyel gyakorolták méltányossági jogkörüket.

Egy panaszos hallgató három tanéven át folytatta tanulmányait kommunikáció szakon, és ez idő alatt valamennyi tanegységet teljesítette. A kar tanulmányi és vizsgaszabályzata szerint a szak legalább négy év alatt fejezhető be. A hallgató engedélyt kért a kar vezetőségétől arra, hogy az abszolutóriumot számára méltányossági döntés alapján időkedvezménnyel állítsák ki, az intézmény azonban kérelmét elutasította. A panaszos azt is jelezte, hogy a tanulmányi és vizsgaszabályzat rendelkezései szerint e tárgyban méltányossági jogkör nem gyakorolható. A panaszost tájékoztattuk, hogy a méltányossági jogkör gyakorlásának szabályait a felsőoktatási intézmény autonómiájának körében szabadon határozhatja meg, így szabadon rendelkezhet azokról a tárgykörökről, amelyekben ilyen irányú kérelem benyújtására lehetőséget biztosít. Az intézmény e tárgykörben nem biztosítja a méltányossági jogkör gyakorlásának lehetőségét. Erre tekintettel a kar nem követett el jogsértést akkor, amikor az abszolutórium kiadása iránti méltányossági kérelmét elutasította. Tájékoztattuk továbbá, hogy a felsőoktatási törvény 85. § (3) bekezdése értelmében az egyetemi végzettséget a képesítési követelmények szerinti, legalább négyéves nappali képzésben lehet megszerezni. E minimális képzési időt tehát jogszabály írja elő, amely alól a felsőoktatási intézmény méltányossági döntés alapján sem adhatna felmentést. (K-OJOG-487/2001.)

Egy hallgató annak érdekében nyújtott be méltányossági kérelmet, hogy utóvizsgái számának ellenére a félévet megismételhesse. A panaszos sérelmezte, hogy a főigazgató a méltányossági kérelmet elutasította, és az intézményből elbocsátotta, azzal, hogy visszavételére – külön döntés alapján – két év elteltével kerülhet sor. A panaszost tájékoztattuk, hogy a méltányossági jogkörben hozott döntésekre vonatkozó szabályokat, illetve az elbocsátás és a visszavétel feltételeit, valamint a határozathozatali eljárásra vonatkozó rendelkezéseket a felsőoktatási intézmény – a jogszabályok keretei között – szabályzatában határozza meg. A méltányossági jogkör gyakorlója – a jogszabályok és a szabályzat felhatalmazása alapján, az eljárási rendet megtartva – szabadon mérlegeli a körülményeket, és belátása szerint dönt a kérelem tárgyában. E döntés tartalmának felülbírálatára nincs hatáskörünk. (K-OJOG-617/2001.)

A vizsgák értékelése kapcsán mindig hangsúlyoztuk, hogy a felsőoktatási törvény 32. § (2) bekezdés c) pontja értelmében a hallgatók tanulmányi munkájának és teljesítményének értékelése az oktató joga, így a vizsgákon nyújtott teljesítmény értékelését az oktatási jogok biztosa sem vizsgálhatja felül. Ennek az oktatói autonómiának is korlátját jelentik azonban a jogszabályokban, illetve az intézményi szabályzatokban előírt eljárási rendelkezések. Ez utóbbi szabályok megsértését hivatalunk vizsgálhatja.

Egy panaszos hallgató előadta, hogy a felsőoktatási intézmény tanulmányi és vizsgaszabályzatában biztosított vizsgadolgozat-felülvizsgálati lehetőséggel azért nem tudott érdemben élni, mivel dolgozata megtekintésének alkalmával nem kapott tényleges lehetőséget arra, hogy annak értékelését áttekintse, másolatot arról kérésére nem kapott. A felsőoktatási intézmény vezetőjének nyilatkozata szerint a panaszos tényleges és érdemi lehetőséget kapott dolgozatának megtekintésére és a közzétett javítókulcs alapján az értékelés ellenőrzésére, a panaszos a megtekintés során kérdéseket tett fel, amelyekre a tantárgyfelelőstől válaszokat, magyarázatokat kapott. A főigazgató arról is tájékoztatta hivatalunkat, hogy a másolat kiadását a főiskola azért tagadta meg, mivel a hallgatók tanulmányi munkájának és teljesítményének értékelése az oktató joga, így ezeket más nem vizsgálhatja felül, valamint mivel a dolgozatokat „belső bizalmas anyagnak” tekintik.

A megtekintés módjáról a panaszos és a főigazgató egymásnak ellentmondó nyilatkozatot adott hivatalunk számára, ezért ebben a tekintetben a hallgató oktatási jogainak sérelme nem volt megállapítható. A dolgozatról készült másolat tekintetében azonban egybehangzóan nyilatkoztak: a másolatot a főiskola a hallgató számára kérésére sem adta ki. A tanulmányi és vizsgaszabályzat szerint a tesztek, zárhelyiket, dolgozatokat a hallgató jogosult megtekinteni, az oktató pedig köteles a javítás

során elkövetett esetleges hibák esetén az érdemjegyet felülvizsgálni. Az utóbb említett felülvizsgálat iránti kérelmet a hallgató a megtekintés alapján fogalmazhatja meg. Annak érdekében, hogy a kérelmet a hallgató megfelelő felkészülés után, az ahhoz szükséges eszközök és idő birtokában tudja megfogalmazni, a megtekintés nem jelentheti pusztán a dolgozatnak – és a dolgozat értékelésének – a főiskola helyiségében, meghatározott időkeretben való megismerését és tanulmányozását. A megtekintésnek szükségszerűen magában kell foglalnia a dolgozat birtoklását, vagyis arról másolat rendelkezésre bocsátását is. A főigazgató nyilatkozata szerint a másolat kiadását egyrészt azért tagadták meg, mivel a hallgatók tanulmányi munkájának és teljesítményének értékelés az oktató joga, így ezeket más nem vizsgálhatja felül. Az oktatói autonómia azonban azt nem zárja ki, hogy más személy – akár más oktató is – a dolgozatot megtekintse, a javítási hibák felülvizsgálatára irányuló kérelem megírásában a hallgatónak segítséget nyújtson. A hallgató által írt dolgozat nem tekinthető „belső bizalmas anyagnak” sem. Az az érintett hallgató személyes adata, amellyel a hallgató rendelkezik, arról a főiskola mint adatkezelő köteles a hallgatót a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXIII. törvény 12-13. §-a szerint tájékoztatni. A fentiek alapján megállapítottuk, hogy a főiskola jogsértően járt el, amikor kérésére a hallgatónak nem adta ki dolgozatának másolatát, és ezzel megfosztotta a hallgatót attól a jogától, hogy a tanulmányi és vizsgaszabályzatban biztosított felülvizsgálati lehetőség iránt érdemben kérelmet fogalmazzon meg. A fentiekre tekintettel kezdeményeztük, hogy a főiskola adja ki a panaszos hallgató számára dolgozatának másolatát, és biztosítsa, hogy a hallgató élhessen a tanulmányi és vizsgaszabályzatban biztosított felülvizsgálati lehetőségével. Kezdeményeztük továbbá, hogy a főiskola a jövőben a hallgatók számára a dolgozat megtekintésének körében – amennyiben azt kérik – dolgozatuk másolatát is adja ki. Az intézmény kezdeményezésünket elfogadta. (K-OJOG-338/2001.)

A hozzánk forduló hallgatók leggyakrabban tanulmányaik befejezésével kapcsolatos panaszt fogalmaztak meg. Elsősorban azokban az esetekben keresték meg hivatalunkat, ha a felsőoktatási intézmények eljárása vagy intézkedése folytán diplomájuk megszerzése került veszélybe. Több hallgató fordult hozzánk szakdolgozatának értékelésével, illetve a záróvizsga menetével kapcsolatos beadvánnyal.

Ezekben az ügyekben is hangsúlyoztuk, hogy a hallgatók tanulmányi munkájának és teljesítményének értékelése tekintetében a felsőoktatási törvény széles körű önállóságot biztosít az oktatóknak. A tanulmányi és vizsgarend általános szabályai között pedig a következőképp rendelkezik a jogszabály. A hallgatók tanulmányi és vizsgarendjét a felsőoktatási intézmény a törvény keretein belül, szabályzatban maga állapítja meg. A hallgatók tanulmányi és vizsgaügyeiben a felsőoktatási intézmények járnak el. Az első fokon eljáró intézményi testületben ötvenszázalékos hallgatói részvételt, szavazati joggal biztosítani kell. Az első fokon hozott határozat ellen a hallgató, a kézhezvétel után tizenöt napon belül – a tanulmányi követelmények teljesítésére vonatkozó értékelés kivételével – a szabályzatban rögzítettek szerint, halasztó hatályú fellebbezéssel élhet. A másodfokú határozattal szemben további fellebbezésnek nincs helye. A tanulmányi követelmények teljesítésére vonatkozó értékelés ellen jogorvoslatnak helye nincs. E rendelkezésekből kitűnik, hogy a felsőoktatási intézmények – a jogszabályok keretei között – helyi szabályzatukban rendelkeznek a tanulmányi és vizsgaügyekben való döntés során követett eljárásról, és a döntés elleni fellebbezés lehetőségéről. Ugyanakkor a tanulmányi munka értékelése – ami az oktató kifejezett joga – nem tartozik abba a körbe, ami ellen jogorvoslattal lehet élni. Az értékelés során is sérülhetnek azonban a jogszabályokban, illetve a helyi szabályzatokban rögzített eljárási rendelkezések, ilyen esetben a hallgató fellebbezést nyújthat be.

Egy ügyben tájékoztattuk a panaszos hallgatót, hogy amennyiben szakdolgozatának elbírálásakor az eljárás szabályait megsértette az intézmény, úgy kereshet jogorvoslatot, ám ha az oktatók az eljárási szabályokat betartották, és a bírálók véleményével, és az általuk adott érdemjeggyel nem ért egyet, akkor a jogsérelem nem mutatható ki. (K-OJOG-298/2001.)

Egy hallgató egyrészt azt sérelmezte, hogy a záróvizsga-bizottság elégtelen osztályzatot adott szakdolgozatára, másrészt azt, hogy a dolgozatára adott elégtelen osztályzat ellenére sor került záróvizsgájára további részére. Tájékoztattuk, hogy a felsőoktatási törvény 32. § (2) bekezdés c) pontja szerint az oktatók jogosultak a hallgatók tanulmányi munkájának és teljesítményének értékelésére. A törvény 96. § (1) bekezdése szerint a záróvizsgát – amelynek része a szakdolgozat megvédése – vizsgáztató bizottság előtt kell tenni. A szakdolgozat minősítése tehát a záróvizsga-bizottság kizárólagos joga, amelyet az oktatási jogok biztosa nem bírálhat felül. Megállapítottuk továbbá, hogy a panaszos által megkísérelt záróvizsgák idején hatályos tanulmányi és vizsgaszabályzat értelmében a záróvizsga további részére nem kerülhetett sor, ha a jelölt a dolgozatára elégtelen osztályzatot kapott. Így az egyetem jogsértést követett el, amikor a szakdolgozat elégtelen minősítése ellenére sor került záróvizsga további részeire. E jogsérelem azonban csekély jelentőségű, az eljárási szabályok olyan megsértése volt, amely nem befolyásolta érdemben a panaszos záróvizsgájának eredményét. Az egyetem hatályos tanulmányi és vizsgaszabályzatában a megsértett rendelkezés már nem szerepel, így a záróvizsgák gyakorlata nem sérti a szabályzatot. A fentiekre tekintettel az ügyet kezdeményezés megfogalmazása nélkül lezártuk. (K-OJOG-47/2001.)

Számos hallgató a diploma minősítésére vonatkozó intézményi szabályokat, illetve azok megváltozását sérelmezte. Azok az ügyek, amelyekben a hallgatók azt kifogásolták, hogy tanulmányaik ideje alatt a diploma minősítésére vonatkozó szabályok megváltoztak, jelenleg még folyamatban vannak.

A panaszos hallgatók kifogásolták, hogy a főiskola eltérő számítási módot alkalmaz a nappali, illetve a levelező tagozatos hallgatók esetében az oklevél minősítésének megállapításakor. Sérelmezték továbbá, hogy a tanulmányi osztály közvetlenül a záróvizsga előtt téves tájékoztatást adott az oklevél minősítésére vonatkozó szabályokról. A rektor tájékoztatta hivatalunkat az oklevelek eltérő számítási módjának okairól. Ennek alapján a levelező tagozatos hallgatók oktatási jogainak sérelme nem volt megállapítható, az oklevelek eltérő számítási módja nem volt diszkriminatív, mivel a minősítés során figyelembe vett vizsgák a nappali, illetve a levelező tagozaton eltérőek voltak. A nappali tagozatos hallgatók záróvizsgájának eltérő felépítése és követelményrendszere elég indokot szolgáltatott az eltérő számítási módhoz. Megállapítottuk azonban, hogy a téves tájékoztatás alkalmas volt a hallgatók megtévesztésére, ami bár nem járt azzal a következménnyel, hogy a tanulmányi és vizsgaszabályzatban leírtakkal ellentétesen minősítsék az okleveleket, de azzal a kezdeményezéssel fordultunk a rektorhoz, hogy a jövőben fokozottan ügyeljenek a hallgatók pontos, körültekintő, a jogszabályokkal illetve a tanulmányi és vizsgaszabályzattal összhangban álló tájékoztatására. (K-OJOG-349/2001.)

A tavalyi évhez hasonlóan idén is nagy számban kaptunk olyan beadványokat, amelyekben a hallgatók a záróvizsgára bocsátás feltételeként előírt nyelvi követelményekkel kapcsolatos panaszt, illetve kérdést fogalmaztak meg. A diploma megszerzéséhez szükséges nyelvvizsga-követelményeknek két forrása lehet. Egyrészt a kormányrendeletek által meghatározott képesítési követelmények felmenő rendszerben írnak elő nyelvvizsga-követelményt a záróvizsgára bocsátás feltételeként, másrészt pedig a felsőoktatási intézmények is állíthatnak – a képesítési követelményekben meghatározotknál szigorúbb – nyelvi követelményeket.⁵ Fontosnak tartjuk ismételten hangsúlyozni, hogy önmagában a nyelvvizsga-követelmények bevezetése által a hallgatók oktatási jogai nem sérültek.

Nem tekinthető diszkriminatívnak és nem okoz oktatási jogsérelmet az sem, hogy a képesítési követelményeket tartalmazó kormányrendeletek eltérő nyelvvizsga-

⁵ A felsőoktatási törvény módosításával 2002. január 1-jétől a nyelvvizsga-követelményeket szabályozó rendelkezések megváltoztak. A hatályos szöveg szerint a záróvizsgára bocsátás feltétele a tantervben előírt vizsgák eredményes letétele és más tanulmányi követelmények teljesítése, vagy az előírt kreditértékek megszerzése mellett a külön jogszabályban előírt államilag elismert nyelvvizsga-bizonyítvány megszerzésének igazolása. Álláspontunk szerint a jelenleg hatályos jogszabályok alapján a záróvizsgára bocsátáshoz (diplomaszerzéshez) szükséges nyelvvizsga-követelményekről nem lehet egyértelműen állást foglalni. A jogszabályok alapján nem tisztázott ugyanis a felsőoktatási intézményeknek a nyelvi követelményekre vonatkozó szabályozási hatásköre. A fentiekre való tekintettel – mivel számos hasonló tárgyú panasz érkezett hivatalunkhoz – a tárgyban vizsgálatot indítottunk.

követelményeket határoznak meg a különböző szakok hallgatói számára, hiszen ennek során a jogalkotó éppen az egyes szakok, tudományterületek eltérő sajátosságait, a nyelvismeret szükségességének eltérő mértékét vette figyelembe. (K-OJOG-49/2001.)

Több hallgató fordult azzal a kéréssel hivatalunkhoz, hogy különböző okok – például betegség, vagy a felsőoktatási intézmények által adott téves, illetve hiányos tájékoztatás – miatt lehetőséget kapjon a nyelvi követelmények alóli mentesülésre. Ezen ügyekben megállapítottuk, hogy a képesítési követelményeket tartalmazó kormányrendeletek által előírt nyelvi követelmények alól – mivel e jogszabályok ilyen lehetőséget nem biztosítanak – ilyen indokok alapján sem adható felmentés.

Egy betegségére hivatkozó panaszos hallgatót arról tájékoztattunk, hogy a szociálpedagógus szakon előírt nyelvvizsga-követelményekről a szociális felsőoktatás alapképzési szakjainak képesítési követelményeiről szóló 6/1996. (I. 18.) Korm. rendelet rendelkezik. A rendelet 1. számú mellékletének 5.2.1. pontja értelmében a záróvizsgára bocsátás feltétele egy idegen nyelvből A vagy B vagy C típusú, középfokú állami vagy azzal egyenértékű nyelvvizsga letétele. Az e jogszabályban előírt követelményeket először az 1996/1997. évi tanévben első évfolyamra, majd azt követően felmenő rendszerben kell alkalmazni. E jogszabály rendelkezései alól a felsőoktatási intézményekben a képesítési követelmények alapján folyó alapképzési szakokon a nyelvvizsgák letételéről szóló 97/2000. (VI. 22.) Korm. rendelet biztosít kedvezményeket. Az utóbbi rendelet 1. § h) pontja értelmében a felsőoktatási intézmény az intézményi tanács döntése alapján a 2001. július 31-ig terjedő időszakra a 6/1996. (I. 18.) Korm. rendeletben meghatározott nyelvvizsgát a záróvizsgára bocsátás feltétele helyett a záróvizsga részének minősíthette.⁶ Megállapítottuk, hogy a hallgató főiskolájának tanácsa biztosította e kedvezményt hallgatói számára. A 97/2000. (VI. 22.) Korm. rendelet 2. § értelmében a nyelvvizsga-követelmény alól mentesültek azok a főiskolai szintű szociálpedagógiai szakra felvett hallgatók, akik a 6/1996. (I. 18.) Korm. rendelet hatálybalépése előtt létesített, a közalkalmazottak által betölthető egyes munkakörök közalkalmazotti osztályba sorolásáról szóló 18/1992. (VII. 14.) NM rendelet hatálya alá tartozó közalkalmazotti jogviszonnyal rendelkeztek, illetve szociális és egészségügyi tevékenységet vagy család-, gyermek- és ifjúságvédelmet ellátó szervezetnél munkaviszonnyal rendelkeztek. A 6/1996. (I. 18.) Korm. rendeletben előírt nyelvvizsga-követelmények teljesítésével kapcsolatos egyéb kedvezményt a jogszabályok nem biztosítanak, azt sem a felsőoktatási intézmény, sem az Oktatási Minisztérium nem adhat. Így a panaszosnak nem volt adható felmentés a képesítési követelményekben előírt nyelvvizsga-követelmény alól. (K-OJOG-363/2001.)

A panaszos hallgatók az 1998/1999-es tanév első napján olyan tájékoztatást kaptak a velük szemben támasztott nyelvi követelményekről, hogy a diploma megszerzésének feltétele az idegen nyelvi záróvizsga letétele. A hallgatók eleget tettek ennek, mégis arról értesítették őket, hogy nem kapnak diplomát.

Tájékoztattuk a hallgatókat, hogy a művészeti felsőoktatás alapképzési szakjainak képesítési követelményeiről szóló 105/1998. (V. 23.) Korm. rendeletben meghatározott, az 1998. szeptember 1-jén tanulmányaikat kezdő hallgatókra már alkalmazandó nyelvvizsga követelményről szóló rendelkezés kimondja: egy idegen nyelvből egyetemi szinten középfokú, főiskolai szinten alapfokú C típusú, állami vagy azzal egyenértékű nyelvvizsga letétele az egyik feltétele a záróvizsgára bocsátásnak. Az egyetemtől az elvárásokról rossz tájékoztatást kaptak a hallgatók, illetve nem közölték velük, hogy rájuk nézve már kötelező érvényű a kormányrendelet. A rektor szerint az 1998. szeptember 1-jén tanulmányaikat kezdő hallgatóit jelentkezésükkor még nem tájékoztathatták a nyelvvizsga-követelményről, hiszen a művészeti felsőoktatás alapképzési szakjainak képesítési követelményeiről szóló 105/1998. (V. 23.) Korm. rendelet 1998. május 31-én lépett hatályba. Megállapítottuk azonban, hogy felvételükkor, illetve beiratkozásukkor felvilágosításban kellett volna részesíteni az érintetteket a megváltozott nyelvi követelményekről. Miután a 105/1998. (V. 23.) Korm. rendelettel meghatározott képesítési követelmények rendelkezéseit az 1998/1999-es tanévben első évfolyamos hallgatókra kell alkalmazni, első ízben a panaszban érintett hallgatók esetén állt elő az a helyzet, hogy a

⁶ A 97/2000. (VI. 22.) Korm. rendeletet a 60/2002. (III. 29.) Korm. rendelet úgy módosította, hogy a felsőoktatási intézmények az egyes képesítési követelményekben meghatározott nyelvvizsga-követelményeket a 2003. július 31-ig terjedő időszakra minősíthetik a záróvizsga részének.

két féléves nyelvi képzést követően letett záróvizsga nem fogadható el a diploma kiadásához. Ezért tanulmányaik során fokozottan és időben fel kellett volna hívni az érintett hallgatók figyelmét a megváltozott feltételekre, hogy megfelelő idő álljon rendelkezésükre a nyelvvizsga megszerzésére. Az intézmény azonban csak a 2000/2001-es tanévben adott tájékoztatást hallgatóinak a nyelvvizsga-követelményről.

Téves vagy hiányos tájékoztatás esetén ugyan nem javasolhattuk, hogy – a kormányrendeletek előírásait megkerülve – az érintett hallgatók felmentést kapjanak a jogszabályban előírt követelmények alól, azonban kezdeményeztük, hogy az intézmény vezetője a jövőben fordítson különös gondot arra, hogy a hallgatók megfelelő tájékoztatást kapjanak a nyelvi követelményekről, és a tanulmányi kötelezettségek terén bekövetkező változásokról időben, többszöri, hangsúlyos felvilágosításban részesüljenek az érintettek. Kezdeményeztük továbbá, hogy a felsőoktatási intézmény járuljon hozzá a jogszabályban megfogalmazott követelmények tudatosításához. Az intézmény a kezdeményezést elfogadta. (K-OJOG-308/2001.)

Ebben az évben két ügyben is azt állapítottuk meg, hogy az oktatási jogok sérelmének veszélyét maguk a képesítési követelményeket tartalmazó kormányrendeletek idézik elő. Mindkét esetben jogalkotási javaslatot fogalmaztunk meg.

A hallgatók azt nehezményezték, hogy a záróvizsgára bocsátás feltételeként nyelvvizsgát kell szerezniük. A külgazdasági szakon tanulók vonatkozásában a 4/1996. (I. 18.) Korm. rendelet fogalmazza meg azt, hogy „a záróvizsgára bocsátás feltétele legalább két idegen nyelvből szakmai anyaggal bővített nyelvvizsga-szigorlat, vagy azzal egyenértékű nyelvvizsga is, melyek közül az egyik helyett felsőfokú, C típusú állami vagy azzal egyenértékű nyelvvizsga is lehet”. A hallgatók azt kifogásolták, hogy az intézményen belül nem teljesíthetik szigorlati formában a nyelvi követelményeket. Megállapítottuk, hogy a nyelvvizsga-szigorlat nyelvvizsgával való egyenértékűségét a 3/1980. (X. 25.) MM rendelet állapította meg, amit azonban a 71/1998. (III. 8.) Korm. rendelet hatályon kívül helyezett. A záróvizsgára bocsátás feltételeként előírt nyelvi követelményeket tehát már nem lehet szigorlati formában teljesíteni, csak államilag elismert nyelvvizsga-bizonyítvány megszerzésével. A 4/1996. (I. 18.) Korm. rendelet azonban továbbra is használja a nyelvvizsga-szigorlat kifejezést, ez okozhatta a hallgatók téves elképzeléseit. Az tehát, hogy a beadvány készítőinek nyelvvizsga-bizonyítványt kell szerezni, nem okoz jogsérelmet, a jogszabály téves fogalomhasználata azonban a felsőoktatási intézmények hallgatói oktatási jogainak sérelmét eredményezheti. Ezért azzal a javaslattal fordultunk az oktatási miniszterhez, hogy tekintse át a különböző területek képesítési követelményeiről szóló kormányrendeleteket annak érdekében, hogy a szükséges jogszabály-módosítást követően a jogi szabályozás egyértelművé váljon. A miniszter észrevételünket elfogadta. (K-OJOG-122/2001.)

Hivatalunkhoz számos panasz és kérdés érkezett a 157/1996. (X. 22.) Korm. rendelet értelmezésével kapcsolatban. A műszaki felsőoktatás alapképzési szakjainak képesítési követelményeiről szóló 157/1996. (X. 22.) Korm. rendelet 1. számú melléklete 5.3.1. pontja határozza meg a műszaki felsőoktatás alapképzési szakjain a záróvizsgára bocsátás feltételeit. Az a) pont szerint egyetemi szinten legalább egy idegen nyelvből C típusú, középfokú, állami – vagy azzal egyenértékű – nyelvvizsga szükséges. A b) pont értelmében főiskolai szinten legalább egy idegen nyelvből C típusú, alacsony, állami – vagy azzal egyenértékű – nyelvvizsga szükséges. A rendelet 5. § (3) bekezdése pedig a következőképpen szól: „E rendelet 1. számú melléklet 5.3.1. b) pontjában meghatározott főiskolai szintű záróvizsgára bocsátás feltételeit az idegen nyelvi vizsga egyenértékűségi követelménye tekintetében 1998. szeptember 1-jétől az 5.3.1. a) pontjában foglaltak szerint kell alkalmazni.”

A fentiekből látszik, hogy 1998. szeptember 1-ig a rendelet különbözőképpen szabályozta a nyelvi követelményeket, attól függően, hogy egyetemi vagy főiskolai képzésről volt-e szó. Egyetemi képzés esetén középfokú, főiskolai képzés esetén alacsony nyelvvizsga volt az előírt követelmény. 1998. szeptember 1-jétől azonban a rendelet új szabályt vezetett be: főiskolai szinten az egyetemi szint szerint kell alkalmazni a záróvizsgára bocsátás feltételeit az idegen nyelvi vizsga egyenértékűségi követelménye tekintetében. Az a fentiekből egyértelműen következik, hogy 1998. szeptember 1-jét követően már nem az addigi főiskolai követelmény a mérvadó, hiszen a jogszabály éppen ahhoz képest rendelkezik másképpen. Az is bizonyos azonban, hogy a jogszabály nem váltja fel teljes egészében az egyetemi szintű képzés követelményével a főiskolai képzésben előírt

feltételt, hiszen csupán az egyenértékűségi követelmény tekintetében rendeli alkalmazni az egyetemi szintű követelményt. Az „egyenértékűségi követelmény” kitétel tartalma azonban a jogszabály alapján nem állapítható meg. A rendelet e tárgyban további szabályt nem tartalmaz, ezért a főiskolai szintre 1998. szeptember 1-jét követően előírt nyelvi követelményt nem lehet egyértelműen meghatározni.

Azon hallgatóknak, akik a záróvizsgára bocsátás feltételeit teljesítik, joguk van záróvizsgát tenni, és annak sikeres teljesítése esetén felsőfokú oklevelet szerezni. A rendelet alapján a záróvizsgára bocsátás feltételei nem határozhatók meg egyértelműen, ez pedig a fenti hallgatói jogok sérelmének közvetlen veszélyét idézi elő. Az ellentmondást a jogalkotó jogosult feloldani. A jogszabállyal érintett alanyi kör kettős, a jogalkotás során mindkettő helyzetét rendezni kell. Az első csoportba azok a hallgatók tartoznak, akik a jövőben kerülnek a rendelet hatálya alá, a második csoportot pedig azok képezik, akiknek jelen szabályozás hatálya alatt kell teljesíteniük a nyelvi követelményeket. Az első hallgatói csoportot illetően a jogalkotó mozgásterét az a jogelv korlátozza, hogy amennyiben új kötelezettségeket ró a hallgatókra, vagy kötelezettségeiket terhesebbé teszi, akkor ezt megfelelő felkészülési idő biztosításával tegye. Ezt a megfelelő felkészülési időt a képesítési követelményeket szabályozó jogforrások általában a felmenő rendszer alkalmazásával szokták biztosítani. A második csoportba tartozó hallgatókat tekintve a jogalkotó kötelezettsége a bizonytalan jogi helyzet megszüntetése. Ezen belül számos megoldási lehetőség kínálkozik, természetesen a jogalkotó kezét itt is köti a megfelelő felkészülési idő biztosításának követelménye. Ahogyan azt az Alkotmánybíróság a 28/1992. (IV. 30.) AB határozatban megfogalmazta, a felkészülési idő biztosításának kívánalma a következő részkötelezettségeket hárítja a jogalkotó szervekre: a jogszabály hatálybalépésének időpontját úgy kell meghatározni, hogy kellő idő maradjon a jogszabályszövegének megszerzésére, a jogalkalmazó szervek számára a jogszabály alkalmazására való felkészüléshez, valamint a jogszabállyal érintett személyek és szervek számára annak eldöntéséhez, hogy miként alkalmazkodjanak a jogszabály rendelkezéseire, és gondoskodhassanak az önkéntes jogkövetés személyi és tárgyi feltételeiről.

Javasoltuk, hogy az oktatási miniszter tegye meg a szükséges intézkedéseket a műszaki felsőoktatás alapképzési szakjainak képesítési követelményeiről szóló 157/1996. (X. 22.) Korm. rendeletben a főiskolai szinten a záróvizsgára bocsátás feltételeként előírt nyelvi követelmény módosítása érdekében. Az ügy jelenleg még folyamatban van. (K-OJOG-362/2001.)

Amennyiben a felsőoktatási intézmény a kormányrendeletekben meghatározottakon túl további nyelvi követelményeket ír elő, arról szabályzatában kell rendelkeznie.

Táncpedagógus hallgatók sérelmezték, hogy a felsőoktatási intézmény nyelvvizsgát kér tőlük. Az intézmény megerősítette, hogy alapfokú C típusú nyelvvizsgát kérnek a hallgatóktól annak ellenére, hogy a művészeti felsőoktatás alapképzési szakjainak képesítési követelményeiről szóló 105/1998. (V. 23.) Korm. rendeletben meghatározott, a táncpedagógus szakra vonatkozó rendelkezések között nem szerepel nyelvvizsga-követelmény a záróvizsgára bocsátás feltételei között. Az intézmény az előírást azzal indokolta, hogy a kormányrendeletben valamennyi szakra vonatkozóan szerepel nyelvvizsga-követelmény, ezért feltételezték, hogy a táncpedagógusok esetén a hiány csupán jogalkotói hiba következménye. Emellett az intézmény a hallgatókat a követelményről többször szóban és írásban is tájékoztatta. Álláspontunk szerint a jogszabály kiterjesztő értelmezésére nincs lehetőség, ezért tehát a rendelet alapján – pusztán a hallgatók szóbeli és írásbeli tájékoztatására hivatkozva – nem követelhető nyelvvizsga a táncpedagógus hallgatóktól. A fentiekre tekintettel kezdeményeztük, hogy a főiskola a 105/1998. (V. 23.) Korm. rendeletnek megfelelően járjon el a nyelvvizsga-előírás ügyében. Az intézmény kezdeményezésünket elfogadta. (K-OJOG-14/2001.)

Az intézményi szabályzat tehát előírhat nyelvi követelményeket, de mint intézményen belüli normára, a szabályzat megalkotására, módosítására is vonatkozik az a követelmény, hogy az érintett hallgatóknak megfelelő felkészülési idő álljon rendelkezésükre az újonnan bevezetett, szigorított kötelezettségek teljesítésére.

A hivatalunkhoz forduló ötödik évfolyamos hallgatók kifogásolták, hogy a kari tanács 2001. február 6-án azonnali hatállyal módosította a tanulmányi és vizsgaszabályzatnak (TVSZ) a záróvizsgára bocsátás

feltételeit meghatározó rendelkezéseit, két nyelvvizsga előírásával szigorítva azokat. A korábban hatályos TVSZ a záróvizsgára bocsátás feltételeként nem írt elő nyelvi követelményt, azt csupán az oklevél kiállításának előfeltételeként szabályozta.

A felsőoktatási törvény 95. § (4) bekezdése értelmében a záróvizsgára bocsátás feltétele – többek között – a felsőoktatási intézmény által előírt nyelvismeret megszerzésének igazolása. Tekintettel arra, hogy a jogtudományi felsőoktatás alapképzési szakjainak képesítési követelményeiről szóló 54/2000. (IV. 13.) Korm. rendelet szabályait először a 2000/2001. tanévben első évfolyamos hallgatókra kell alkalmazni, jelenleg az intézmény autonómiájába tartozik a záróvizsgára bocsátás, illetve az oklevél kiállításának előfeltételeként a nyelvi követelmények meghatározása, és ennek megfelelően az azokat előíró TVSZ módosítása.

Álláspontunk szerint a felsőoktatási intézménynek e döntései meghozatala során is meg kell felelnie azon általános követelménynek, hogy megfelelő felkészülési idő álljon hallgatói rendelkezésére. A TVSZ-ban szabályozott követelményeket módosító döntés kihirdetése és hatálybalépése közötti időtartamot úgy kell meghatározni, hogy az új követelmények a hallgatók számára előreláthatóan és kiszámíthatóan kerüljenek bevezetésre, a hallgatóknak lehetőségük legyen azok teljesítésének módját megtervezni, illetve azokat teljesíteni.

Megállapítottuk, hogy a TVSZ kifogásolt rendelkezése a hallgatók oktatási jogai sérelmének közvetlen veszélyét okozza, hiszen a záróvizsgára bocsátás egyéb feltételeit teljesítő hallgatókat megfosztja a záróvizsga tételének lehetőségétől. A fentiekre tekintettel kezdeményeztük, hogy a kar TVSZ-ának sérelmezett rendelkezését úgy módosítsa, hogy az azzal érintett hallgatóknak elegendő felkészülési idő álljon rendelkezésére, ennek megfelelően ilyen időtartam biztosítása nélkül ne írjon elő a jelenleg ötödik évfolyamos hallgatók számára többletkötelezettségeket a záróvizsgára bocsátás feltételeként. Kezdeményeztük továbbá, hogy az egyetem a jövőben döntései meghozatala során vegye figyelembe a felkészülési idő biztosításának szükségességét.

Kezdeményezésünk nyomán a probléma megoldása érdekében a kari tanács és a hallgatói önkormányzat között olyan megállapodás született, amelynek értelmében az ötödik évfolyamos hallgatók a záróvizsgára egy nyelvvizsga igazolásával is jelentkezhetnek, második nyelvvizsgájuk letételét pedig az utolsó záróvizsgát megelőzően kell igazolniuk. Álláspontunk szerint a fenti megállapodás nem jelentette a TVSZ sérelmezett módosításával okozott jogsérelem megszüntetését. A megállapodás ugyanis a TVSZ sérelmezett módosításához képest későbbi, de annak eredeti rendelkezéséhez viszonyítva továbbra is korábbi időpontban határozta meg a nyelvi követelmények teljesítésének határidejét. Az így biztosított felkészülési időt továbbra sem találtuk elegendőnek.

Álláspontunk szerint a jogszerű helyzet csak úgy állítható helyre, ha a nyelvi követelmények teljesítése nélkül továbbra is teljesíthető marad a záróvizsga egésze, és a korábbi szabályozásnak megfelelően csupán az oklevél kiállításához követelik meg a nyelvi követelmények teljesítését. Az egyetem természetesen a jövőre nézve módosíthatja a záróvizsgára bocsátás feltételeit oly módon, hogy e körben írja elő a nyelvi követelmények teljesítését is. Álláspontunk szerint erre azonban csak akkor van lehetőség, ha a TVSZ módosításával érintett hallgatók számára elegendő felkészülési idő áll rendelkezésre a módosuló, szigorodó követelmények teljesítéséhez. A fentiekre tekintettel korábbi kezdeményezésünket fenntartottuk, amelyet az intézmény elfogadott. (K-OJOG-79/2001.)

Egy hallgató sérelmezte, hogy a főiskola a diplomája megszerzésének feltételül állította, hogy legalább egy idegen nyelvből, legalább középfokú állami, vagy azzal egyenértékű nyelvvizsgával rendelkezzen. A hallgató kifogásolta továbbá, hogy saját intézményében szigorúbbak a nyelvi követelmények, mint más felsőoktatási intézményekben.

Megállapítottuk, hogy a főiskola autonómiája körében – a jogszabályok keretei között – maga állapíthatja meg követelményrendszerét. Alapvető követelmény ugyanakkor, hogy amikor a tanulmányi és vizsgaszabályzatot alkotó intézmény szigorúbb követelményeket vezet be, mint amelyet az előző szabályozás tartalmazott, megfelelő felkészülési időt kell biztosítani a szabállyal érintettek számára, hogy a rendelkezésekhez alkalmazkodhassanak. A főiskola már az 1999/2000. tanévre kiadott tanulmányi és vizsgaszabályzatban közölte a hallgatókkal a követelményt, így a hallgatóknak három tanév áll rendelkezésükre ahhoz, hogy annak eleget tegyenek. Jelen esetben tehát az intézmény kellő felkészülési időt biztosított, így jogsértés ezzel kapcsolatban nem volt kimutatható. Az a tény, hogy más

intézmények nem követelnek meg ilyen szintű nyelvtudást, nem okoz visszasságot, hiszen az intézményi autonómiából következően a főiskolák és egyetemek eltérően határozhatják meg a követelményeiket, a lényeg csak az, hogy a jogszabályban megfogalmazott követelménynél enyhébbet nem írhatnak elő. (K-OJOG-362/2001.)

A diplomaszerzéshez előírt nyelvvizsga-követelményekkel kapcsolatos ügyek körében speciális és rendkívül érzékeny kérdésként vetődött fel a fogyatékkal élő hallgatók által teljesítendő nyelvi követelmények problémája.

Több felsőoktatási intézmény és hallgató kérte segítségünket a fogyatékos hallgatók diplomaszerzésével kapcsolatos probléma megoldásában. A beadványozók előadták, hogy a felsőoktatási intézmények érzékszervi, beszéd-, illetve más fogyatékos hallgatói nem tudnak felsőfokú oklevelet szerezni, mivel fogyatékoságuk folytán nem tudják teljesíteni a képesítési követelményeket tartalmazó kormányrendeletek által előírt nyelvvizsga-követelményeket. Így például a hallássérült hallgatók nem képesek a hallás utáni beszédértésre, a dislexiás hallgatóknak rendkívüli nehézséget jelent az írott szöveg megértése.

Az Alkotmány 70/F. §-a értelmében a Magyar Köztársaság biztosítja az állampolgárok számára a művelődéshez való jogot; ezt a jogot – többek között – a képességei alapján mindenki számára hozzáférhető felsőfokú oktatással, továbbá az oktatásban részesülők anyagi támogatásával valósítja meg. Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint „az államnak mindenki számára – hátrányos megkülönböztetés nélkül – biztosítania kell e jog gyakorlását lehetővé tevő szervezeti és jogszabályi feltételeket”. [18/1994. (III. 31.) AB határozat] Az Alkotmány 70/A. §-a értelmében a Magyar Köztársaság biztosítja a területén tartózkodó minden személy számára az emberi, illetve az állampolgári jogokat, bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül. Az Alkotmánybíróság a hátrányos megkülönböztetés tilalmával kapcsolatban kifejtette: „Ha az állam a különböző helyzetek között – azzal, hogy az azokban rejlő lényeges különbözőségeket figyelmen kívül hagyja – egyenlőtlen elbánást eredményező módon azonosságot állapít meg, az személyek közötti tilos megkülönböztetést eredményez, és ezért alkotmányellenes.” [1/1995. (II. 8.) AB határozat]

A fentiek alapján tehát az a jogszabály, amely egyrészt az érzékszervi, beszéd-, illetve más fogyatékos, másrészt az ép egyetemi, főiskolai hallgatóktól azonos típusú nyelvvizsgát követel meg a záróvizsgára bocsátás feltételeként, megsérti a diszkrimináció tilalmának alkotmányos elvét. Hiszen a hallgatók e két csoportja lényegesen eltérő képességekkel rendelkezik a diplomaszerzés feltételeként megkövetelt nyelvvizsga teljesítése szempontjából.

A fentiekre tekintettel azzal a jogalkotási javaslattal fordultunk az oktatási miniszterhez, hogy kezdeményezze a problémára vonatkozó jogszabályok módosítását oly módon, hogy az érzékszervi, beszéd-, illetve más fogyatékos egyetemi, illetve főiskolai hallgatók számára – az idegen nyelvi követelmények alóli felmentés nélkül – biztosítsák, hogy képességeiknek megfelelő módon adhassanak számot nyelvtudásukról. Az oktatási miniszter a javaslatot elfogadta. (K-OJOG-198/2001.)⁷

⁷ A jogalkotói munka eredményeként 2002. január 1-jén hatályba lépett a felsőoktatási törvény módosításáról szóló 2001. évi XCI. törvény, amelynek értelmében az oktatási miniszter felhatalmazást kapott arra, hogy meghatározza a fogyatékkal élő hallgatók tanulmányainak folytatásához szükséges esélyegyenlőséget biztosító feltételeket, különösen a felvételi vizsgakövetelmények, a képzés szakmai és gyakorlati követelményeinek teljesítése és az akadálymentes környezet megteremtése érdekében. Az e törvényi felhatalmazás alapján a jövőben megszülető oktatási miniszteri rendelet tárgya lehet a fogyatékkal élő hallgatók számára előírt speciális nyelvi követelmények szabályozása.

A HALLGATÓK ÁLTAL FIZETENDŐ DÍJAK, TÉRÍTÉSEK, ÉS A RÉSZÜKRE NYÚJTHATÓ TÁMOGATÁSOK

A tavalyi évhez hasonlóan idén is számos panaszos levél, állásfoglalásunkat kérő beadvány, illetve telefonos megkeresés érkezett hivatalunkhoz a hallgatók által fizetendő díjak és térítések, illetve a fizetési kötelezettségek alóli mentességek tárgyában. A kérdések és a panaszok a legtöbb esetben a szabályozás összetettségének, bonyolultságának, az információ hiányának következményei voltak. Különösen a költségtérítés-fizetés alóli mentességgel kapcsolatos ügyekben figyelhettük meg azt, hogy az érintett oktatási szereplők – az állam, a felsőoktatási intézmények, illetve a hallgatók – anyagi érdekeinek ellentéte vezetett jogszabálysértéshez.

Államilag finanszírozott képzés. Tandíjfizetési kötelezettség és tandíjmentesség

A felsőoktatási törvény 32. § (1) bekezdése szerint az államilag finanszírozott felsőfokú képzésben részt vevő hallgatók tandíjat és egyéb díjat fizetnek. Értelemszerűen tandíjmentességben is csak az államilag finanszírozott képzésben tanulók részesülhetnek. A hivatalunkhoz érkező beadványokban a hallgatók igen sok esetben az államilag finanszírozott képzésre való jogosultság feltételeiről, illetve az ahhoz kapcsolódó tandíjmentességben részesülés lehetőségeiről érdeklődtek, illetve ezzel kapcsolatos sérelmüket fogalmazták meg. E körben is leggyakrabban az államilag finanszírozott első alapképzésre való jogosultság, és az ahhoz kapcsolódó mentesség kérdése merült fel.

Ebben az évben is érkezett hivatalunkhoz olyan beadvány, amelyben arról érdeklődtek, hogy csak az első alapképzés államilag finanszírozott-e, vagy biztosított-e mindenki számára legalább egy államilag finanszírozott alapképzés.

Egy hivatalunkhoz forduló beadványozó véleménye szerint a hátrányos megkülönböztetés tilalmába ütközik az a szabályozás, amely minden diplomást kizár a további államilag finanszírozott képzésből, függetlenül attól, hogy felsőfokú végzettségüket államilag finanszírozott vagy költségtérítéses képzésben szerezték. A beadványozót tájékoztattuk, hogy a hatályos jogszabályok szerint csak az első alapképzés államilag finanszírozott, és azok számára, akik korábban költségtérítéses képzés keretében szereztek felsőfokú oklevelet, nem biztosított egy finanszírozott alapképzés is. Álláspontunk szerint e szabályozás nem sérti a diszkrimináció tilalmának alkotmányos elvét. Ahogyan azt az Alkotmánybíróság többször kifejtette: „Az Alkotmány 70/A. § (1) bekezdésében megfogalmazott megkülönböztetési tilalom értelmezésével az is megállapítható: a diszkrimináció tilalma nem jelenti azt, hogy minden, még a végső soron nagyobb társadalmi egyenlőséget célzó megkülönböztetés is tilos. A megkülönböztetés tilalma arra vonatkozik, hogy a jognak mindenkit egyenlőként (egyenlő méltóságú személyként) kell kezelnie, azaz az emberi méltóság alapjogán nem eshet csorba, azonos tisztelettel és körütekintéssel, az egyéni szempontok azonos mértékű figyelembevételével kell a jogosultságok és a kedvezmények elosztásának szempontjait meghatározni. [...] az azonos személyi méltóság jogából esetenként következhet olyan jog is, hogy a javakat és esélyeket mindenki számára (mennyiségileg is) egyenlően osszák el. De ha valamely – az Alkotmányba nem ütköző – társadalmi cél, vagy valamely alkotmányos jog csakis úgy érvényesíthető, hogy e szűkebb értelemben vett egyenlőség nem valósítható meg, akkor az ilyen pozitív diszkriminációt nem lehet alkotmányellenesnek minősíteni.” [9/1990. (IV. 25.) AB határozat] Az államilag finanszírozott alapképzés körének meghatározásával a

jogalkotó célja annak biztosítása volt, hogy minden állampolgár lehetőséget kapjon legalább egy felsőfokú végzettség megszerzésére. Így a szabályozás az esélyegyenlőséget célzó, az Alkotmány rendelkezéseivel összhangban álló pozitív diszkriminációnak minősül. (K-OJOG-409/2001.)

A 2001. évben e kérdésben az Alkotmánybíróság is határozott. A testülethez forduló indítványozó azt állította, hogy a kérdésre vonatkozó rendelkezés az Alkotmány diszkrimináció tilalmát kimondó 70/A. §-ába ütközik, mert a tandíjfizetési kötelezettség szempontjából hátrányosan megkülönbözteti a felsőoktatási intézmények egyes hallgatóit: a felsőoktatási intézmények államilag finanszírozott hallgatóinak csak azokat tekinti, akik első alapképzésben, szakirányú továbbképzésben, illetve kiegészítő alapképzésben vesznek részt. Ezzel szemben azon hallgatók, akik már részt vettek egy hasonló alapképzésben, nem részesülnek a felsőfokú tanulmányokra tekintettel biztosított állami támogatásban.

Az Alkotmánybíróság kimondta, hogy e különbségtétel csak akkor tekinthető alkotmányellenesnek, ha a megkülönböztetés önkényes. A felsőoktatási képzés állami finanszírozása tekintetében alkalmazott megkülönböztetés azonban nem indokolatlan. Az állam nem kötelezhető arra, hogy ugyanannak a személynek korlátlan számú felsőfokú képzést biztosítson ingyenesen. A felsőfokú végzettséggel már rendelkező személy képes arra, hogy – munkavállalását követően – esetleges további tanulmányait saját keresményéből finanszírozza. Szintén elfogadható az az oktatáspolitikai cél, hogy az állam nem támogatja tandíjmentességgel azokat, akik eredménytelenül próbálkoznak egy felsőfokú végzettség megszerzésével, illetve akik tanulmányaikat félbehagyva újabb képzettség megszerzésével kísérleteznek. Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy az első alapképzés megkezdését követően, illetve az első diploma megszerzése után ne lenne bárkinek lehetősége arra, hogy további felsőfokú tanulmányokat folytasson, illetve újabb diplomát szerezzen. Ennek finanszírozásáról azonban – a jelenlegi szabályozás mellett – saját maga köteles gondoskodni. Az Alkotmánybíróság rámutatott arra, hogy az oktatáspolitikai meghatározása az Országgyűlés és a Kormány feladata. Nincs alkotmányos akadálya annak, hogy az állam a felsőoktatásban résztvevők támogatási rendszerét átalakítsa, kedvezményeket adjon vagy vonjon el. Erre az alkotmányjog eszközeivel azonban nem kényszeríthető. Minderre tekintettel az Alkotmánybíróság a kifogásolt rendelkezés alkotmányellenességének megállapítására és megsemmisítésre irányuló indítványt elutasította. (675/B/2000. AB határozat)

Hivatalunkhoz igen sok beadvány érkezett az első alapképzés során történő szakváltás lehetőségével összefüggésben.

A panaszosok előadták, hogy első államilag finanszírozott alapképzésüket oklevél megszerzése nélkül abbahagyták, és egy másik felsőoktatási intézmény államilag finanszírozott képzésére jelentkeztek. A beadványok szerint a panaszosok a felsőoktatási intézménytől azt a tájékoztatást kapták, hogy csak költségterítéses képzésre nyerhetnek felvételt, ugyanis az államilag finanszírozott képzési formát csak az első alapképzésre jelentkezők vehetik igénybe, és a beadványozók esetében első alapképzésnek a korábbi felsőoktatási intézményükben folytatott képzés minősül.

Megállapítottuk, hogy a felsőoktatási intézmény álláspontja nem volt megalapozott. A felsőoktatási törvény 124/E. § d) pontja szerint első alapképzésnek minősül az alapképzési szakon az első egyetemi vagy főiskolai szintű végzettség és szakképzettség megszerzésére irányuló képzés, amelyre a hallgató a felvételi eljárás során először nyer felvételt és létesít hallgatói jogviszonyt a felsőoktatási törvényben foglaltak szerint, beiratkozással.

Ugyanakkor e jogszabályhely azt is kimondja, hogy a hallgató és a képzés támogatásának részletes szabályait – a végzettség és a szakképzettség megszerzése előtti szakváltás, illetve a kétszakos képzés esetében – a Kormány rendeletben határozza meg. Tehát a felsőoktatási törvény idézett rendelkezése az első alapképzés körében – kormányrendeletben meghatározott feltételek között – a szakváltás lehetőségét is biztosítja. A szakváltás fent megjelölt feltételeit a 120/2000. (VII. 7.) Korm. rendelet 6. §-a szabályozza. E jogszabályhely rendelkezései szerint a hallgató az első szak képesítési követelményében meghatározott ideig a szakváltást követően is beszámít a számított finanszírozott hallgatói létszámba.

A fentiek alapján a panaszt tevő hallgatók az első alapképzés körében biztosított szakváltás lehetőségét kívánták igénybe venni. E szakváltást követően továbbra is részt vehetnek államilag finanszírozott képzésben. Ebben az esetben a finanszírozott képzési idő mértékét a 120/2000. (VII. 7.) Korm. rendelet a fent idézett beszámítási szabállyal rendezi.

A fentiekre tekintettel azzal a kezdeményezéssel fordultunk az érintett felsőoktatási intézmény vezetőjéhez, hogy az arra jogosult jelentkezőket a szakváltást követően ne zárják ki az államilag finanszírozott képzési formából. A kezdeményezés mellett az álláspontunkat tartalmazó jelentést az ország valamennyi egyetemének és főiskolájának megküldtük. A kezdeményezés nyomán az érintett felsőoktatási intézmény gyakorlatát megváltoztatta, a szakváltásra vonatkozó állásfoglalást az oktatási miniszter is elfogadta. (K-OJOG-340/2001., K-OJOG-347/2001.)⁸

A szakváltással kapcsolatos jelentésünkről számos érdeklődőnek, illetve panaszos hallgatónak adtunk felvilágosítást. Több esetben arról tájékoztattuk a hozzánk fordulókat, hogy a szakváltást követően továbbra is joguk van arra, hogy a korábbi tanulmányok idejének beszámításával államilag finanszírozott formában tanuljanak, ám ez a jogosultság nem jelenti azt, hogy automatikusan erre a finanszírozási formára kell felvételt nyerniük.

Egy beadványozót arról tájékoztattunk, hogy önmagában nem jelent jogsértést az a tény, hogy miután a hallgató diploma megszerzése nélkül másik szakon folytatta tanulmányait, költségtérítést kellett fizetnie. A jogszabályok nem rendelkeznek úgy, hogy a szakváltást követően a hallgatók másodikként megkezdett képzésükben is automatikusan államilag finanszírozott formában tanulhatnak. A jogszabályok csupán azt teszik lehetővé, hogy az ilyen hallgatók is jelentkezessenek államilag finanszírozott képzésre, és a felvételi követelmények teljesítése esetén államilag finanszírozott képzésben folytathassák tanulmányaikat, azonban a szakváltó hallgatók jelentkezhetnek és felvételt nyerhetnek költségtérítéssel képzési formára is. (K-OJOG-392/2001.)

Többen sérelmezték, hogy a Felsőoktatási felvételi tájékoztatóban nem szerepelt a szakváltásra vonatkozó szabály. Ezekben az esetekben arról tájékoztattuk a hallgatókat, hogy a felvételi tájékoztató hiányosságai nem teremtenek alapot

⁸ 2002. január 1-jén hatályba lépett a felsőoktatási törvény módosításáról szóló 2001. évi XCI. törvény, amely egyértelművé tette a szakváltás lehetőségét és az államilag finanszírozott képzés tartamát. Eszerint első alapképzésnek minősül az a képzés is, amelyre a hallgató az első beiratkozást követően történő szak-, szakpár-, illetve intézményváltással új felvételi eljárás eredményeképpen beiratkozik. Ennek időtartama a szak-, illetve intézményváltással felvett szak képzési idejének a korábbi, első alapképzésben folytatott tanulmányok finanszírozott idejével csökkentett időtartama.

arra, hogy a szakváltás jogszabályban előírt beszámítósos szabálya alól mentesüljenek.

A panaszosokat tájékoztattuk arról, hogy a beszámítósos szabályt a felsőoktatási intézmények képzési és fenntartási normatíva alapján történő finanszírozásáról szóló 120/2000. (VII. 7.) Korm. rendelet 6. §-a tartalmazza. E rendelet 2000. július 7-én került kihirdetésre a Magyar Közlönyben, ezt követően 6. §-ának tartalma nem változott. A kormányrendelet érvényességének a Magyar Közlönyben való kihirdetésén túl nem feltétele, hogy azt a Felsőoktatási felvételi tájékoztatóban is ismertessék. Ennek hiányára tehát nem lehet hivatkozni annak érdekében, hogy a hallgatók a jogszabály rendelkezéseinek alkalmazása alól mentesüljenek. (K-OJOG-488/2001., K-OJOG-506/2001., K-OJOG-519/2001.)

Számos ügyünkben foglalkoztunk az első alapképzés és a párhuzamos képzés viszonyával. Több beadványozó kérte abban a kérdésben állásfoglalásunkat, illetve sérelmezte, hogy több egyidejű képzés esetén miért csak az elsőként megkezdett alapképzés lehet államilag finanszírozott.

Ezekben az alábbiakról tájékoztattuk a beadványozókat. A felsőoktatási törvény 124/E. § d) pontja meghatározza az első alapképzés fogalmát. E szerint első alapképzés: alapképzési szakon az első egyetemi vagy főiskolai szintű végzettség és szakképzettség megszerzésére irányuló képzés, amelyre a hallgató a felvételi eljárás során először nyer felvételt és létesít hallgatói jogviszonyt a felsőoktatási törvényben foglaltak szerint, beiratkozással. A hallgató az első felvételi eljárás során – a vonatkozó jogszabályok szerint – kétszakos képzésre is nyerhet felvételt. A hallgató és a képzés támogatásának részletes szabályait – a végzettség és a szakképzettség megszerzése előtti szakváltás, illetve a kétszakos képzés esetében – a Kormány rendeletben határozza meg.⁹ A felsőoktatási törvény 124/E. § t) pontja szerint párhuzamos képzés: a hallgatónak több felsőoktatási intézményben vagy karon vagy szakon egyidejűleg folyó, főiskolai vagy egyetemi szintű alapképzési oklevél megszerzésére irányuló tanulmánya, amelyben a szakokra való felvétel eltérő időpontban történt, kivéve, ha a két szak eltérő időpontban való felvételét külön jogszabály írja elő. A hallgatónak csak egyik képzése lehet államilag finanszírozott.

A párhuzamos képzés, illetve az első alapképzés törvényi definíciójának egybevetéséből az következik, hogy a másodikként megkezdett képzés párhuzamosan folytatott második alapképzésnek minősül, és párhuzamos képzés esetén ha az elsőként megkezdett alapképzés államilag finanszírozott, a másodikként megkezdett képzés csak költségtérítéses formában folytatható, nincs lehetőség az anyaintézmény megválasztására. A másodikként megkezdett alapképzés államilag finanszírozott lehet – a 120/2000. (VII. 7.) Korm. rendelet

⁹ Az első alapképzés fogalma 2002. január 1-jétől megváltozott. Lásd az előző lánjegyzetben írtakat.

alapján a korábbi tanulmányi idő beszámításával –, ha a hallgató korábban megkezdett államilag finanszírozott első alapképzését oklevél megszerzése nélkül abbahagyja. Ez utóbb említett lehetőség kapcsán, azaz a szakváltó hallgatók állami finanszírozásának kérdésében az oktatási jogok biztosa a korábban ismertetett jelentésben fogalmazta meg álláspontját. (K-OJOG-297/2001., K-OJOG-454/2001., K-OJOG-495/2001.)

Párhuzamos képzésben az anyaintézmény-választásra a felsőoktatási intézmény által adott téves tájékoztatás sem teremt alapot.

Egy hivatalunkhoz forduló hallgató felvételt nyert egy egyetem pszichológia szakára, államilag finanszírozott képzésre. A panaszosnak nyilatkozatot kellett adnia az egyetem számára arról, hogy amennyiben más magyar felsőoktatási intézménnyel hallgatói jogviszonya van, akkor arról vagy lemond, vagy anyaintézményének az egyetemet nevezi meg. A panaszos az utóbbi lehetőséget választotta, az általa folytatott másik képzésben költségterítéses képzési formára jelentkezett át. Csupán ezt követően tájékoztatták arról, hogy az egyetemen csak akkor kezdheti meg tanulmányait, ha a másik felsőoktatási intézménnyel hallgatói jogviszonyát megszakítja.

Megállapítottuk, hogy amennyiben a panaszos az egyetem pszichológia szakán államilag finanszírozott képzésben kívánja tanulmányait folytatni, ahhoz az szükséges, hogy a másik felsőoktatási intézménnyel fennálló hallgatói jogviszonyát megszüntesse. Mivel az ottani tanulmányai folytatása esetén párhuzamos képzésben venne részt, amelynek során a másodikként megkezdett alapképzésben csak költségterítéses hallgató lehetne, az anyaintézmény megváltoztatására nincs lehetősége. Megállapítottuk továbbá, hogy az érintett egyetem a jogszabályoknak megfelelő tájékoztatást csak késve adta meg a panaszosnak, illetve azt megelőzően a jogszabályokkal ellentétes tájékoztatást adott számára az anyaintézmény választásának lehetőségéről. Az egyetem azonban tájékoztatott arról, hogy a jövőben fokozott figyelmet fognak fordítani arra, hogy mindenben – így a felvételizők tájékoztatása terén is – a jogszabályoknak megfelelően járjanak el. Mivel az intézmény saját hatáskörében intézkedett annak érdekében, hogy a jövőben hasonló jogsérelmek nem érhessék a felvételizőket, az ügyet kezdeményezés kibocsátása nélkül lezártuk. (K-OJOG-212/2001.)

Nem mindenfajta, ugyanabban az időben, „párhuzamosan” folytatott felsőfokú tanulmány minősül azonban egyúttal a felsőoktatási törvény szerinti párhuzamos képzésnek.

A hivatalunkhoz forduló panaszos egy főiskola hallgatójaként jelentkezett az ugyanazon a főiskolán szervezett akkreditált felsőfokú szakképzésre, államilag finanszírozott képzésre. Ez a két egyidejűleg folyó tanulmány nem tekinthető párhuzamos képzésnek, hiszen a párhuzamos képzés törvényi definíciójában mindkét szak esetében főiskolai vagy egyetemi szintű alapképzés szerepel, míg a jogszabályok a képzési szinteknél ezektől megkülönböztetve sorolják fel az akkreditált iskolai rendszerű felsőfokú szakképzést. Következésképpen az első alapképzéssel egyidejűleg folytatott első akkreditált iskolai rendszerű felsőfokú szakképzés esetén a hallgató mindkettőnél államilag finanszírozottnak számíthat. (K-OJOG-27/2001.)

Az államilag finanszírozott első alapképzésben sem kizárt a tandíjfizetés. A jogszabályokban meghatározott esetekben e képzésben is tandíjat kell fizetni. Speciális kérdésként merült fel a tandíjfizetés problémája a kredit rendszerű képzésben.

A hivatalunkhoz forduló hallgatók azt sérelmezték, hogy az egyetem szabályzata szerint a hallgatóknak az adott félév során nem teljesített kreditek után tandíjat kell fizetni. Az egyetemi és főiskolai hallgatók részére nyújtható támogatásokról és az általuk fizetendő díjakról és térítésekről szóló 144/1996. (IX. 17.) Korm. rendelet (továbbiakban: Rendelet) 12. §-a szerint tandíjmentesség illeti meg az államilag finanszírozott első alapképzésben, első kiegészítő alapképzésben, az első akkreditált iskolai rendszerű felsőfokú szakképzésben nappali, valamint az első alapképzésben és az első akkreditált iskolai rendszerű felsőfokú szakképzésben esti vagy levelező tagozaton tanuló hallgatót. A tanulmányi pontrendszer szerinti (kredit rendszerű) képzést folytató felsőoktatási intézményekben is a képesítési követelményekben, illetőleg a tantervi dokumentumokban rögzített képzési időszakra biztosítható a tandíjmentesség, és a tanulmányi pontok teljesítésétől függő további követelményeket a szabályzatban kell rögzíteni. E rendelkezések 2000. augusztus 30-ig voltak hatályosak. A Rendelet módosításáról szóló 147/2000. (VIII. 23.) Korm. rendelet 9. § módosította a Rendelet 12. §-át. E módosítás a következőképpen szól: a tanulmányi pontrendszer szerinti (kredit rendszerű) képzést folytató felsőoktatási intézményekben is a számított finanszírozott hallgatói létszámba való beszámítás időtartamáig biztosítható a tandíjmentesség. A tanulmányi pontrendszer szerinti (kredit rendszerű) képzést folytató felsőoktatási intézményekben félévente 15 kreditpont teljesítése a feltétele a tandíjmentességnek. A tanulmányi pontok teljesítésétől függő további követelményeket a szabályzatban kell rögzíteni.

A jogszabályok összevetése alapján tehát a következő állapítható meg. Főszabály szerint a felsőoktatásban részt vevő államilag finanszírozott hallgatók tandíjkötelesek. A Rendelet azonban 2000. augusztus 30. előtt is meghatározta azt az alanyi kört, aki tandíjmentességet élvez. Külön rendelkezett a nem kredit rendszerű és a kredit rendszerű képzés esetén is arról, hogy a mentesség a képzési időtartamra, illetve a képzési időszakra vonatkozik. A kredit rendszerű képzés esetén hozzátette: a tanulmányi pontok teljesítésétől függő további követelményeket a szabályzatban kell rögzíteni. Tehát itt a tandíjmentesség alóli kivétel kimondására is volt lehetősége az intézménynek.

A hatályos állapot alapján pedig a következő állapítható meg. A módosított Rendelet 2000. augusztus 30-tól továbbra is meghatározza a tandíjmentességet élvező alanyi kört, e rendelkezések közé beépíti a képzési időtartamra vonatkozó rendelkezéseket. Szintén külön rendelkezik a kredit rendszerű képzésről, és további új szabályként tartalmazza a 15 kreditre vonatkozó rendelkezést, amit tekinthetünk úgy, hogy az előző állapothoz képest kiemeli az intézmény hatásköréből, és jogszabályi szinten mondja meg a tandíjmentességhez szükséges kreditek számát. Továbbá rendelkezik az intézményi hatáskorról, és kimondja azt, hogy a tanulmányi pontok teljesítésétől függő további követelményeket a szabályzatban kell rögzíteni.

2000. augusztus 30. előtt a szabályzat tehát a felsőoktatási tanulmányi pontrendszer (kreditrendszer) bevezetéséről és az intézményi kreditrendszerek egységes nyilvántartásáról szóló rendelet szerint kimondhatta, hogy egy félévben hány kreditet kell teljesíteni a hallgatónak, és a tandíjrendelet alapján azt is, hogy a nem teljesített kreditek után tandíjat kell fizetni. Tehát az oktatási jogok sérelme a fenti időpontig nem állapítható meg. 2000. augusztus 30. után minden hallgatóra vonatkozik, hogy a tandíjmentesség feltétele a 15 kreditpont teljesítése. Ettől az időponttól kezdve jogszabály mondja ki, hogy a 15 kredit alatt teljesítők tandíjkötelesek. Tehát ettől az időponttól jogszerűtlenül jár el az egyetem, ha más szabályok szerint szed tandíjat a 2000. szeptember 1-je előtt hallgatói jogviszonyban álló hallgatóktól.

Az ügyben kezdeményeztük, hogy az intézmény szabályzata a jogszabályoknak megfelelően rendezze a tandíjfizetési kötelezettséget a 2000. szeptember 1-je előtt hallgatói jogviszonyban álló hallgatók vonatkozásában is. Az intézmény ezt elfogadta. (K-OJOG-43/2001.)

A tandíjfizetés alóli mentességek körében számos ügyünkben a második tanári szakhoz kapcsolódó mentesség kérdésével foglalkoztunk. Több esetben adtunk tájékoztatást a mentességre vonatkozó jogszabályi rendelkezés tartalmáról, illetve egyeztetési eljárást is folytattunk ilyen tárgyú ügyben.

Egy hallgató 1994-ben kezdte tanulmányait az egyetemen, kettes szakszámú¹⁰ történelem tanári szakon. 1998-ban felvételt nyert ugyanezen egyetemre, pszichológia tanár szakra. 2000-ben szerzett oklevelet történelem szakon, ezt követően a pszichológia szakot folytatta. 2001 szeptemberében az egyetem költségterítés fizetésére kötelezte. Elutasították fellebbezését, amelyben a 120/2000. (VII. 7.) Korm. rendelet azon rendelkezésére hivatkozott, amely szerint a felsőoktatási intézmények államilag finanszírozott hallgatóinak tekintendők bármely kettes szakszámú szakon szerzett egyszakos tanári oklevéllel már rendelkező magyar állampolgárságú hallgatók a nappali, esti és levelező tagozatokon a második tanári szakképzettség megszerzésekor a második tanári szak képesítési követelményeiben meghatározott képzési időtartamban. Megállapítottuk, hogy a jogszabály nem állítja követelményként azt, hogy a második szak is kettes szakszámú legyen. Mindezek alapján a panaszos továbbra is államilag finanszírozott hallgatónak tekintendő. Állásfoglalásunkat megküldtük az egyetem rektorának, aki jelezte, hogy az ügyben követni fogja álláspontunkat. (K-OJOG-467/2001.)

Egy beadvány nyomán megállapítottuk, hogy nem ütközik a diszkrimináció tilalmának elvébe az a szabályozás, amely a tandíjmentességet csak a kettes szakszámú egyszakos tanári oklevéllel rendelkezők, illetve az ilyen szakon tanulmányokat folytatók számára biztosítja, és a tanítói végzettséggel rendelkezőknek ilyen kedvezményt nem ad.

A felsőoktatási törvény 31. § (1) bekezdése szerint az államilag finanszírozott felsőfokú képzésben részt vevő hallgatók tandíjat és egyéb díjakat fizetnek. A jogalkotó tehát általános szabályként tandíjfizetési kötelezettséget állapított meg, a tandíjmentesség lehetősége a jogalkotó által adott kedvezmény. A tandíjfizetés alóli mentességet az egyetemi és főiskolai hallgatók részére nyújtható támogatásokról és az általuk fizetendő díjakról és térítésekről szóló 144/1996. (IX. 17.) Korm. rendelet szabályozza. A rendelet 12. § (1) bekezdés b) pontja szerint tandíjmentesség illeti meg többek között bármely kettes szakszámú szakon szerzett egyszakos tanári oklevéllel már rendelkező, valamint bármely kettes szakszámú első tanári szakon tanulmányokat folytató magyar állampolgárságú hallgatót nappali, esti és levelező tagozatokon a második tanári szakképzettség megszerzésekor a második tanári szak képesítési követelményeiben meghatározott képzési időtartamban minden olyan esetben, amikor a hallgató államilag finanszírozott hallgatónak számít.

A jogszabály tehát kedvezményt biztosít az egyszakos tanároknak. Az Alkotmánybíróság szerint speciális a jogalkotó által adott kedvezmények megítélése a diszkrimináció tilalma elvének értelmezésekor: csak az követelhető meg, hogy a nem egyenlő elbánásnak ésszerű oka legyen, azaz az ne minősüljön önkényesnek. A mentességek és kedvezmények megállapítására a jogalkotónak széles körű mérlegelési joga van. E jog gyakorlása során érvényre juttathatja a gazdaságpolitikai, pénzügyi, szociálpolitikai és egyéb céljai megvalósítását biztosító döntéseit. Mivel a kedvezményhez nem fűződik alanyi jog, nem jelent feltétlenül diszkriminációt, ha egyesek beletartoznak a mentességi, kedvezményezett körbe, mások pedig nem. A jelen esetben az eltérő szabályozás nem önkényes, annak ésszerű oka van. A törvény a második tanári szakképzettség ingyenes megszerzéséhez azért nyújt segítséget, hogy megkönnyítse az egyszakos pedagógusok elhelyezkedését. (K-OJOG-146/2001.)

Költségtérítés-fizetési kötelezettség, mentesség a költségtérítés-fizetés alól

Több ügyünkben foglaltunk állást a költségtérítés fogalmáról, e fizetési kötelezettség jellegéről.

Egy hallgató azért fordult hivatalunkhoz, mert úgy érezte, az egyetemnek korábban befizetett költségtérítése visszajár, mivel azt a szakot, amelyen egy félévi költségtérítést befizetett, először halasztotta, majd úgy döntött, hogy leadja, tehát a jövőben egyáltalán nem kívánja folytatni. A beadványozót tájékoztattuk, hogy az egyetem költségtérítésre vonatkozó igénye a beiratkozással keletkezik. A költségtérítés nem arányos ellenszolgáltatás valamely szolgáltatásért, hanem díj. A

¹⁰ A szakszámokat a 120/2000. (VII. 7.) Korm. rendelet 2. számú melléklete tartalmazza.

költségtérítés összege ugyan havi bontásban van megállapítva, de ez nem jelenti azt, hogy az egy félévi költségtérítés ne járna az egyetemnek a beiratkozáskor. Ezen az a tény sem változtat, hogy az intézmény méltányossági alapon engedélyezheti a részletfizetést is. A szemeszterre szóló költségtérítés az egyetemnek akkor is jár, ha a hallgató az adott félévet valamely okból nem fejezte be, akár azért, mert le nem tett vizsgája maradt, akár azért, mert félév közben döntött úgy, hogy halaszt. Mindezt a beiratkozáskor kell a hallgatónak mérlegelnie, ha már beiratkozott, a költségtérítést nem követelheti vissza. (K-OJOG-563/2001.)

Egy beadványozó azt kérdezte, hogy ha a hallgató tanulmányait félév közben abbahagyja, van-e lehetőség a már befizetett költségtérítés időarányos részének visszatérítésére. A beadványozót tájékoztattuk, hogy a kérdésre vonatkozó szabályokat – a jogszabályok keretei között – a felsőoktatási intézmény szabályzatában állapítja meg. A jogszabályok nem tartalmazzak előírást a költségtérítés visszatérítésére vonatkozóan, így tehát az adott félévre befizetett költségtérítésből visszatérítésre a felsőoktatási intézmény nem köteles. Emellett az intézmény szabályzatában természetesen biztosíthat lehetőséget visszatérítésre, akár méltányossági alapon is. Ilyen méltányossági döntés tartalmának felülvizsgálatára azonban nincs hatáskörünk. (K-OJOG-606/2001.)

Számos esetben adtunk tájékoztatást a terhességi-gyermekágyi segélyben, gyermekgondozási segélyben, gyermeknevelési támogatásban vagy gyermekgondozási díjban részesülő hallgatókat megillető költségtérítés-mentességre vonatkozó szabályozásról. Több esetben azért fordultak hozzánk az érintett hallgatók, mert nem voltak tisztában azzal, hogy e mentességet csak állami felsőoktatási intézményben vehetik igénybe.

Az egyetemi és főiskolai hallgatók részére nyújtható támogatásokról és az általuk fizetendő díjakról és térítésekről szóló 144/1996. (IX. 17.) Korm. rendelet 22. § (4) bekezdése szerint az államilag nem finanszírozott, költségtérítéses képzésben részt vevő, az adott félév első napján terhességi-gyermekágyi segélyben, gyermekgondozási segélyben, gyermeknevelési támogatásban vagy gyermekgondozási díjban részesülő hallgatótól költségtérítési díj nem szedhető összesen a képesítési követelményekben meghatározott képzési időt meghaladó legfeljebb két félév időtartamon keresztül. A rendelet hatálya a költségtérítéses képzések esetén csak az állami felsőoktatási intézmények hallgatóira terjed ki. Az idézett rendelkezés tehát az állami felsőoktatási intézmények költségtérítéses hallgatóira vonatkozatható, a mentesség csak az állami egyetemek és főiskolák hallgatóit illeti meg, de e körben sem vonatkozik a doktori képzésben részt vevő hallgatókra, a katonai és rendészeti felsőoktatási intézmények hallgatóira és az államilag finanszírozott kiegészítő alapképzésben a honvédség hivatásos állományú tagjaként részt vevő hallgatókra. A rendelkezés hatálya alá tartozó felsőoktatási intézményekben a költségtérítés fizetése alóli mentesség valamennyi költségtérítéses képzésben, így a szakirányú továbbképzésben és a távoktatásban is biztosított. Álláspontunk szerint nem diszkriminatív, hogy a mentesség csak az állami intézményekre terjed ki.

Panasz nyomán az alábbiakat állapítottuk meg. Az állam költségvetési támogatással az állami felsőoktatási intézményekben ad költségtérítés-fizetés alóli mentességet a gyermekükkel otthon lévő szülők számára. Mindez azonban nem diszkrimináció, mert a költségtérítés-fizetés alóli mentesség nem alanyi jog, a jogalkotó ebben az esetben kedvezményt biztosít meghatározott alanyi körnek. Az Alkotmánybíróság

gyakorlata szerint az állam kedvezmények biztosítása esetén nagy mérlegelési szabadsággal rendelkezik a kedvezményezettek kiválasztása tekintetében, feltéve, hogy ez a kiválasztás nem önkényes. Álláspontunk szerint jelen esetben ez nem önkényes, hiszen a megkülönböztetés alapja az az ésszerű megfontolás, hogy az állam a saját fenntartásában működő intézményekben biztosítja ezt a lehetőséget. (K-OJOG-541/2001.)

A költségtérítés fizetése alóli mentesítést minden esetben az adott oktatási félévre vonatkozóan kell vizsgálni. A kedvezmény a terhességi-gyermekgondozási segély, gyermekgondozási segély, illetve a gyermekgondozási díj juttatásának időtartamára szól. Ha egymás után több gyermeket is vállal a hallgató, akkor a költségtérítés fizetése alóli mentesítés a képesítési követelményekben meghatározott képzési időt meghaladó legfeljebb két félév időtartamára vehető igénybe. Amennyiben a hallgató a 22. § (4) bekezdése szerinti juttatások valamelyikében részesül, akkor a felsőoktatási intézmény a mentesítést nem kötheti feltételekhez.

A fentiekről számos ügyben adtunk tájékoztatást. (K-OJOG-2/2001., K-OJOG-92/2001., K-OJOG-101/2001., K-OJOG-171/2001., K-OJOG-221/2001., K-OJOG-265/2001., K-OJOG-326/2001., K-OJOG-376/2001., K-OJOG-394/2001., K-OJOG-454/2001., K-OJOG-541/2001., K-OJOG-565/2001., K-OJOG-624/2001.)

Egyéb fizetési kötelezettségek államilag finanszírozott és költségtérítéses képzésben

A hallgatókat a tandíj-, illetve a költségtérítés-fizetési kötelezettségen kívül egyéb fizetési kötelezettségek is terhelhetik. A felsőoktatási törvény 31. § (1) bekezdése szerint az államilag finanszírozott felsőfokú képzésben részt vevő hallgatók tandíjat és egyéb díjakat, az államilag nem finanszírozott képzésben részt vevő hallgatók pedig költségtérítést és egyéb díjakat fizetnek. A (2) bekezdés értelmében a tandíjra, a költségtérítésre és az egyéb díjakra vonatkozó szabályokat állami felsőoktatási intézmény esetén kormányrendelet keretei között az intézmény szabályzata állapítja meg. E fizetési kötelezettségeket tehát a felsőoktatási intézmény saját hatáskörében szabályozhatja, e szabályozás azonban nem sértheti a felsőoktatási törvény, illetve az egyetemi és főiskolai hallgatók részére nyújtható támogatásokról és az általuk fizetendő díjakról és térítésekről szóló 144/1996. (IX. 17.) Korm. rendelet rendelkezéseit.

A díj fogalmáról e kormányrendelet 17. §-a az alábbiak szerint rendelkezik: a hallgatók¹¹ az intézmény tanulmányi és vizsgaszabályzatában, illetve más szabályzatában rögzített

¹¹ Az állami felsőoktatási intézményekben, továbbá nem állami felsőoktatási intézményekben az Oktatási Minisztérium és az intézmények közötti megállapodás alapján az államilag finanszírozott első alapképzésben, első kiegészítő alapképzésben, első szakirányú továbbképzésben, valamint első akkreditált iskolai rendszerű felsőfokú szakképzésben nappali tagozaton tanulmányokat folytató magyar állampolgárságú hallgatók, továbbá a külön jogszabály vagy nemzetközi megállapodás alapján a felsőoktatási intézmények külföldi állampolgárságú, államilag finanszírozott képzésben részt vevő hallgatói, továbbá az államilag finanszírozott esti vagy levelező tagozatos alapképzésben, illetve esti vagy levelező tagozatos első akkreditált iskolai rendszerű felsőfokú szakképzésben részt vevő hallgatók, továbbá az állami felsőoktatási intézményekben az államilag nem finanszírozott, költségtérítéses képzésben részt vevő hallgatók.

kötelezettség elmulasztása vagy késedelmes teljesítése esetén – a szabályzat szerint – díjakat fizetnek. A díjak összege esetenként nem lehet nagyobb a költségvetési törvényben az adott évben megállapított hallgatói normatíva 3%-ánál. A fentiekben felül a felsőoktatási törvény 31. § (3) bekezdése szerint az államilag finanszírozott felsőfokú képzésben részt vevő hallgatók számára a tandíjon felül csak olyan igénybe vett szolgáltatásokért állapíthatók meg díjak, amelyek nem kapcsolódnak a képzési követelményekben, illetve a tantervekben foglalt tanulmányi kötelezettségek teljesítéséhez.¹² A hallgatók számára a tandíjon, illetve a költségtérítésen, valamint a fentiekben ismertetett egyéb díjakon kívül hallgatói jogviszonyuk alapján további fizetési kötelezettség nem írható elő.

Egy nem állami fenntartású főiskola hallgatói azt sérelmezték, hogy első alapképzésben résztvevő, nappali tagozatos, államilag finanszírozott hallgatóként kötelesek képzés-fejlesztés címén átlag 100 000-110 000 forint költségtérítést fizetni, bár erre a felsőoktatási törvény már ismertetett 31. §-a alapján nem kötelezhetők. Megállapítottuk, hogy a felsőoktatási törvény ugyanakkor a különös rendelkezések között a 113. § (4) bekezdésében felmentést ad e rendelkezés alól: a magán felsőoktatási intézmények szabályzatukban a 31. § (3) bekezdésében foglaltaktól eltérő rendelkezéseket is megállapíthatnak. Tehát e kivételes szabályozás alapján a főiskola jogosult anyagi szolgáltatást követelni az államilag finanszírozott hallgatóktól, így az oktatási jogok sérelme nem volt megállapítható. Felhívtuk azonban a főigazgató figyelmét, hogy a felsőoktatási törvény módosításáról szóló 2000. évi XCVII. törvény 24. §-a kimondja, hogy a 113. § (4) bekezdése 2001. szeptember 1-jétől hatályát veszti. Ettől az időponttól kezdve tehát a magán felsőoktatási intézmények is kötelesek a felsőoktatási törvény 31. §-a értelmében eljárni. (K-OJOG-1/2001.)

Több esetben tapasztaltuk azt, hogy felsőoktatási intézmények a fentiek ellenére más jogcímen is előírnak fizetési kötelezettséget költségtérítéses hallgatóik számára. E fizetési kötelezettségeket hivatalunknál olyan, gyesben, gyedben részesülő kismamák sérelmezték, akiket a 144/1996. (IX. 17.) Korm. rendelet korábban már ismertetett 22. § (4) bekezdése értelmében költségtérítés-mentesség illetett meg.

Több, gyermekgondozási díjban részesülő hallgató fordult hozzánk azt sérelmezve, hogy egy egyetemen különjárási díjnak nevezett egyéb díjat kérnek tőlük, amit ha nem fizetnek be, nem jelentkezhetnek vizsgára. Az ügyben nyilatkozatot kértünk az érintett egyetem rektorától, aki arról tájékoztatót, hogy a fent említett kormányrendelet mentességet biztosító szabálya problematikus helyzetet teremtett. Ennek alapján ugyanis a szakirányú továbbképzésen az intézmény a hallgatók 15 százalékától nem szedhet költségtérítést, az Oktatási Minisztérium azonban az egy hallgatóra eső költségtérítési díjnak csupán kb. 10 százalékát térítette meg. Az egyetem a kialakult helyzet átmeneti kezeléseként, a képzés stabil működtetése érdekében szedi a segédanyagokért az egyéb díjat. Megállapítottuk, hogy az állami felsőoktatási intézményben költségtérítéses képzésben részt vevő terhességi-gyermekágyi segélyben, gyermekgondozási segélyben, gyermeknevelési támogatásban vagy gyermekgondozási díjban részesülő hallgatók – a 144/1996. (IX. 17.) Korm. rendelet alapján – egyrészt

Nem tartoznak ide ugyanakkor a doktori képzésben részt vevő hallgatók, a katonai és rendészeti felsőoktatási intézmények hallgatói és az államilag finanszírozott kiegészítő alapképzésben a honvédség hivatásos állományú tagjaként részt vevő hallgatók.

¹² Hasonlóan rendelkezik a 144/1996. (IX. 17.) Korm. rendelet 18. §-a.

költségtérítés-fizetés alóli mentességben részesülnek, másrészt a többi hallgatóhoz hasonlóan az intézmény szabályzatában meghatározott díjakat kötelezettség elmulasztása vagy késedelmes teljesítése esetén kötelesek fizetni. Az ilyen hallgatók számára hallgatói jogviszonyuk alapján további fizetési kötelezettség, így egyéb jogcímen alapuló díjfizetési kötelezettség nem írható elő. A fentiekre tekintettel megállapítottuk, hogy a felsőoktatási intézmény a terhességi-gyermekágyi segélyben, gyermekgondozási segélyben, gyermeknevelési támogatásban vagy gyermekgondozási díjban, és ezért költségtérítés-fizetés alóli mentességben részesülő hallgatók számára jogellenesen írta elő a segédanyagokért egyéb díj megfizetését. A fentiekre tekintettel kezdeményeztük, hogy a felsőoktatási intézmény a jogszabályoknak megfelelően állapítsa meg a hallgatókat terhelő fizetési kötelezettségeket, biztosítsa a vizsgákra jelentkezés lehetőségét azon hallgatók számára, akik a kar által előírt határidőig nem fizették meg a jogsértően előírt egyéb díjat. Kezdeményeztük továbbá, hogy a jogszerűtlenül beszedett egyéb díj visszatérítése érdekében tegye meg a szükséges intézkedéseket.

A vizsgálat alapján megállapítható volt, hogy a fenti konfliktus a felsőoktatási intézmény és az Oktatási Minisztérium közötti, a hallgatók képzésének fedezete miatt keletkezett finanszírozási problémára vezethető vissza. Fontosnak tartottuk, hogy az ügyben megnyugtató döntés szülessen, ezért megkértük az Oktatási Minisztérium felsőoktatási helyettes államtitkárát, álljon az intézmény rendelkezésére, és felajánlottuk, hogy közvetítői szerepet vállalunk megbeszélésükön. (K-OJOG-261/2001., K-OJOG-436/2001., K-OJOG-464/2001., K-OJOG-494/2001.) Az intézmény és a minisztérium közötti konfliktus a 2001. év végén a tárgyalások nyomán megoldódni látszott. 2002 első hónapjaiban újabb beadványok nyomán azt látjuk, hogy a probléma nem nyert végleges megoldást, ezen panaszok vizsgálata jelenleg folyamatban van.

Juttatások, kedvezmények

Hivatalunkhoz több olyan beadvány érkezett, amely a felsőoktatási intézmények hallgatóinak diákigazolványához kapcsolódó utazási kedvezményeket érintette.

A panaszokból két probléma rajzolódott ki. Az első esetben levelező tagozatos hallgatók azt kifogásolták, hogy a nappali és esti képzési formában tanuló hallgatóknál kevesebb utazási kedvezmény illeti meg őket. A közforgalmú személyszállítási utazási kedvezményekről szóló 287/1997. (XII. 29.) Korm. rendelet szerint valóban jelentős különbségek vannak a kedvezmények tekintetében. A levelező tagozaton tanulók nem vásárolhatnak kedvezményes bérletet sem a vasúti közlekedés során, sem a helyközi autóbusszjáratokon, sem pedig a helyi tömegközlekedésben. A kedvezményes menetjegy igénybevételének lehetősége pedig kizárólag az oktatási intézmény és a lakóhelyük közötti viszonylatban illeti meg őket, ezzel szemben nappali és esti formában tanuló társaik az ország egész területén kedvezményesen utazhatnak. A másik esetben a panaszosok azt kifogásolták, hogy a távoktatási formában tanulókat semmiféle utazási kedvezmény nem illeti meg. A beadványozók véleménye szerint sérti a hátrányos megkülönböztetés tilalmát, hogy a diákigazolványhoz kapcsolódó utazási kedvezmények eltérőek a különböző képzési formák tekintetében. Az Alkotmánybíróság szerint a diszkrimináció tilalma elvének értelmezésekor speciális a jogalkotó által adott kedvezmények

megítélése: az követelhető meg, hogy a nem egyenlő elbánásnak ésszerű oka legyen.

A jelen esetben az eltérő szabályozás nem önkényes, annak ésszerű oka van. A jogalkotó a szabályozást azzal indokolta, hogy a képzési formák megszervezését a jogalkotó szándéka szerint más és más formában kell teljesíteni a felsőoktatási intézményeknek. A nappali tagozatos diákok „főfoglalkozásuként” üzik a tanulás mesterségét, s így mindenképpen részolgálnak a legnagyobb kedvezményre. Ami az esti tagozatos diákokban közös a nappalisokkal az az, hogy naponta járnak előadásra és gyakorlatra. Ez az oka annak, hogy a nappalisokkal egyazon kategóriába sorolta a jogalkotó. A levelező tagozatos hallgatók csupán időszakosan járnak konzultációra. Ha ugyanolyan mértékben részesülnének utazási kedvezményekben, mint az előző csoportok, akkor a kormányzat túlnyomóan olyan utazásokat támogatna, amelyek nem függenek össze tanulmányaikkal. A levelező tagozatos hallgatók döntő többsége jövedelemszerző tevékenység folytatása mellett vesz részt az oktatásban, így a nappali és esti tagozatosok esetén alkalmazható méltányossági alapon való kedvezménynyújtás az érintett minisztériumok álláspontja szerint, a levelező képzésben részt vevők esetében, a jelenlegi – szintén nem elhanyagolható – mértéken túlmenően nem indokolt. A távoktatás – természeténél fogva – még kevesebb utazást követel meg a hallgatótól a tanulmányi kötelezettség teljesítése érdekében. Másrészt a 120/2000. (VII. 7.) Korm. rendelet 3.§ (1) bekezdése alapján a távoktatásban tanulók nem tartoznak az államilag finanszírozott hallgatók körébe, ennek megfelelően utazási kedvezményben – amely végső soron szintén egyfajta állami támogatás – sem részesülhetnek. A 33 ezer érintett távoktatásos hallgató esetében, a képzési forma sajátosságaira tekintettel, a tanulmányok várható befejezési ideje nem meghatározható. A távoktatásban részt vevők esetében is érvényesül a levelező képzésben tanulók esetében is elmondható tény, miszerint döntő többségük jövedelemszerző tevékenység végzése mellett vesz részt az oktatásban, így a rászorultsági elv érvényesítése esetükben nem indokolt.

Az utazási kedvezmények kérdésével az Alkotmánybíróság is foglalkozott. Megállapította, hogy a kifogásolt rendelkezések nem sértik az Alkotmány diszkrimináció tilalmára vonatkozó 70/A. §-át.

A fentiekre tekintettel, mivel a diákigazolványhoz kapcsolódó utazási kedvezmények szabályozása nem önkényes, annak ésszerű oka van, az oktatási jogok sérelmét nem állapítottuk meg. (K-OJOG-36/2001., K-OJOG-106/2001, K-OJOG-183/2001.)

* * *

Amint azt a bevezetőben említettük, a felsőoktatási területre vonatkozó szabályanyagot a jogszabályok mellett az egyes felsőoktatási intézmények által alkotott szabályzatok jelentik.

Az intézményi szabályzatok megalkotásával, illetve módosításával kapcsolatban ebben az évben többször kellett szembenéznünk azzal a problémával, hogy azok megváltoztatásának időbeli hatályára vonatkozó előírásokat a jogszabályok nem tartalmazzák, így nem írják elő azt sem, hogy a szabályzatokat csak felmenő rendszerben lehet módosítani. Azonban e szabályzatokra – mint intézményen belüli normákra – is vonatkozik a visszaható hatályú szabályozás tilalmának, illetve a megfelelő felkészülési idő követelményének általános elve.

Ezen elveknek megfelelően a norma a megalkotását megelőző időre jogot nem vonhat el, kötelezettséget nem állapíthat meg, illetve kötelezettséget nem tehet terhesebbé; továbbá a követelményeket módosító döntés kihirdetése és hatálybalépése közötti időtartamot úgy kell

meghatározni, hogy az új követelmények a hallgatók számára előreláthatóan és kiszámíthatóan kerüljenek bevezetésre, a hallgatóknak lehetőségük legyen azok teljesítésének módját megtervezni, illetve azokat teljesíteni. Ezekre az elvekre több ügyünkben hívtuk fel a felsőoktatási intézmények figyelmét.

Az előzőekben ismertetett ügyeket áttekintve jól látható, hogy egy-egy kezdeményezésünk vagy jogalkotási javaslatunk elfogadása esetén sem ér véget az adott problémakört érintő munkánk. A 2002. évben is figyelemmel kísérjük a Felsőoktatási felvételi tájékoztató tartalmának alakulását. Továbbra is vizsgáljuk azokat intézkedéseket, amelyekkel az intézmények a hallgatók számára – a tandíj-, illetve a költségtérítés-fizetési kötelezettségen kívül – egyéb fizetési kötelezettségeket írnak elő. Az egyéb díjfizetési kötelezettségekkel kapcsolatban ugyanis a 2002. évben is érkeztek hivatalunkhoz panaszok olyan, egyesben, gyedben részesülő kismamáktól, akiket a jogszabályok alapján költségtérítés-mentesség illetett meg, mégis kellett az intézmény részére díjat fizetniük. A jogszabályváltozások nyomán hivatalból vizsgálatot indítottunk a felsőoktatási terület egyik legjelentősebb ügycsoportjában, a záróvizsgára bocsátáshoz, diplomaszerezéshez előírt nyelvvizsgakövetelmények jogszabályi, illetve intézményi szabályozásával kapcsolatban.